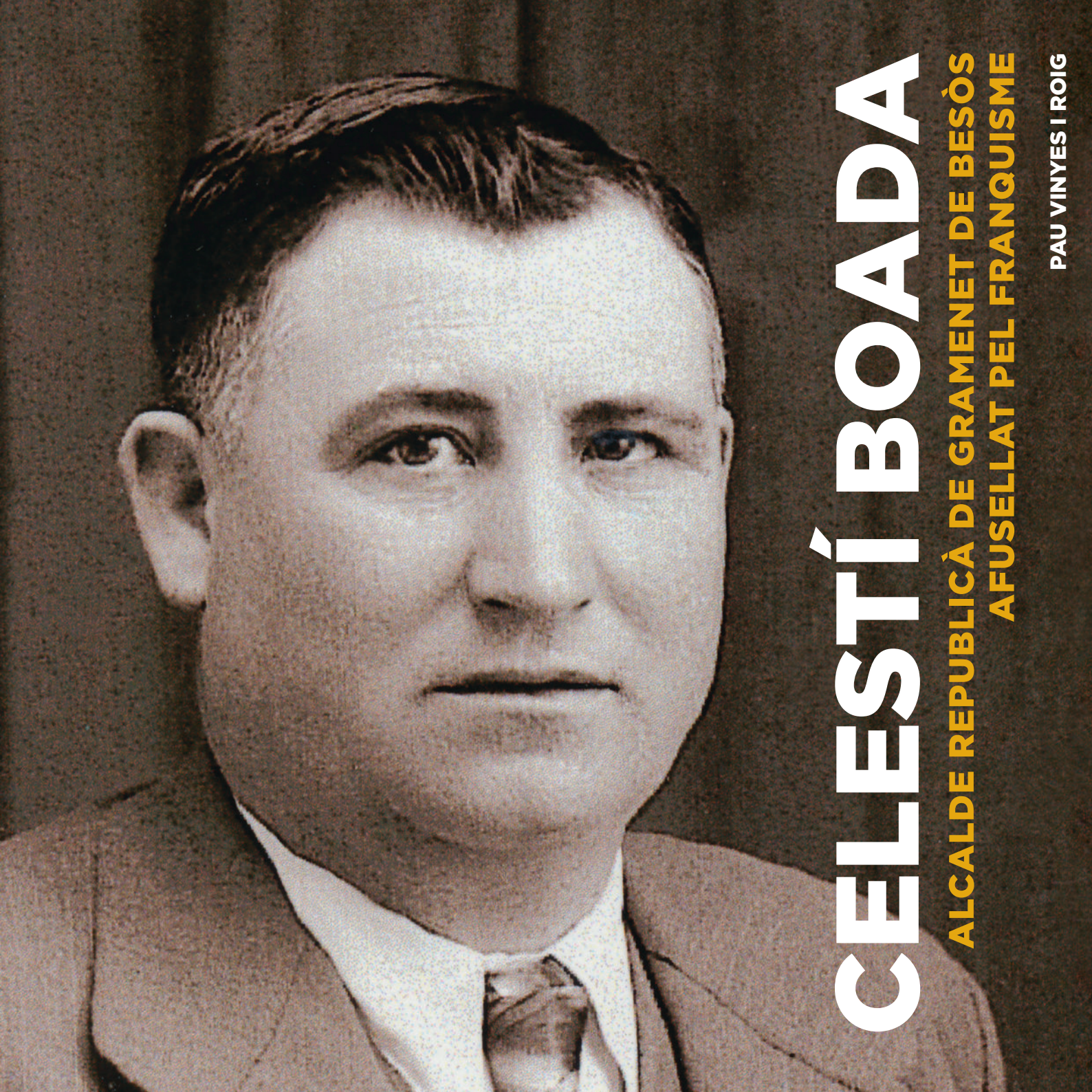

CELESTÍ BOADA

ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME

PAU VINYES I ROIG

Coberta

Circa 1937

Celestí Boada, alcalde de Gramenet de Besòs.

FBB

CELESTÍ BOADA

**ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME**

CELESTÍ BOADA

**ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME**

PAU VINYES I ROIG

BARCELONA, GENER DE 2023

A Montserrat Boada i Borràs,
i als nets i besnets de Celestí Boada,
per servir la seva memòria.

*«Ens agradava tant viure
que mereixiem ser immortals.
I ploràvem com a infants.*

*Però les nostres llàgrimes
no eren de dolor ni de tristor,
eren de joia i boja felicitat.*

*Ho jure, em podeu ben creure;
malgrat tot, ens agrada viure.
Perquè ni el dolor ni la tristor
ni el desconhort ni l'ombra
de la mort,*

*podien eixugar-nos la sang
—lluminosa i bellíssima sang—
ni l'energia que ens brollava
des del cor...*

*Pobre cor...
Pobre, sofert i fortíssim cor.»¹*

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

historia@irla.cat

EDITOR

JOSEP VALL

EQUIP EDITORIAL

JOAN ALMACELLAS

CARME PUJOL

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

ANNA SIMÓ

DISSENY ORIGINAL

JORDI VINYETS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES CUSCÓ

ISBN

978-84-09-47644-2

DIPÒSIT LEGAL

B-1778-2023

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de la xarxa telemàtica o d'internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Vinyes i Roig, Pau, 1964- autor

Celestí Boada, alcalde republicà de Gramenet de Besòs afusellat pel franquisme

Bibliografia. Index

ISBN 9788409476442

1. Fundació Josep Irla II. Títol

1. Boada, Celestí, 1902-1939 2. Polítics - Catalunya - Santa Coloma de Gramenet - Biografia 3.

Alcaldes - Catalunya - Santa Coloma de Gramenet

- Història - 4. Republicanisme - Catalunya - Història - S. XX

929Boada, Celestí

329.23(460.23)"19"

Sumari

PRÒLEG. Es fa llarg esperar cada dia 13
JOAN MANUEL TRESSERRAS

CELESTÍ BOADA.
ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME
PAU VINYES I ROIG

INTRODUCCIÓ. Un líder rabassaire, un home just..... 15

1. 1902-1921. Infantesa i joventut..... 19
1.1. Orígens familiars..... 19
1.2. Detenció i condemna del pare21
1.3. El barri de les Carolines23

2. 1922-1929. Servei militar i casament 29
2.1. Servei militar 29
2.2. El casament amb Joaquina Borràs i Rovira 31

3. 1930-1931. Les llavors de la República 35
3.1. La fi d'un règim 35
3.2. El Centre Català Republicà «Les Carolines»37

4. 1931-1933. Els primers anys republicans 43
4.1. La proclamació de la República 43
4.2. L'Ajuntament republicà 47
4.3. Un poble de forts contrastos 51
4.4. Esquerra, la força hegemònica de la Santa Coloma republicana 55
4.5. Activista polític i rabassaire 61

5. 1933-1936. Regidor de Santa Coloma de Gramenet	65
5.1. Les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933	65
5.2. Les eleccions municipals del 14 de gener de 1934	67
5.3. L'Ajuntament republicà de 1934	73
5.4. Els Fets d'Octubre de 1934.....	77
5.5. Nou Ajuntament	81
5.6. Regidor per poc temps	81
5.7. Cessament com a regidor.....	83
6. 1936. Alcalde de Gramenet de Besòs.....	87
6.1. Els centres d'ERC: espais de política i socialització republicanes.....	87
6.2. El triomf del Front d'Esquerres.....	93
6.3. L'Ajuntament del Front d'Esquerres	95
6.4. El feixisme contra la República.....	101
6.5. Gramenet de Besòs	107
6.6. L'elecció d'un alcalde popular.....	107
7. 1937-1938. D'alcalde a soldat ras.....	113
7.1. L'obra de govern municipal.....	113
7.2. Viatge a l'URSS.....	119
7.3. Solidaritat i assistència social	127
7.4. Els Fets de Maig de 1937	133
7.5. Sempre al costat del poble.....	135
7.6. Darreres actuacions al capdavant de l'Ajuntament	139
7.7. Soldat de l'Exèrcit Popular de la República.....	143
8. 1939. La derrota republicana i la mort.....	149
8.1. La fi de la República.....	149
8.2. Gramenet de Besòs ocupada pels feixistes	151
8.3. El Consell de guerra sumaríssim.....	153
9. 1939-2023. Recuperar l'alcalde Boada després de mig segle d'oblit....	163
9.1. La llarga nit del franquisme.....	163
9.2. Memòria de l'alcalde màrtir de Gramenet de Besòs.....	165
Annex 1. «Un camperol de Catalunya a la URSS»	173
Annex 2. «Un camperol català a la URSS»	179
Fons documentals i gràfics	183
Bibliografia.....	185
Índex onomàstic	189

Santa Coloma de Gramenet, 19 de gener de 2007

Presentació de l'escultura pública «Homenatge a Celestí Boada II» a la Rambla del Fondo,
obra de Jordi Dalmau i Lúdia Górriz.

JUANMA RAMOS FERNÁNDEZ / AMGI-FONS EL PUNT

PRÒLEG

Es fa llarg esperar cada dia

JOAN MANUEL TRESSERRAS

PRESIDENT DE LA FUNDACIÓ IRLA

Hi ha guerres que no s'acaben mai. Que van començar molt abans de ser declarades i que es perpetuen, després de la seva conclusió formal, a través de la violència institucionalitzada dels que les guanyen. De vegades aquesta violència dura poc i pot ser depurada i sotmesa a crítica; per evitar que pugui reproduir-se. Però altres vegades aquesta violència s'incardina en la naturalesa profunda de les institucions de poder i pot impregnar la cultura política de sectors socials que acaben emparant-hi i fonamentant-hi la seva dominació social i la seva hegemonia cultural.

Que hagin hagut de passar tants anys fins a tenir una bona biografia de Celestí Boada, o retrats de molts altres que, com ell, van ser víctimes de la barbàrie feixista, només s'explica per la llarga durada i la profunditat de l'etnocidi cultural franquista a Catalunya, per la seva capacitat d'esborrar els fils de connexió amb la memòria i la tradició democràtica republicana popular anteriors, i per la seva capacitat de condicionar i infiltrar-se, encara, en el nou ordre polític espanyol i català bastit el 1978: des de la Corona fins als cossos principals de l'Estat, des de bona part del sistema de cultura i comunicació o fins a determinats partits polítics. Per aquesta mateixa raó, qüestions fonamentals com la forma que hauria de tenir un Estat efectivament democràtic o quins són els marcs nacionals de referència o de sobirania volguts per la ciutadania, no s'han pogut sotmetre encara a procediments democràtics de consulta i decisió. De fet, en nom de la Constitució del 1978, es continua negant la possibilitat de simplement plantejar aquesta mena qüestions. I els nous requeriments a l'Estat obtenen l'amenaça i la repressió com a resposta.

Celestí Boada va ser un home compromès i generós, republicà i d'esqueres. Regidor d'ERC, primer, alcalde després; en anys i circumstàncies particularment difícils, fins que va incorporar-se a l'Exèrcit Popular de la República. No va marxar a l'exili, segur de l'exemplaritat del seu comportament. Fou assassinat per la maquinària franquista, paradoxalment acusat de «rebel·lió militar». Aquest magnífic llibre de Pau Vinyes —editat amb la col·laboració de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet— ens permet acostar-nos a la figura de Boada i ens ajuda a reflexionar sobre les arrels i els mecanismes profunds de les violències polítiques que encara patim.

1934

Foto d'estudi
del regidor
d'Esquerra Republicana,
Celestí Boada,
als trenta-dos anys.

FBB

INTRODUCCIÓ

Un líder rabassaire, un home just

Quan va morir el dictador Francisco Franco, el 20 de novembre de 1975, la ciutat de Santa Coloma de Gramenet tenia poc més de 135.000 habitants, la majoria vinguts d'arreu de l'Estat espanyol. Era una urbs, o millor dit una ciutat dormitori, que depenia en bona mesura de la ciutat de Barcelona. Recordo, jo que vivia a Sant Andreu de Palomar a tocar de la plaça d'Orfila, com centenars d'homes i dones que retornaven de la feina o de fer gestions a Barcelona, baixaven a la parada del metro de Sant Andreu a pas lleuger per tal d'agafar els autobusos que els havien de dur a Santa Coloma. El creixement urbanístic s'havia fet sense mesura i de qualsevol manera, mancat d'equipaments, escoles i zones verdes. Carrers mal asfaltats, edificis sense cap mena d'estètica raonable i molt d'atur, sobretot en la població jove. Les condicions dels habitatges deixaven molt a desitjar. Tot era negre i el futur incert. La transició cap a la democràcia era un epíleg del maldestre i repressiu franquisme. Tot i la mort del dictador, l'antic règim encara era viu.

Va arribar el primer Ajuntament democràtic amb elecció d'un capellà comunista del PSUC com a alcalde, Lluís Hernández. Al que aleshores era anomenat «cinturó roig» va tenir lloc un pols entre comunistes i socialistes per la seva hegemonia. El nou Ajuntament va engegar un ambiciós pla per transformar la ciutat i fer-la més digna i habitable, i els successius ajuntaments comunistes i socialistes en van seguir la petjada.

No obstant, els qui van defensar la República en temps de guerra a Santa Coloma de Gramenet, així com en d'altres indrets del país, encara restaven en el més absolut oblit. Només la família i alguns veïns i historiadors locals els tenien presents. No seria fins a finals del segle XX, després de més de vint anys des de la recuperació democràtica, que la memòria dels que van defensar el règim legítim es començaria a dignificar i a fer-ne vàlua històrica. I, entre aquests, qui fou regidor i alcalde de Gramenet de Besòs, el líder rabassaire Celestí Boada i Salvador. De mica en mica, gràcies a la tossuderia de la secció local d'ERC —el partit de Boada—, d'entitats, de veïns i, sobretot, de la família, es van anar organitzant una sèrie d'actes d'homenatge que finalment reberen el suport del consistori. Tot i això, encara resta dedicar-li un carrer, una plaça o un equipament municipal a Santa Coloma de Gramenet.

El meu coneixement de l'alcalde Boada és tardà. El vaig descobrir l'octubre de 2018, quan el Districte de Sant Andreu va inaugurar una plaça amb el seu nom al barri del Bon Pastor, on va viure part de la seva joventut i primers anys de maduresa, quan s'anomenava les Carolines i pertanyia a Santa Coloma de Gramenet. Aquell dia se'm va remoure la curiositat d'historiador per tal de saber-ne més sobre qui, fins al moment, només se'n tenien algunes dades escadusseres. Aleshores entrà en joc la Fundació Irla, que porta anys recuperant la memòria republicana, i el seu director executiu Josep Vall em proposà que en fes una biografia. Vaig acceptar amb molt de gust i honorat en ser l'escollit per a fer-ne la recerca.

En iniciar-la vaig voler en tot moment omplir les llacunes biogràfiques de Celestí Boada. En alguns casos m'ha estat senzill i, en d'altres, difícil, ja que alguns aspectes vivencials són un trencaclosques que caldrà resoldre amb noves recerques o bé deixar-ho en blanc per manca de dades. Celestí Boada i Salvador no era fill de Santa Coloma de Gramenet com sovint s'ha publicat, malgrat que fins i tot al Consell de guerra sumaríssim se'l feia passar per colomenc de naixement. Com bé va descobrir l'historiador del Bon Pastor Josep Capsir, Boada va veure la llum al Poblenou, a Barcelona, el 1902. Una altra informació que se sol esmentar en molts llibres és la seva arribada el 1926 a les Carolines. Noves dades descobertes ens el situen en aquest barri, a ell i la seva família —mare i germans— el 1921, tot i que podria ser que ja hi visquessin anys abans.²

La recerca ha permès constatar també que les relacions entre certs sectors de l'anarquisme i ERC van ser força complexes durant la guerra. El mateix Celestí Boada en la seva declaració al Consell de guerra sumaríssim ho esmenta amb aquestes paraules:

«Que si es cierto que estuvo en Rusia, pero que lo hizo porque los elementos de la FAI querían atentarle, y aprovechó esta situación para marcharse.»³

2 AHSCG. Padró de Cèl·lules Personals de Santa Coloma de Gramenet del 1921.

3 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

El viatge a l'URSS i la seva posterior descripció per Ràdio Barcelona va ser un dels agreujants, juntament amb la seva condició d'alcalde, que el van dur cap a la mort dictada pels vencedors de la guerra. Mort viscuda i escenificada dos cops abans de l'execució definitiva, a la tercera volta que visitava com a presoner el Camp de la Bota, el 18 d'octubre de 1939. Els feixistes s'acarnissaven psicològicament fent veure al condemnat a la pena capital la mort dels seus companys de presidi.

D'altra banda, també hem volgut, com a criteri unificador a l'hora de titular la present biografia i el nom de la població de la qual Boada va exercir com a alcalde, utilitzar el topònim que va rebre a inicis d'octubre del 1936, un cop iniciat el conflicte bèl·lic, és a dir Gramenet de Besòs.⁴ Ho hem fet respectant el decret de la Generalitat on se l'esmenta amb el «de» i no pas amb el «del», el qual també veurem en diversos documents i notes d'ofici i fins i tot en el propi segell de l'Ajuntament.

La biografia de Celestí Boada ens ha permès resseguir la seva, malauradament, curta vida, en paral·lel a la història política, social i urbanística de Santa Coloma de Gramenet del primer terç del segle XX, així com de Catalunya i l'Estat espanyol. Per a la recerca biogràfica s'ha llegit bibliografia referent; s'han consultat hemeroteques i arxius, presencialment i en línia, com el PARES (Portal de Archivos Españoles) on es troba l'expedient de la Causa General de Santa Coloma de Gramenet, on les dades sobre Boada majoritàriament coincideixen amb les del Consell de guerra sumaríssim; i s'han realitzat entrevistes a familiars i historiadors especialitzats en el període i en l'espai geogràfic. Pel que fa a la bibliografia vull esmentar cinc treballs que m'han estat essencials per tal d'entendre l'època en què va viure Boada i el context històric de la Santa Coloma de Gramenet d'aquells anys: *Por el sendero de mis recuerdos* de l'anarquista José Berruezo, qui fou el darrer alcalde de Gramenet de Besòs; *La República i la Guerra Civil a*

4 «DECRET dictant normes per a la constitució i funcionament dels Ajuntaments de Catalunya d'acord amb les exigències del moment actual.». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 11 d'octubre de 1936, p. 140-141.

Sta. Coloma de Gramenet de les historiadores Montserrat Carreras i Helena Ruiz; *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, de l'exregidor colomenc i historiador Josep Maria Corral; *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, dels historiadors del Grup d'Història «José Berruero» Juan José Gallardo i José Manuel Márquez; i *Bon Pastor 1939-1944. Els consells de guerra*, de l'historiador Josep Capsir. A tots ells moltes gràcies per ser els precedents a esmentar la figura de l'alcalde Boada.

També vull agrair a les persones següents el seu inestimable ajut en la recerca, sabedor que tota investigació és fruit de la complicitat i suport d'altres. En primer lloc a l'arxivera de l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet Magda Clavell, qui m'ha obert les portes del fons documental de l'antic poble, avui ciutat; a Albert Noguera, expresident del Centre Excursionista Puigcastellar amb qui vaig tenir el goig de realitzar una visita guiada pels vestigis de la Santa Coloma de la Segona República; als historiadors que m'han facilitat dades i m'han resolt dubtes: Pere Bosch, Giovanni Cattini, Francesc Xavier Hernández, David Íñiguez, Manel López Esteve, Ricard Paradís, Josep Puy i Joan Villarroya. Als arxivers i arxiveres següents: Rosa Maria Cruellas, de l'Arxiu Nacional de Catalunya; Pere Guaita, de l'Arxiu Municipal de Sant Adrià de Besòs; Pere Galofré, de l'Arxiu del Registre Civil de Barcelona; Jesús Sánchez, de l'Arxiu Municipal de Vallirana; Roger Sempere, per la recerca als arxius soviètics; Elvira Juncosa, per la recerca d'hemeroteca russa; Xavier de la Cruz, autor de la fotografia de la contracoberta, com també als arxius i biblioteques consultats. A les entitats següents: Centre Excursionista Puigcastellar, Tot Història Associació Cultural, Amics de Vallirana i Centre d'Estudis Ignasi Iglésias. Al Casal Celestí Boada d'ERC-Santa Coloma de Gramenet. I un agraïment molt especial a Josep Capsir, per la visita guiada pel barri de les Carolines —a l'actual Bon Pastor— dels temps de la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República i resoldre'm dubtes historiogràfics sobre la barriada; a Jordi Oliva, historiador del Cost Humà de la Guerra Civil, amic i còmplice en la recuperació de la memòria històrica, per donar-me un cop de mà en moments difícils, tot resolent dubtes; a Elvira Oliver, filòloga, per ajudar-me en les

transcripcions dels periòdics *La Rambla de Catalunya* i *Última Hora*; a Jordi Morell, documentalista i membre del Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa, i a Maria Favà, periodista i membre de l'Arxiu Històric del Poble nou, per desxifrar-me tots dos els barris de la França Xica i el Clot en l'etapa d'infantesa de Celestí Boada; a Joaquín Ruiz, estudiós local de Sariñena, per fer-me descobrir el tinent coronel Alfonso de los Reyes, oficial sota les ordres del qual va servir Boada.

I finalment, un agraïment afectuós i ple de vida per a Sam Núñez, portaveu d'ERC a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet per les hores viscudes revivint els anys de Celestí Boada i dignificant la seva memòria; a Montserrat Boada i Borràs, filla de Celestí Boada, pel seu mestratge i coratge i per l'arròs que ens va cuinar en fer noranta anys de vida; a Jordi Requena i Boada i Albert Boada i Ubach —nets de Boada— per creure en el projecte i fer-nos descobrir un home just. I per acabar, a l'amic i veí de Santa Coloma de Gramenet, Xavier Gurgui; la meua família Vinyes i Roig i, com no, a la Fundació Irla i a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, per fer possible aquesta biografia.

A totes elles i ells, moltíssimes gràcies.

Circa 1910

Francisca Salvador,
mare de Celestí Boada.

J. ALONSO / FBB

1902-1921

Infantesa i joventut

1

1.1. Orígens familiars

Celestí Boada i Campderrós —pare del nostre biografiat— neix a Vallirana, al Baix Llobregat, el 8 de març de 1871, fill del matrimoni entre Jaume Boada i Romagosa i Francesca Campderrós i Huerta.⁵ No tenim cap altra dada de l'avi, per manca de documentació, tot i això Els Amics de Vallirana⁶ ens fan saber que el 1850 i el 1852 surt esmentat en el llibre d'actes de l'Ajuntament un «*Jaume Boada*», però no es pot corroborar que es tracti de la mateixa persona tot i que el cognom Boada és poc corrent en aquelles contrades. De l'àvia paterna, en canvi, ens consta que va néixer a Vallirana el 6 d'agost de 1845 en el si d'una família provenient de la masia de Can Campderrós, a la vall d'Arús, actualment existent i en desús, de la qual es té constància des de finals del segle XVIII, amb galeria porticada sota coberta de teules, a dos vessants. Els antics camps de conreu han esdevingut una nova urbanització.

Arran de la Guerra Civil l'arxiu parroquial de l'església de Sant Mateu de Vallirana és incendiat, i es perd diversa documentació referent als vilatans i vilatanes d'aquesta parròquia. Per aquest motiu, la manca de dades fa que el trencaclosques familiar s'hagi de fer amb pedaços d'altres arxius i amb interrogants difícils de respondre.

Celestí Boada i Campderrós contrau matrimoni amb Francisca Salvador Amor, originària de Viver, a la comarca castellonenca de l'Alt Palància, on va néixer el 1880 —filla de Manuel Salvador i Francisca Amor, ambdós també nascuts a Viver. Hem de suposar que es deurién casar a cavall dels segles XIX i XX, ja que el primer fill del matrimoni és el nostre biografiat.

Celestí Boada i Salvador neix a les dues del migdia del 18 de juny de 1902 al carrer dels Pellaires, número 27, a la barriada de la França Xica del Poblenou, territori de l'antic municipi de Sant Martí de Provençals fins l'annexió a Barce-

5 AMV. Padró Municipal de Vallirana.

6 Els Amics de Vallirana són una associació dedicada a la recerca històrica. És, a més, l'encarregada de la conservació de l'arxiu històric local i de l'organització d'activitats culturals i visites guiades pel nucli antic de la població.

Circa 1910

Els germans

Andreu i Celestí Boada.

FBB

lona per la força d'un Reial Decret del 20 d'abril de 1897.⁷ La casa on va néixer encara existeix i és just davant de l'antiga fàbrica Curtidora Catalana,⁸ edificada el 1857 per l'arquitecte Josep Oriol Mestre i on feien adobs per a diversos tipus de pell —d'aquí el nom del carrer. Ignorem, per manca de documentació, el motiu del matrimoni per traslladar-se a viure a Barcelona.

El nom de l'indret, la França Xica, prové dels francesos que s'hi van instal·lar, majoritàriament tècnics i enginyers encarregats de la construcció i el desenvolupament de la fàbrica Macosa, més coneguda com a Can Girona. El barri abastava un tram del carrer Taulat, la torre de les aigües de Can Girona, l'estació de tren de la línia de França de la «Compañía de los Ferrocarriles de Madrid a Zaragoza y Alicante» (MZA) i l'empresa Catalana de Gas. També s'hi van ubicar d'altres fàbriques com Can Vidal i Can Puntí —destinades al blanqueig—, Can Vilella —vidre— i Can Bianchini —filferro.

Poc temps viu la família Boada al barri de la França Xica, ja que un any després la trobem domiciliada al carrer de Guifré —actualment Pallars—, número 6, també a Sant Martí de Provençals.⁹ En aquest carrer, segons el padró municipal de Barcelona, hi neix el seu germà Andreu, l'11 de novembre de 1903. El 1907 es traslladen a viure al carrer de la Verneda, número 4, al barri del Clot, un dels nuclis més antics de Sant Martí. Se'n té coneixement des de l'època medieval amb el nom Clotum Melis —Clot de la Mel. Era antigament una zona de terres de conreu on s'hi van ubicar a mitjan segle XIX diverses indústries tèxtils, adoberies, farineres, bòbiles... i els tallers de la companyia ferroviària de la MZA.

7 AMCB. Registre de Naixements de Barcelona del 1902.

8 Actualment és un complex fabril de múltiples usos comercials i culturals conegut per Palo Alto. El nom popular prové de l'alçada de la xemeneia. Res a veure, com molts creuen, amb la població del Silicon Valley californià.

9 Arran de l'annexió dels pobles del Pla de Barcelona, entre els quals Sant Martí de Provençals, molts noms de carrers van ser canviats per d'altres per tal d'evitar repeticions. Devem aquesta dada de canvi de nom pel de Pallars a Jordi Morell, membre del Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa.

En aquest darrer habitatge hi neix, el 16 de novembre de 1907, la germana gran Francesca —Joana, a la documentació—¹⁰ i el 3 de novembre de 1911, les bessones Carme Madrona i Maria Montserrat.¹¹

L'infant Celestí deuria fer les primeres lletres a les escoles públiques o subvencionades per l'Ajuntament a la barriada del Clot. Creiem, però, que la seva formació va paral·lela a la seva faceta d'autodidacta. Els pocs escrits localitzats amb la seva lletra ens albiren una persona amb un domini de l'ortografia i la sintaxi força bo per a algú d'ofici jornal·ler a inicis del segle XX.

1.2. Detenció i condemna del pare

El 8 d'agost de 1916, el seu pare, Celestí Boada i Campderrós, és sentenciat a cinc mesos d'arrest major per robatori. Se'l considera reincident per furtos anteriors. El 20 de novembre de 1911 havia estat jutjat sota l'acusació «*de haberse apoderado de varios sacos que conducía un carro aprovechando un momento en que lo había abandonado el carretero*».¹² En aquest nou cas l'acusació sol·licita 1 any, 8 mesos i 21 dies de presó, i el defensor, l'absolució. Aquest és el relat, a la premsa de l'època, de les causes i el desenllaç del judici:

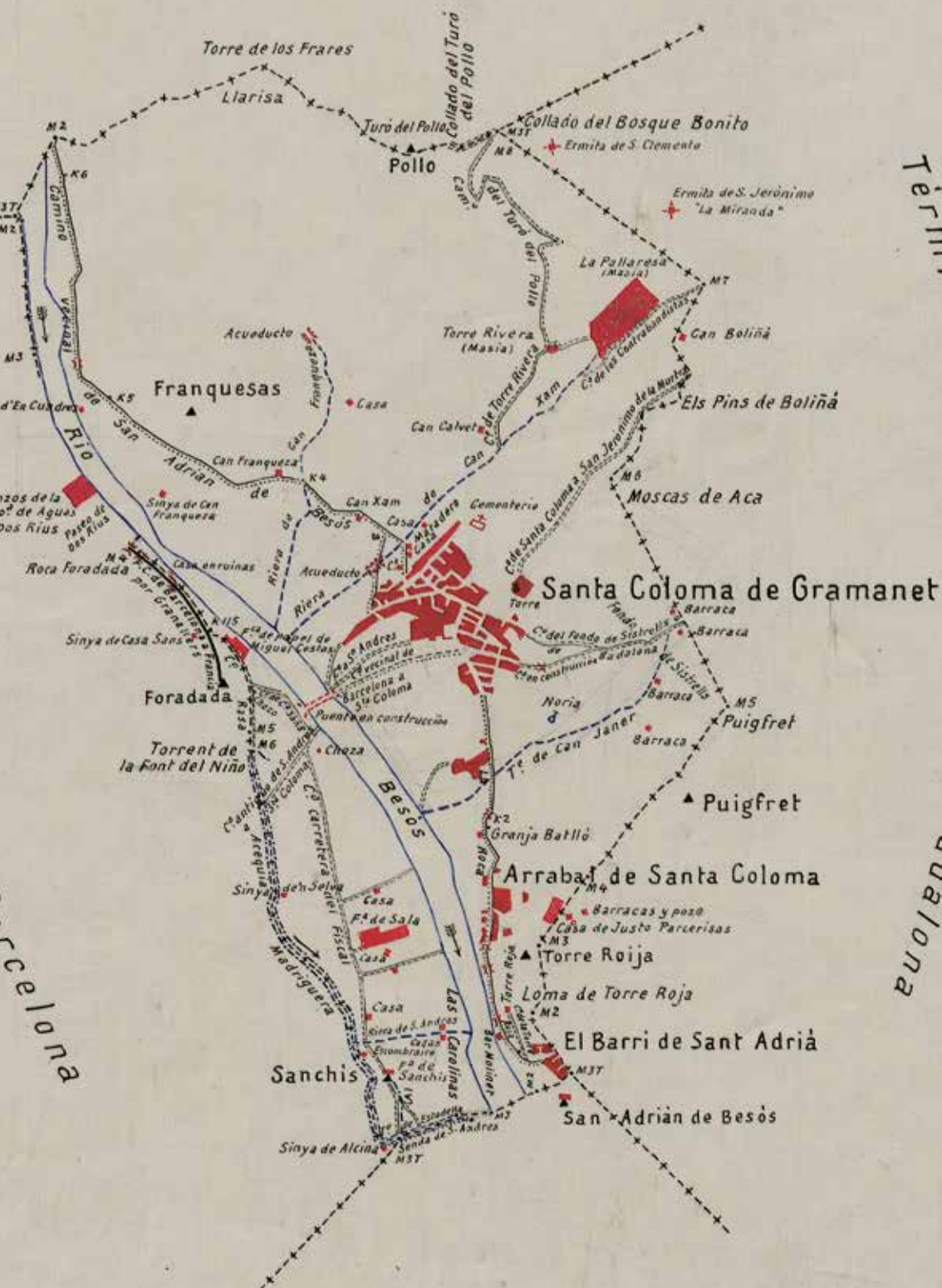
«*Ocuparon ayer el banquillo los procesados Ramón Ferrando, Celestino Boada, ambos reincidentes por hurto, y Pedro [sic, Gregorio] Pallarés, por el mismo delito.*

Resulta de autos, que el Boada poseía un carro con su correspondiente caballería, y puestos de acuerdo los tres acusados, en la noche del 7 de Enero de este año, fueron al caserío de Ordal, término municipal de Subirats, y mientras Boada aguardaba en el camino, los otros dos procesados asaltaron las casas de tres vecinos de dicho caserío, sustrayendo de la primera nueve gallinas

10 AMCB. «Registre de Naixements de Barcelona del 1903». Probablement va ser batejada com a Joana Francesca i la família la deuria anomenar per Francesca.

11 AMCB. Llibre de Registre de Naixements del 1911.

12 «Tribunales. Audiencia provincial», *El Noticiero Universal*, 21 de novembre de 1911, p. 2.

1914

Mapa planimètric de Santa Coloma de Gramanet, realitzat per l'Institut Geogràfic y Estadístic per encàrrec de la Mancomunitat de Catalunya. S'hi observa, al sud del municipi, tot el sector de la riba dreta del riu Besòs fins a la sèquia de la Madriguera —amb les Carolines i les fàbriques d'Ignasi Sala i d'Enric Sanchis— que el 1945 s'incorporaria al terme municipal de Barcelona.

ICGC

y un gallo, valorados en 58'25 pesetas; ocho gallinas de la segunda, de valor 49 pesetas, y otras siete gallinas de la tercera, valoradas en 58'75 pesetas, las cuales cargaron en el carro, dirigiéndose a esta Ciudad, separándose antes de entrar en ésta por Collblanch, pues el Boada con el carro entró por este último punto, y los otros dos acusados se fueron a una barraca de San Adrián del Besós, aguardando allí que fuera el Boada con el producto de la venta de las aves, para repartírselo entre los tres.

En el fielato de Collblanch fué detenido el Boada por los mozos de la escuadra, manifestando entonces dicho individuo que dos sujetos desconocidos que le esperaban en una barraca en San Adrián del Besós le habían alquilado el carro para ir a comprar aquellas aves en el mercado de Villafranca, para traerlas después a Barcelona. Los mozos de la escuadra fueron entonces a la indicada barraca, encontrando allí a los referidos procesados, quienes manifestaron no saber nada de las gallinas, diciendo que estaban apostados en la barraca por dedicarse al matute, siendo detenidos.

Practicada la prueba, el fiscal sostuvo la culpabilidad de los tres procesados como autores de tres delitos de hurto, con la agravante de nocturnidad, por haber buscado de intento la noche para realizar los delitos, y en cuanto a los acusados Ferrando y Boada, apreció, además, la agravante, de reincidencia, pidiendo a la Sala que les imponga las siguientes penas:

A Ferrando y Boada, 5 meses de arresto mayor por cada uno de los tres delitos, y a Pallarés 4 meses y un día, también por cada delito, del propio arresto, accesorias y las costes por terceras partes.

La defensa de los reos pidió la absolución.»¹³

Finalment són condemnats a pagar les costes del judici. La sentència aporta nova informació sobre Celestí Boada i Campderrós: «cuarenta y cuatro años de edad, casado, basurero, hijo de Jaime y Francisca, natural de Vallirana y vecino de San Adrián del Besós».¹⁴

13 «En la Audiencia. Sala de vacaciones», *El Diluvio*, 9 d'agost de 1916, p. 2.

14 ATSCJ. «Sentència judicial contra Ramon Ferrando Franquesa, Gregorio Pallarés Arcod i Celestino Boada Campderrós», 10 d'agost de 1916.

Feta l'oportuna recerca en el padró d'habitants de Sant Adrià de Besòs,¹⁵ no s'ha trobat cap dada que ens indiqui l'empadronament de la família Boada-Salvador en aquesta localitat. Però podria ser que hi visquessin sense estar empadronats, com ara en una barraca a la riba dreta del Besòs. A inicis del segle XX, Sant Adrià és un poblet que no supera els 1.000 habitants. És a partir de la dècada del 1920 que creix per la implantació d'indústries i tallers, com les dues centrals tèrmiques, la d'Energia Elèctrica de Catalunya —posteriorment FECSA— i la de la Compañía de Fluido Eléctrico —coneguda popularment com La Catalana.

Quan el 1921 la mare i els fills es traslladen a viure al barri colomenc de les Carolines es perd totalment el rastre del pare, ja que no figura en cap dels documents del padró consultats a l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet.¹⁶ És probable que el trasllat es degui al treball en feines del camp, atès que tot aquell sector és a inicis del segle XX una extensió de terreny bàsicament agrícola, que s'anirà urbanitzant en les següents dècades.

1.3. El barri de les Carolines

Les Carolines és un barri pertanyent a Santa Coloma de Gramenet fins que s'incorpora a Barcelona el 1945, quan tot el sector on s'ubica ja és conegut com a Bon Pastor.

Les primeres referències d'aquest territori se situen en documents del segle XII, en relació al Rec Comtal, que abasteix a la indústria molinera del nord del Pla de Barcelona i a la capital. El territori el creuen diversos torrents i rieres, els més importants dels quals, la riera d'Horta i els torrents d'Estadella i de Sant Andreu, de la conca del Besòs. En aquest espai geogrà-

15 Consultats els padrons municipals de Sant Adrià de Besòs dels anys 1910, 1914 i 1920, en cap d'ells hi consta Celestí Boada i Campderrós i la seva família. Tot i que sí que hi hem trobat empadronats amb els cognoms Boada i Salvador, aquests darrers originaris de Viver.

16 AHSCG. Padró de Cèdules Personals de Santa Coloma de Gramenet del 1921.

1935

Mapa —editat
per l'Ajuntament
de Barcelona—
de l'espai
límitrof entre
Sant Andreu de Palomar
—en color—
i Santa Coloma
de Gramenet —en blanc—,
marcat per la sèquia
de la Madriguera
que, a partir
de quatre nous nuclis
poblacionals
—Estadella, Sanchís,
les Carolines
i les cases barates
del Grup Aribau—,
acabarien per conformar
el barri barceloní
del Bon Pastor.
ICGC-CEC RC.811

fic hi neixen quatre nuclis d'habitatges: Estadella, Sanchís, les Carolines i les cases barates del Grup Milans del Bosch, tots ells ben definits i amb característiques pròpies. Ara, no tot el que avui coneixem com a Bon Pastor era municipi de Santa Coloma de Gramenet. La sèquia de la Madriguera, que creuava de nord a sud la contrada, dividia l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar, des de 1897 annexionat a Barcelona, a l'oest —on hi havia el barri d'Estadella— i Santa Coloma de Gramenet, a l'est —amb els barris de Sanchís, les Carolines i les cases barates del Grup Milans del Bosch.

El barri d'Estadella inicia la seva urbanització l'agost de 1925, construint-se cases de planta baixa, de planta baixa més pis i petits tallers, ocupats per gent vinguda de Gràcia, la Barceloneta, l'Eixample i el Poblenou.¹⁷

El barri de Sanchís deu el nom a l'industrial Enric Sanchís i Ros, que durant la dictadura de Primo de Rivera és alcalde de Santa Coloma. A inicis del segle XX havia construït una indústria química, al voltant de la qual aixecà un xalet —actualment l'únic edifici que es conserva. El 1929 s'inicia la construcció de vint-i-sis cases per als obrers de la fàbrica —cadascuna amb un petit jardí vorejat per una tanca de ferro— i dona lloc al nou barri. Enric Sanchís mor el 1935 i deixa ordenat en el seu testament la liquidació d'actius i la venda de la firma.¹⁸ Tanmateix, l'empresa es col·lectivitza en esclatar la guerra i passa a ser la fàbrica 11 dedicada a la producció de municions i material explosiu.¹⁹

A tocar d'aquests dos indrets es troben un conjunt de cases que configuren la barriada de les Carolines, que gira al voltant de la llera de la riera de Sant Andreu.

Un altre industrial que s'hi instal·la, amb una fàbrica de blanqueig i aprestos de teixits, és Ignasi Sala, tot aprofitant el bon preu dels solars, i especialment pel fet d'obtenir aigua per a la producció de les seves factories.²⁰ Tant Sala com Sanchís necessiten mà d'obra

per a les seves indústries, fet que propicia l'arribada de persones vingudes d'arreu, especialment d'Aragó, el País Valencià, Múrcia i Almeria.

Segons Martí Checa i Carme Travé *«aquesta presència fabril i els impulsos urbanitzadors, que en aquests anys es manifesten a la segona perifèria urbana de Barcelona i també a Santa Coloma, seran claus per explicar les primeres urbanitzacions a la zona. Aquesta colonització urbana culminarà entre 1929 i 1930 quan, per iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona, es construeixin a la zona dos grups de les anomenades cases barates, el del Baró de Viver i el de Milans del Bosch»*.²¹

La construcció, el 1929, de les cases barates del Grup Milans del Bosch i del Grup Baró de Viver —amb unes mides de 43 m² i 59 m²—, tot i ser en municipi colomenc van a càrrec del Patronat de l'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona. Aquest fet comporta el creixement poblacional de Santa Coloma de Gramenet en més de 6.000 persones —pràcticament la meitat que tenia el municipi aleshores—, i esdevé motiu de polèmiques pel desig del consistori colomenc de desempal·legar-se dels barris.²² La ubicació del veïnat té una vessant política. Es vol allunyar els obrers del focus revolucionari que representa Barcelona i tenir-los controlats, per aquest motiu la gran distància amb el centre de la ciutat, cosa que comporta desplaçaments llargs per a anar a treballar per a la majoria dels qui hi viuen.

El 1945, després de diversos precedents en època republicana, la ciutat de Barcelona s'annexiona tot el sector i la nova frontera entre ambdues ciutats passa a ser el riu Besòs. Segons Martí Checa i Carme Travé:

«Tanmateix, aquesta situació no havia estat provocada de manera sobtada o a conseqüència del conflicte bèl·lic [del 1936-1939], sinó que ja s'havia gestat uns anys abans. Des de 1930 i, especialment, el 1931, l'Ajuntament de Santa Coloma va deixar ben palès que les cases barates eren un problema de difícil solució i que

17 Ibídem, p. 35.

18 RPB. Núm. 20. Finca 3635. Antecedents finca 551, foli 105, tom 25, llibre 15.

19 Martí CHECA; Carme TRAVÉ. *Bon Pastor. Història d'un barri*, p. 16.

20 Ibídem, p. 12.

21 Ibídem, p. 13.

22 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 123.

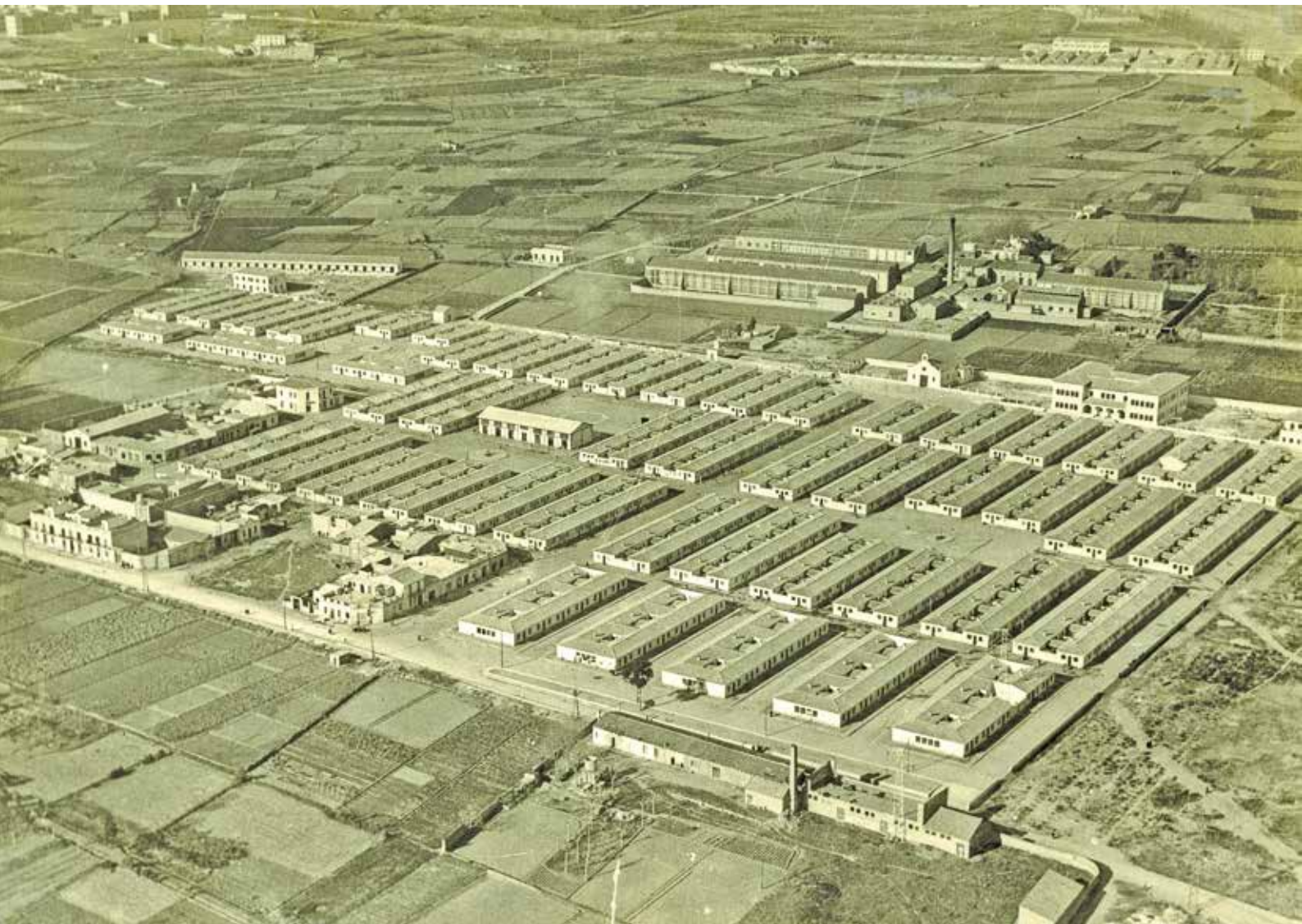
Santa Coloma de Gramenet, 1929

Una vista d'ocell dels barris de les Carolines

i de les cases barates del Grup Milans del Bosch (Grup Aribau), en primer terme.

A l'extrem superior dret, el barri de les cases barates del Grup Baró de Viver (Grup Pi i Margall).

JOSEP GASPAR / AFB

calia prendre mesures concretes. Així, al ple del 26 de juny de 1931, el regidor d'Esquerra Republicana Pere Pla va presentar una proposició on es queixava que el Patronato de la Habitación no havia demanat permís per construir-les ni havia pagat cap impost; argumentava que els 2.000 nous habitants no podien pagar cap tribut, tenint en compte els seus migrants ingressos i que, a la vegada, aquests col·lapsaven la beneficència municipal.»²³

El 1935 el bisbe Manuel Irurita bateja l'església com a Bon Pastor, però segons Josep Capsir:

«El mèrit que el nom de la parròquia acabés identificant tot un barri és, sens dubte, de mossèn Joan Cortinas, el sacerdot que el 1940 va arribar a la demarcació per fer-se càrrec de la feligresia, que en aquella data disposava d'una població propera als sis mil habitants.»²⁴

A la dècada de 1930, a les cases barates —les autoritats republicanes canvien el nom de Grup Milans del Bosch pel de Grup Aribau— hi té preponderància la CNT i a les altres barriades, ERC. Els cenetistes es reuneixen al bar Rocamora, conegut popularment com «Las Siete Puertas», on, durant la guerra, s'hi allotja el Comitè Revolucionari. Josep Maria Huertas i Jaume Fabre en el seu magne treball *Tots els barris de Barcelona*, en el capítol dedicat al Bon Pastor, remarquen la realitat social de l'època amb aquestes paraules:

«Contrasta en certa manera amb d'altres versions que han volgut fer creure que tota la vitalitat política estava en mans dels d'Estadella i que els de les Cases Barates eren una massa amorfa de lumpen. És cert que eren dos grups socials no massa ben avinguts i que encara avui són dos mons a part, però també és cert que a les Cases Barates hi havia obrers amb una clara consciència de classe i amb la característica mística anarquista tan allunyada del salvatgisme amb què sovint són re-

tratats, que molts van morir i molts van haver de fugir durant la Guerra Civil.»²⁵

Les quatre urbanitzacions —Estadella, Sanchís, les Carolines i cases barates del Grup Aribau—, envoltades de conreus, desenvolupen una cultura de pagès en actiu. S'hi albira una masia i petites construccions camperoles, així com barraques on es guarden les eines. Fins ben entrada la dècada de 1960 encara s'observen terres de regadiu.

És en aquest context que situem a Celestí Boada i seva la família, formada per la mare, un germà i tres germanes. Al Padró de Cèdules Personals de Santa Coloma del 1921 només consta ell, la mare i el germà, atès que les tres germanes són encara menors d'edat. Se'ls situa en una casa de «las Afueras» i veïns del carrer d'Enric Sanchís.²⁶ Aquesta dada demostra que ja viuen a Santa Coloma de Gramenet el 1921 i corregeix la data que s'ha anat repetint fins ara —en llibres, webs i conferències— del 1926 com l'any de la seva arribada a la població. Aquest de «las Afueras» probablement seria el carrer d'Enric Sanchís, número 3, ja que en el Padró de Cèdules de 1924 —on ja hi consta la germana gran— se'l localitza en aquesta adreça junt amb la seva família.²⁷ I se'l descriu com a jornalier, per tant hem de suposar que deuria treballar les terres d'algué altre. En el Padró Municipal del 1924, però, sí que ja hi apareix tota la família —mare i cinc fills—, amb el nom de la via canviat, de carrer a passeig d'Enric Sanchís, número 3.²⁸

25 Jaume FABRE; Josep Maria HUERTAS. «Bon Pastor», a: *Tots els barris de Barcelona*. Volum VI, Els polígons, 1, p. 151.

26 AHSCG. Padró de Cèdules Personals de Santa Coloma de Gramenet de 1921.

27 AHSCG. Padró de Cèdules Personals de Santa Coloma de Gramenet de 1924. Tanmateix, en aquest padró es fa constar que viuen en aquest municipi des de feia nou anys, és a dir des de 1915. S'han consultat els padrons i cèdules personals d'habitants de Santa Coloma de Gramenet i no hem trobat cap dada que ho confirmi, per tant donem per vàlida la data del 1921 com l'any d'arribada.

28 AHSCG. Padró Municipal de Santa Coloma de Gramenet de 1924.

23 Martí CHECA; Carme TRAVÉ. *Bon Pastor. Història d'un barri*, p. 80.

24 Josep CAPSIR. *Bon Pastor, 1939-1944. Els consells de guerra*, p. 7.

1924

Foto d'estudi
del soldat Celestí Boada.
J.C. ROVIRA / FBB

1922-1929

Servei militar i casament

2

2.1. Servei militar

El 1924 Celestí Boada és obligat a «*servir a la patria*», ja que no pot pagar la quantitat que l'eximiria de fer el servei militar. Fer-ho per aquelles dates no és gens estimulants, ja que la majoria de soldats han d'anar al nord de l'Àfrica, al Marroc, sota domini colonial espanyol.

D'ençà de la pèrdua de les colònies americanes i asiàtiques, l'Estat espanyol frisa per recuperar el seu llegat colonial amb altres territoris d'ultramar. En la Conferència d'Algesires, celebrada del 16 de gener al 7 d'abril de 1906, es decidí, després de llargues converses i trifulgues expansionistes entre les potències europees, que l'Estat espanyol gaudiria d'una zona del Marroc en forma de protectorat. Però els nord-africans no tenien cap ganes de ser colonitzats i les tensions militars, polítiques i socials no trigarien a arribar. El juliol de 1909, el govern Maura crida els reservistes per anar a fer front a la revolta dels nadius del Rif i es produeix una vaga general a Barcelona que deriva en la sagnant Setmana Tràgica. La presència espanyola al nord del Marroc cada cop és més complicada. Les ànsies independentistes dels seguidors d'Abd el-Krim, d'una banda, i els interessos econòmics de les empreses espanyoles amb el suport governamental, de l'altra, escalen el conflicte i el 1921 esclata la guerra del Rif.

En aquest context bèl·lic, el 22 de juliol de 1921 es produeix la batalla d'Annual, entre les tropes colonials espanyoles i les tropes irregulars del cabdill Abd el-Krim, en el barranc que separa Igueriben i Annual. A l'anomenat —per la historiografia espanyola— Desastre d'Annual, hi perden la vida uns 10.000 soldats espanyols —la majoria de lleua obligatòria— entre els quals el mateix general Manuel Fernández Silvestre i 2.500 rifenys. La ciutat de Melilla està a punt de caure en mans d'Abd el-Krim.

En un Estat espanyol immers en una greu crisi política —i amb el pistolisme a gran escala, sobretot a Catalunya—, la derrota d'Annual comporta la caiguda del govern encapçalat per Manuel Allendesalazar i el retorn d'Antoni Maura a la presidència de l'executiu. En l'aspecte militar, s'obre una comissió —presidida pel general Juan Picasso— per tal d'esbrinar les causes de la desfeta, on el monarca espanyol Alfons XIII queda ben esquitxat. Coneguda com la Comissió

Circa 1926

Celestí Boada i Joaquina Borràs amb el matxo i el carro.

FBB

Picasso, més que cercar solucions al problema hi posa cortines de fum per esborrar la mala imatge de l'exèrcit espanyol en la guerra colonial nord-africana. Anys a venir, el cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera, del 13 de setembre de 1923, va ser la distracció perfecta per a girar full en aquest episodi de la història espanyola.

Boada, amb vint-i-un anys, entra a la Caixa de Reclutament número 51. En el seu expedient militar consta com a soldat ras, 1,64 metres d'alçada, cabell i ulls castanys i poca barba. També s'hi fa esment que sap llegir i escriure. El 10 de febrer de 1924 s'incorpora al 8è Regiment d'Artilleria Lleugera. Es llicencia, el 25 de desembre de 1924, i passa a la reserva per divuit anys.²⁹ El 8è Regiment d'Artilleria Lleugera tenia el seu comandament a Barcelona. Pel poc temps que va fer de soldat —només deu mesos— podem deduir que el pare era mort, perquè els fills de mares vídues romanes menys temps a l'exèrcit, ja que aleshores el servei militar tenia una duració de dos a tres anys.

En tornar a casa continua fent de jornalier, conreant les terres de la riba dreta del Besòs. Aleshores l'agricultura ocupava una bona part del territori de Santa Coloma de Gramenet, tot i que s'anirà encongint arran de les noves urbanitzacions, sobretot a partir dels anys 1930 i, en especial, durant el «desarrolisme» franquista dels anys 1960.

És en aquest període dictatorial que se les haurà per fer front a una economia familiar precària i fer-se càrrec de la mare i germanes. El germà Andreu, pel que hem pogut comprovar, ja no viu amb el nucli familiar.

2.2. El casament amb Joaquina Borràs i Rovira

El 21 de gener de 1926 Celestí Boada i Salvador contrau matrimoni amb Joaquina Borràs i Rovira, nascuda el 1905 a Cervelló, al Baix Llobregat. La mare, Elvira Rovira i Boguñà (1868-?), així com els avis materns, Josep Rovira i Antònia Boguñà, eren originaris de Vallirana. En canvi el pare, Jaume Borràs i Roig

(1861-?), era nat a Esplugues de Llobregat. Els avis paterns, Antoni Borràs i Eulàlia Roig, són nats a Vallirana i la Nou (Corbera de Llobregat) respectivament. El casori es du a terme a l'església del Sant Àngel Custodi d'Hostafrancs,³⁰ a Barcelona. Els casa mossèn Julià Freixas i els testimonis són Miquel Messeguer i Jacint Vilalta, tots dos veïns de la ciutat.

Com es van conèixer Celestí i Joaquina? Doncs, resposta difícil de respondre de forma categòrica. La pròpia família no en té coneixement. Tot i això, alguns supòsits ens fan pensar que deuria ser a Vallirana pel parentiu d'ambdós amb aquesta població o bé a través de familiars valliranencs. D'altra banda, la tria de la parròquia on es va realitzar la cerimònia del casament es devia normalment al fet de ser el territori del veïnatge de la futura muller.

Tot just casats la parella se'n va a viure al torrent de Ciutadella, número 6, situat al nucli antic de Santa Coloma de Gramenet.³¹ En aquest domicili neix el 1927 la filla gran, la Francesca Boada i Borràs, i, dos anys després, el 1929, la Maria, que en el Padró Municipal de 1930 consta com a difunta. Al torrent de Ciutadella s'hi estaran tot just quatre anys, ja que la família decideix anar a viure de nou al barri de les Carolines per la feina de jornalier del pare. Viuen a la carretera Fiscal, sense número. Aquesta carretera unia el nucli de les barriades d'Estadella, Sanchís, les Carolines i cases barates del Grup Milans del Bosch amb el conjunt de cases barates del Grup Baró de Viver.

Atenent-nos al fet que vivia a la carretera Fiscal i observant detalladament plànols i fotografies de l'època, podem deduir, però, no afirmar, que vivien en alguna de les cases barates que donaven a aquest vial, tot just acabades de construir i, per tant, sense numerar.

Les terres que probablement va conrear Celestí Boada deuriem ser les de la masia de Can Sebastià, l'única en tot el territori colomenc de la riba dreta del Besòs,

30 ADB.

31 AHSCG. Padró de Cèl·lules Personals de Santa Coloma de Gramenet de 1926. Aquest fet demostra que els Boada i Borràs ja vivien al nucli històric de Santa Coloma, desfent la teoria que hi van anar a viure en ser elegit regidor de l'Ajuntament el 1934.

29 AHMG. Expedient «Celestino Boada Salvador».

Santa Coloma de Gramenet, circa 1920

Panoràmica del nucli antic de la població, en bona part cases d'estiueig,
des de la riba dreta del riu Besòs, l'espai geogràfic del barri de les Carolines.

AHSCG-MTB

en aquell moment, atès que en època medieval van existir dos masos, al segle XX ja desapareguts. La masia de Can Sebastià, datada al segle XIX i de construcció senzilla, té la ubicació oficial de la carretera Fiscal, sense número.³² El propietari de Can Sala, Ignasi Sala, que havia comprat aquells terrenys, rebia un cens anual dels masovers per treballar les terres. El 1929 entraven com a masovers Sebastià Sallent i Assumpció Bastida.³³ Les terres cultivades tenien una gran extensió i d'aquí que els masovers contractessin pagesos per treballar-les, com deuria ser el cas de Celestí Boada.

32 No consta cap altra edificació d'aquestes característiques en aquest indret. No obstant, s'albiren algunes barraques de pagès, però no com a habitatges, sinó per a guardar-hi eines i emmagatzemar-hi productes acabats de recollir del camp.

33 AADD. *Les masies de Sant Andreu de Palomar. Inventari de cases de pagès andreuenques*, p. 169.

Santa Coloma de Gramenet, 18 de març de 1923

Homenatge al tenor moianenc Francesc Viñas, fundador de la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter.

Concert a la plaça de la Vila d'una massa de cantaires dels Cors de Clavé, la Banda Martinenca i el mateix Francesc Viñas.

JOSEP MARIA SAGARRA / AHSCG-MTB

1930-1931

Les llavors de la República

3

3.1. La fi d'un règim

Els darrers anys de la dictadura monàrquica són d'agonia. El rei Alfons XIII ja no és la figura representativa d'un règim, és la nefasta representació d'una decadència. El general Miguel Primo de Rivera ha estat forçat a dimitir el gener de 1930. El succeeixen el general Dámaso Berenguer i poc després, fins l'abril de 1931, l'almirall Juan Bautista Aznar-Cabañas. Un curt període conegut com la Dictablanda. Aquesta possibilita una petita obertura amb el retorn dels alcaldes i regidors que havien estat elegits democràticament abans del cop d'Estat de 1923. Tanmateix aquesta escletxa no acaba de quallar i el republicanisme va florint amb milers d'adeptes. Es decreta una amnistia als presos polítics i exiliats, cosa que permet, entre d'altres, el retorn de Francesc Macià i Ventura Gasol. A poc a poc, la normalitat política va agafant embranzida i les organitzacions polítiques es van estructurant.

El 1930 el municipi de Santa Coloma de Gramenet té 12.930 habitants.³⁴ La població ha crescut de forma accelerada, ja que el 1920 tenia 2.728 persones censades.³⁵ Aquest creixement es deu, sobretot, a l'arribada de persones immigrades, la majoria de les quals ocupen les cases barates del Grup Milans del Bosch. És en aquest territori dels quatre barris on es calcula un increment poblacional de 5.000 persones en aquelles dates. El diari *El Diluvio* descrivia així aquesta zona perifèrica de Santa Coloma de Gramenet:

«En el arrabal de que se ha hecho mención viven numerosas obreras jóvenes que trabajan en San Andrés, la Sagrera y el Clot y no pocos niños que asisten a escuelas de estos mismos poblados.

A las cinco y media o las seis, cuando se sale de las fábricas y de las escuelas, es ahora ya de noche. Y esas criaturas han de andar cerca de dos kilómetros a tiernas, por despoblado, entre huertas y cañaverales, saltando charcos cuando ha

34 AHSCG. Padró Municipal de Santa Coloma de Gramenet del 1930.

35 AHSCG. Padró Municipal de Santa Coloma de Gramenet del 1920.

Santa Coloma de Gramenet, circa 1925

El centre de la població, amb l'estàtua a l'alcalde Llorenç Serra en primer terme,
la desapareguda masia de Can Pascali a l'esquerra
i l'Ajuntament a la dreta, amb tota la retolació en castellà durant la Dictadura primoriverista.
AHSCG-MTB-COL-LECCIÓ JOAN SOL

llovido y toreando vehículos de tracción mecánica y de sangre.

Si no hay atracos, atentados y violencias, no es porque falte la ocasión.

De todos modos los sobresaltos y las alarmas me nudean.

Y ello fuera muy fácil de evitar colgando nada más media docena de bombillas en los hilos tendidos a lo largo del camino, o sea de la carretera de San Adrián.

Y esto, que es tan sencillo, que costaría apenas cuatro cuartos, ¿no se hará?»³⁶

Per si fos poc, també es critica la manca de clavegueram, la recollida d'escombraries i la desatenció en equipaments socials i transports. Les vies de comunicació són precàries. La carretera per anar a Barcelona per Sant Andreu de Palomar, deixa molt a desitjar. La via alternativa per accedir a la capital de Catalunya és per Sant Adrià de Besòs. L'enllaç amb transport públic entre Santa Coloma i Barcelona s'efectua a través d'una línia de la Companyia General d'Autobusos, insuficient per la quantitat de ciutadans que la solen utilitzar. La concessió de la línia va a càrrec de l'Ajuntament i enllaça la plaça de l'Ajuntament de Santa Coloma amb la plaça de la Universitat.³⁷ El republicans són els crítics més punyents de la situació i fan sentir la seva veu. L'historiador Juan José Gallardo resumeix la situació política municipal del darrer Ajuntament monàrquic amb aquestes paraules:

«[...] la labor crítica y deslegitimadora de las autoridades locales de la Monarquía, se realizó, en gran parte, tomando como base los problemas concretos de la población colomense en el terreno urbanístico y de servicios básicos. No se exponían grandes ideales ideológicos, ni se hacía referencia a que en un sistema republicano los problemas se solucionarían con rapidez, sino que se combatía lo que se consideraba una mala

gestión realizada desde los ayuntamientos que habían regido Sta. Coloma durante los años de la Dictadura.»³⁸

Cal tenir ben present, també, que des de l'àmbit de l'associacionisme cultural de caire progressista s'ha canalitzat una oposició al règim, que els republicans saben aprofitar amb encert. Aquests republicans s'axopluguen en cooperatives de consum, centres recreatius, associacions culturals... en paral·lel als tot just legalitzats partits polítics i sindicats, els quals retornen a l'esfera pública visible, tot deixant els anys de clandestinitat i fosc. Entre les entitats culturals i socials cal destacar la Societat Coral Pensament, l'Ateneu Instructiu Colomí, la Cooperativa La Colomenca i en l'espectre polític i sindical sobreixen Acció Catalana, Unió Republicana, Centre Català —republicans conservadors propers a la Lliga Regionalista—, Unión Republicana Colomense —propera al Partido Republicano Radical d'Alejandro Lerroux—, Unió Socialista de Catalunya, la UGT i la CNT. Més tard, el 19 de març de 1931 es fundarà Esquerra Republicana de Catalunya, i es crearà poc després una secció local a Santa Coloma de Gramenet.

3.2. El Centre Català Republicà «Les Carolines»

El nítid retorn cap a una certa normalitat en el món associatiu, però encara minsa en molts aspectes, provoca la fundació d'associacions de caire polític, sobretot de tarannà republicà. El maig de 1930, Jaume Salvans i Albert Isamat, en nom del bar Les Carolines, s'adhereixen al manifest, promogut des de Sant Andreu de Palomar, per tal que totes les forces republicanes catalanistes s'agrupin en una de sola. Aquest manifest es fa extensiu a altres barriades de Barcelona, però pel que hem pogut observar no deuria tenir massa recorregut, ja que les diferents forces polítiques continuen actuant per compte propi.³⁹ Aquest fet, se-

36 «Las barriadas parias», *El Diluvio*, 2 de novembre de 1930, p. 17.

37 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 137.

38 *Ibidem*, p. 140.

39 «Un manifest interessant», *La Rambla de Catalunya*, 19 de maig de 1930, p. 7.

BROLLADOR

PERIÓDIC QUINZENAL DE POLÍTICA INFORMACIÓ I COMENTARI

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Carrer de Vista Alegre, núm. 2

SUBSCRIPCIÓ: 250 pessetes semestre
NÚMERO SOLT: 25 cèntims.

Els autors son responsables
de llurs articles.

CATALUNYA I LA REPUBLICA

L'experiència greu de la Dictadura ha demostrat als partits polítics catalans que no serà possible d'avui endavant desatendre's del problema primordial de la llibertat col·lectiva i humana.

Tancats, reclosos dintre l'exclusivisme d'una política estrictament reivindicadora de petits drets per a Catalunya, l'obra destructora de sis anys i mig de dictadura que no ha conseguit destruir, però la consciència del poble, sinó que l'ha refermada plenament, ha fet obrir els ulls a les noves i joves promocions de Catalunya de que era elemental, ineludible del reconeixement previ, el propòsit immediat d'una nova estructuració de l'Estat, si més no com a propòsit de millorament humà, progressiu, de cara Europa, com a salvaguarda i reconeixement del problema vital de Catalunya.

Perquè l'experiència en hajensenyat que durant aquests darrers anys, ha estat possible a cop de sabre, anular les petites concessions fetes a Catalunya i conseqües per més de vint anys de catalanisme actiu, intervencionista, desates dels altres problemes elementals de llibertat humana i social i d'estructuració d'Estat, quan la realitat mateixa vé a senyalar-nos que tot el guanyat fins ara i el que es pot guanyar després de molts treballs, resta supeditat al va-i-vé d'un règim que a la curta o a la llarga serà patrimoni exclusiu d'un o dos Estats europeus que es distingeixen per llur decadència.

Per això, lligades a la lliçó que acabem de rebre, han sorgit com ideal de joventut, amb flama inapagable, amb força de l'experiència i amb la confiança a l'avenir les noves promocions catalanistes republicanes.

Des d'ara, llevat d'una part de catalanisme decadent lligat a les rodes de l'oportunisme sens garantia, no serà possible presentar l'ideal català sinó va acompanyat inseparablement amb el segell del republicanisme.

Però en aquesta hora d'enorme transcendència per a l'avenir d'Espanya, els partits catalanistes republicans han fet bé de no volguer signar el pacte que els partits republicans espanyols els presentaven i que omilla el reconeixement del fet de la personalitat de Catalunya i que no presuposava altre cosa que la creació d'un Comitè—tants comitès com s'han fet—que tractaria d'anar totes les forces republicanes espanyoles per a un fi determinat i exclusiu.

Les forces espanyoles havien de saber que no era possible acceptar un pacte que s'oblidava de Catalunya en gràcia potser a no provocar el desacord.

Però el plantejament definitiu d'aquesta qüestió ja ha estat fet a Sant Sebastià, sense eufemismes, amb tota la cruïda del problema pels representants d'Acció Catalana, Acció republicana i Amics de Macià i en aquesta reunió ha quedat ben entesa i explicada la posició de Catalunya davant de una nova estructuració de l'Estat espanyol i en aquest moment definitiu ha estat possible que les forces republicanes espanyoles reconeguessin el problema vital de Catalunya.

BROLLADOR que ha sortit en la seva petita esfera a lluitar per aquest principi, celebra el triomf obtingut pels representants catalans en la conferència de Sant Sebastià en bé de l'ideal de catalanisme, democràcia i república que és la seva bandera.

Periòdics damunt la taula

El que ha dit la premsa del primer número de BROLLADOR.

"LA NAU"

Heu rebut el primer número de «Brollador», periòdic quinzenal de política, informació i comentari de Santa Coloma de Gramanet. D'una presentació excel·lent i un text ordenat i interessant, aquest primer número ens dona idea de les possibilitats dels seus iniciadors, els joves components del «Centre Català»

d'aquella vila. Corresponen ben cordialment a la salutació que adreça a la premsa catalana democràtica i liberal.

"EL DILUVIO"

Como anunciamos, se ha publicado el primer número de este periódico quinzenal de política, información y comentarios y de tendencia francamente republicana catalanista.

«Brollador» será el órgano del «Centre Català». Lo dirige el presidente de este centro, don Juan Pla, y según se nos dice colaborará en él de una manera activa Acción Republicana.

15 de setembre de 1930

Portada de Brollador

publicació gramenetenca

vinculada a Acció Catalana

amb la informació

de la constitució

del Centre Català

República «Les Carolines».

BC

«Brollador» —dice en su «salutación»—, saluda cordialmente a la «Premsa local i a la que lluita a tot foc per la democràcia i la llibertat dels pobles».

"LA PUBLICITAT"

Amb aquest títol acaba de sortir, a Santa Coloma de Gramanet, un periòdic catalanista d'informació i comentari. Per a classificar la seva posició política, els patriotes redactors de «Brollador» en tenen prou amb dir que les dues màximes organitzacions patriòtiques de Catalunya, la tasca de les quals acollirà amorosament, són «Palestra» i «Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana», «Brollador» s'adhereix a la llegada al festival pro-presos, iniciativa del nostre estimat col·lega «La Rambla de Catalunya», demana la normalitat constitucional, publica l'ideari d'Acció Republicana i una secció de notes oficial del Centre Català amb noves d'Acció Catalana.

Benvingut sigui als rengles del catalanisme activista, «Brollador» de Santa Coloma de Gramanet.

«Brollador» es un lligam fidel de les organitzacions catalanistes de Santa Coloma.

Un nou Centre Català Republicà a Santa Coloma

Amb gran entusiasme s'ha constituït a les barriades Grup Milans del Bosch, Les Carolines i Estadella (més de cinc mil habitants) el Centre Català Republicà «Les Carolines», adherit a Acció Catalana.

Formen la Junta Directiva:

President, Narcís Guerra Buscarous; vice-president, Josep Piquer Garcés; secretari, Jaume Salvans Camps; tresorer, Genís Pont Mitjans; i vocals, Joan Folch Nadal, Joan Ferrer Costafreda i Emili Garriga Baselda.

Saludem cordialment als homes del Centre Català Republicà, dels quals esperem una tasca ben profitosa pel nostre ideal comú.

Benvinguts!

República? Monarquia?

Catalunya! i, per tant,

República

J. Sunyol i Garriga a LA RAMBLA.

gurament, és el catalitzador que provoca que l'agost de 1930 es fundí el Centre Català Republicà «Les Carolines», la primera organització política del catalanisme republicà al territori colomí de la riba dreta del Besòs. El local se situa a la riera de Sant Andreu, número 1, concretament en l'esmentat bar Les Carolines, conegut popularment com Casa Genís.⁴⁰ Té en els seus inicis vuitanta-quatre socis. La primera Junta Directiva està formada per Narcís Guerra, president; Josep Piquer, vicepresident; Jaume Salvans, secretari; Francesc Tresserres, vicesecretari; Genís Pont, tresorer; Joan Ferrer, comptable; i Emili Garriga, Francesc Garcia, Adolf Navarro i Cèsar Ferrer, vocals.⁴¹ Entre els membres de la Junta destaca Narcís Guerra comerciant i obrer metal·lúrgic, fundador d'Esquerra Republicana de Catalunya i candidat d'aquesta organització política a les eleccions a Corts Republicanes del novembre de 1933; i Adolf Navarro, qui esdevindrà regidor d'ERC a Santa Coloma de Gramenet el gener de 1934, posteriorment membre del Comitè Revolucionari en representació del partit i designat de nou regidor l'octubre de 1936, càrrec que mantindrà fins al final de la guerra.⁴²

Els estatuts de l'entitat —en castellà, per imperatiu governatiu— deixen prou clar el seu ideari catalanista i republicà. L'article 1 ho expressava així «...trabajar por el pleno reconocimiento de la personalidad de Cataluña, estructurada de una forma republicana...» i declarava que el soci devia «no profesar ideas contrarias al lema del "Centre", que es Catalunya, República y Obrerismo».⁴³ Segons l'historiador Juan José Gallardo:

40 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 170.

41 «Centre Català Republicà «Les Carolines» de Santa Coloma de Gramenet (adherit a Acció Catalana)», *La Publicitat*, 30 d'agost de 1930, p. 4.

42 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 171.

43 AHGCB. «Estatuts del Centre Català Republicà "Les Carolines"», article 2n. Citat a: Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 171.

«Este centro no aparecía exactamente como un germen de partido político sino más bien como una asociación con un amplio abanico de secciones que no sabemos si llegaron a funcionar: Cultura, Deportes, Excursionismo, Cooperativa de consumo y Mutualismo; intentando cubrir una panoplia de actividades que debían ir dirigidas a los sectores de más bajo nivel social que era lo que caracterizaba a las barriadas donde actuaba.»⁴⁴

Primerament s'adhereix a Acció Catalana, partit creat el 1922 arran d'una escissió de la Lliga Regionalista, a la qual s'hi afegiren antics membres de la Unió Federal Nacionalista Republicana i joves intel·lectuals independents. Entre els seus membres més destacats hi havia Antoni Rovira i Virgili, Jaume Bofill i Mates o Lluís Nicolau d'Olwer. Gallardo, en referir-se a la dinàmica de l'agrupació política, ens diu:

«A pesar de estar adherido a Acció Catalana y existir en Santa Coloma un grupo simpatizante de este partido, el Centre Català Republicà no debió sentirse muy unido al desarrollo político-cultural del resto de la ciudad, pues sus estatutos contemplaban que en caso de disolución sus fondos pasaran a la Comisión de Cultura del Ayuntamiento de Barcelona.»⁴⁵

A inicis de setembre de 1930 s'inaugura el nou local del Centre Català Republicà «Les Carolines» amb la conferència «Catalanisme i obrerisme», a càrrec del metge i militant d'Estat Català Josep Dencàs, amb qui Narcís Guerra mantindrà una estreta amistat. El Centre s'implica de ple en la dinàmica i problemàtica social de les cases barates del Grup Milans del Bosch, donant suport a iniciatives en contra dels desnonaments d'habitatges, facilitant que aquells inquilins que haguessin ocupat sense autorització cases del Patronat Municipal de l'Habitatge se'ls regularitzés la situació i puguin romandre a la casa de forma legal, demanant que els aturats i malalts no paguin el lloguer mensual fins que la seva situació millori...

44 Ibidem.

45 Ibidem.

Santa Coloma de Gramenet, 1942

Seu del Sindicat Agrícola de Rabassaires, al carrer de Sant Ramon, 9.

AHSCG-MTB

Dos anys més tard, a finals de 1932, el Centre Català Republicà «Les Carolines» apareixerà com a entitat adherida a Esquerra Republicana de Catalunya.

Entre les conferències que ofereix en els seus inicis hi trobem la realitzada pel regidor del districte 9è —Sant Andreu de Palomar— de Barcelona Miquel Ollé, el 5 de novembre de 1931, amb les projeccions d'imatges i pel·lícules, sobre el tema «Mig any de vida municipal».⁴⁶ Feia quasi sis mesos de les eleccions municipals que capgiraren el règim, tot bescanviant-lo per una república. Cal tenir present que les Carolines, tot i pertànyer administrativament a Santa Coloma de Gramenet, tenia una vinculació quotidiana més intensa amb Sant Andreu de Palomar, atesa la seva situació geogràfica a la riba dreta del Besòs.

46 «Centre Català República Les Carolines», *L'Opinió*, 5 de novembre de 1931, p. 2.

Santa Coloma de Gramenet, circa 1931

Plaça de la República amb l'edifici de l'Ajuntament a l'esquerra, el Cafè Teatre Xaconet al centre, la farmàcia de Santiago Altés a la dreta i al fons, sobresortint, el campanar de l'Església Major.

AHSCG-MTB-COL-LECCIÓ JOAQUIMA APARICIO

1931-1933

Els primers anys republicans

4

4.1. La proclamació de la República

El darrer govern de la monarquia, dirigit per l'almirall Juan Bautista Aznar-Cabañas, convoca per al 12 d'abril de 1931 eleccions municipals. Tot just vint-i-quatre dies abans ha nascut, al Foment Republicà de Sants, a Barcelona, una nova organització política dirigida per prohoms del republicanisme català, al capdavant de la qual hi ha Francesc Macià, l'exmilitar i líder carismàtic del separatisme que ha encarnat la lluita noble i clara contra la dictadura de Primo de Rivera. Esquerra Republicana de Catalunya, la nova formació política, apareix com la unió de diverses sensibilitats del catalanisme republicà d'esqueres. Estat Català, Partit Republicà Català i el Grup de *L'Opinió* en són les principals organitzacions, que tenen el suport d'entitats i centres republicans d'arreu de Catalunya.

El 12 d'abril els homes d'ERC són, per sorpresa de gairebé tothom, començant per ells mateixos, els clars vencedors de les eleccions municipals, gràcies a la victòria inesperada a la capital del país, la ciutat de Barcelona. A l'Estat espanyol el republicanisme —amb un ampli ventall d'opcions, des de l'extrema esquerra al centre-dreta— també és el vencedor i els partits monàrquics i que donen suport a l'antic règim en són els grans perdedors. Alfons XIII s'exilia i d'un règim monàrquic corrupte es passa a una república liberal, un nou Estat democràtic, amb la voluntat de modernitzar una administració pública decadent. El nou règim polític reconeix el dret a l'autonomia amb la recuperació de la Generalitat de Catalunya, la institució d'autogovern eliminada arran del Decret de Nova Planta de 1716.

A Santa Coloma de Gramenet s'han presentat dues candidatures, una de dretes i una d'esqueres. La candidatura de dretes, formada majoritàriament pels catalanistes conservadors de la Lliga Regionalista aliats amb els monàrquics, es presenta amb el nom genèric i políticament poc explícit de Candidatura Administrativa. Està formada per prohoms de l'esfera benestant de la població, com Enric Sanchís, Narcís Font, Francesc Saladrígues i Salvador Pedragosa, els quals havien governat l'Ajuntament en el període de la dictadura de Primo de Rivera, i paradoxalment es presentaven fent bandera de l'honradesa i la bona adminis-

Santa Coloma de Gramenet, circa 1931

Plaça de la República amb l'edifici de l'Ajuntament guarnit amb la decoració de Festa Major durant l'actuació d'una coral.

AHSCG-MTB-COL-LECCIÓ JOSEP MARTINELL

tració.⁴⁷ En el bàndol progressista s'hi presenta la Coalició d'Esquerres, integrada pel Partit Català Republicà —fusió d'Acció Catalana i Acció Republicana—, el Partido Republicano Radical i per independents. Els seguidors d'Esquerra Republicana de Catalunya, tot just fundada el 19 de març, decideixen no presentar-se a les eleccions i donar suport a aquesta Coalició d'Esquerres. Segons *Brollador*, subtitulat «periòdic quinzenal de política, informació i comentaris»:

«[...] la candidatura d'esquerres, que, de triomfar, us podria aportar, a canvi de l'absolutisme d'un règim gangrenat, la democràcia, el liberalisme, el progrés i la llibertat que ostenten ja tots els pobles moderns i lliures del món.»⁴⁸

Dels 17 regidors en joc, 13 són per als republicans i 4 per als monàrquics. Es desconeix el resultat en vots de cada opció política. Les historiadores Montserrat Carreras i Helena RUIZ, en el seu estudi *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet* sostenen que:

«[...] tenint en compte l'elevat nombre de població immigrada a la localitat i el nombre de 13 consellers republicans que sortiren elegits, podem deduir que la major part de la població immigrada i obrera optà per la Candidatura catalanista i republicana.»⁴⁹

L'historiador Gallardo, en el seu estudi dels anys 1930 i 1931 a Santa Coloma, fa aquesta anàlisi de la votació:

«A Santa Coloma le correspondía elegir 17 concejales y se encontraba dividida en dos distritos electorales cuya localización geográfica no conocemos con seguridad, aunque como intentaremos demostrar, creemos que el Distrito I, con 1.206 electores, debía correspon-

der a la zona más céntrica, mientras que el II, con 1.222 correspondería a las zonas periféricas y posiblemente las Casas Baratas. Existía un sistema electoral mayoritario con listas abiertas. Eso significaba que la candidatura que vencía obtenía seis concejales en cada distrito, en tanto que la minoría obtendría dos concejales en el primero y tres en el segundo. Ahora bien, el elector tenía un amplio margen para decidir las personas de cada candidatura a quien daba su voto, dándose alguna sorpresa que otra, pues no siempre eran elegidos los miembros de la candidatura que iban en primer lugar.»⁵⁰

La proclamació de la República a Santa Coloma és, com a la majoria de ciutats i pobles de Catalunya, una festa joiosa i d'adhesió al nou règim. Un dels diaris que ho narra amb més detall és *El Diluvio*, capçalera del republicanisme federal i un dels més llegits per la classe treballadora i menestral. Transcrivim la notícia talment com va ser publicada amb el títol «En Santa Coloma de Gramenet. La proclamación de la República»:

«Por conducto de la radio, teléfono y por personas que llegaban de la ciudad se supo en esta población que el señor Maciá había proclamado la República en Barcelona y que estaba izada la bandera republicana en el Ayuntamiento y Diputación.

Fuimos a nuestro Ayuntamiento y encontramos ya al alcalde, don Enrique Sanchís, que daba órdenes para que se fuera en busca de una bandera republicana, siendo izada inmediatamente, junto con otra catalana, en lo alto de la Casa Consistorial, acto emocionante que fué aplaudidísimo. Entre los que presenciaban el acto hubo efusivos apretones de manos y muchas felicitaciones.

Por la noche, a las nueve, tomaron posesión del Ayuntamiento los concejales republicanos electos, quienes nombraron alcalde a don Manuel Vilaseca, quien después y desde el vestíbulo dirigió la palabra a una gran multitud reunida en la plaza. Dió cuenta de las incidencias de la proclamación de la República y dijo que, en bien de la misma, debía estar el pueblo atento a lo

47 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 14.

48 *Brollador*, 27 de març de 1931, p. 2. citat a: Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 15.

49 *Ibidem*.

50 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 192.

Santa Coloma de Gramenet, 1932

Celestí Boada amb la seva filla Francesca dalt del carro i el seu germà Andreu de peu dret.

FBB

que ocurriera y comportarse con la máxima serenidad.

Acabó saludando a los allí reunidos en nombre del señor Maciá y de la República, siendo aplaudido con entusiasmo.

Seguidamente fué organizada una imponente manifestación, precedida por el nuevo Ayuntamiento y del retrato de los heroicos mártires capitanes Galán y García Hernández, el cual era llevado en medio de las banderas republicana y catalana, la que siguió gran parte de la población, descubriéndose todos al paso de las banderas y de aquel retrato simbólico y evocador de un despotismo que el pueblo, al fin, llegó a aplastar.

La manifestación se dirigió luego hasta la barriada del Arrabal, donde vive don Jaime Roca, y frente a su domicilio aclamaron los manifestantes a nuestro representante, a EL DILUVIO y a la República. No le fué posible a nuestro amigo recibir las saluciones, por haberse ausentado de su casa para dirigirse al Ayuntamiento.

Al pasar la manifestación por delante de cada uno de los tres centros republicanos que hay en la localidad, saludaba con entusiastas aplausos, mientras que al pasar por delante el local de la Lliga dieron los manifestantes una estrepitosa pitada.

Más tarde el público congregado en la plaza de la Constitución sustituyó la placa que llevaba este nombre, poniendo otra con los nombres de Galán y García Hernández.»⁵¹

4.2. L'Ajuntament republicà

No cal gaire imaginació per a suposar a Celestí Boda entre la multitud aclamant el nou règim. Aquell Ajuntament sorgit de les urnes del 12 d'abril es constitueix el mateix dia 14, de forma provisional, pels regidors electes. Vuit dies més tard es formalitza oficialment i s'escull com a alcalde Manuel Vilaseca, ja proclamat «popularment» per al càrrec el 14 d'abril. El nou Ajuntament queda integrat per:

51 «En Santa Coloma de Gramenet. La proclamación de la República», *El Diluvio*, 16 d'abril de 1931, p. 15. Finalment el nom que rebé la plaça de l'Ajuntament fou «Plaça de la República».

Coalició d'Esquerres⁵²

Manuel Vilaseca i Sagalés, alcalde,

Partit Catalanista Republicà (PCR)

Pere Pla i Arús, primer tinent d'alcalde, PCR

Francesc Areu i Pons, segon tinent d'alcalde, PCR

Josep Maria Serra i Serra, tercer tinent d'alcalde, PCR

Josep Manent, regidor síndic, PCR

Rupert Martínez i Martínez,

republicà federal independent

Ramon Pinós⁵³

Manuel Iserte, independent,

Cooperativa «La Colmena».

Miquel Esteve i Arlandís, independent

Tomàs Colet, PCR

Manuel Aparicio i Perales, PRR

Joan Pinyol⁵⁴

Joan Obach i Pujol, Partido Republicano Radical.

Candidatura Administrativa⁵⁵

Enric Sanchís i Ros, Lliga Regionalista

Narcís Font i Ros, Lliga Regionalista

Francesc Saladrigues, Lliga Regionalista

Salvador Pedragosa, Lliga Regionalista

L'Ajuntament tot just estrenat es posa a caminar enmig de grans canvis polítics que han de configurar el nou règim republicà. La Generalitat, també. El 28 de juny se celebren les primeres eleccions legislatives de la República amb el triomf de les forces republicanes. A Santa Coloma de Gramenet, com a tot Catalunya, la coalició ERC-USC arrasa:⁵⁶

52 AMSCG. Llibre d'Actes del Ple Municipal de Santa Coloma de Gramenet, 21 d'abril de 1931.

53 Se'n desconeix l'afiliació política, tot i què anys després se'l troba militant a ERC. Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 20.

54 Ibidem.

55 AMSCG. Llibre d'Actes del Ple Municipal de Santa Coloma de Gramenet, 21 d'abril de 1934.

56 Manuel MÁRQUEZ. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*, p. 181.

GRANDIOS ACTE D'AFIRMACIO D'ESQUERRA REPUBLICANA

per al diumenge, dia
14, a les 4 de la tarda
prenent-hi part per
la Joventut,

Miquel Badia
Josep Dencàs

per al grup femení,

M.ª Teresa Gisbert
M.ª Dolors Bargalló

per l'Esquerra,

Manuel Ric
Baltran de Quintana
Josep A. Trabal

LA JUNTA.

Santa Coloma de Gramanet, març de 1932.

**ESQUERRA
REPUBLICANA
DE CATALUNYA**

**PASSEIG DE LLORENÇ
SERRA, 21 (BAR LA BENZINA)**

13 de març de 1932

Full volant de propaganda
del míting d'Esquerra
Republicana que anuncia
la participació
de Miquel Badia,
Josep Dencàs,
Maria Teresa Gibert,
Maria Dolors Bargalló,
Manuel Ric, Josep Maria
Bertran de Quintana
i Josep Antoni Trabal.
La crònica de l'acte,
publicada dos dies després
a *L'Opinió*, cita, però,
també com a oradors
a Roc Boronat,
Enric J. Ferrer i Lluís Duran
en lloc de Miquel Badia,
Maria Teresa Gibert
i Manuel Ric.
AHSCG-MTB

CIUTADANS!!
per compa-
nyerisme no
hi manqueu

Votants	2.778	
Participació	61,6%	
ERC-USC		86,6%
Lliga Regionalista		7,5%
Extrema Izquierda Federal, EIF		2,7%
Partit Catalanista Republicà, PCR		1,7%
Partido Republicano Radical, PRR		1,5%
Bloc Obrer i Camperol, BOC		0,1%

El 2 d'agost, en referèndum, s'aprova per aclaparadora majoria l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, conegut com l'Estatut de Núria, per haver estat redactat al santuari del Ripollès. Tot i que les dones encara no tenen reconegut el dret de vot, recullen 400.000 signatures a favor del text. Al desembre s'aprova la Constitució, la qual reconeix, entre d'altres, el dret al sufragi d'homes i dones, el divorci i el matrimoni civil, la separació entre l'Església i l'Estat, i un seguit de drets laborals com les vacances pagades. El text constituent també reconeix el dret de les regions a organitzar-se com a governs autònoms i amb Parlament propi. Després d'un punyent debat a les Corts espanyoles s'aprova l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, però després de passar-li el ribot i rebaixar-ne algunes prerrogatives d'autogovern. El 20 de novembre de 1932 es convoquen les primeres i úniques eleccions autonòmiques al Parlament de Catalunya del període republicà. De nou, a Catalunya i a Santa Coloma de Gramenet la força guanyadora són els republicans de Macià. A Santa Coloma aquests són els resultats:⁵⁷

Votants	2.778	
Participació	41,7%	
ERC-USC		52,1%
Lliga Regionalista		28,8%
Partido Republicano Radical, PRR		8,6%
Partit Republicà Democràtic Federal, PRDF		6,5%
Bloc Obrer i Camperol, BOC		3,0%
Dreta de Catalunya, DC		0,8%
PSOE		0,3%

57 Manuel MÁRQUEZ. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*, p. 188.

L'agost de 1932 es produeix el primer ensurt per a la República, el cop d'estat del general José Sanjurjo, que fracassa de forma rotunda ja que no és secundat per la majoria de l'estament militar. Tot i això, esdevé un seriós avís per als governants republicans.

A escala local una de les primeres iniciatives és la introducció al nomenclàtor de vies públiques de noms en consonància amb el nou règim, com ara el 19 d'abril de 1931, quan la plaça de la Constitució és batejada oficialment, amb cant de «La Marsellesa» inclòs, com a plaça de la República. *El Diluvio* en feia aquesta crònica:

«Antes de correr la bandera republicana que cubría aquella lápida dirigieron la palabra a la multitud allí congregada, don Jaime Roca y el alcalde, don Manuel Vilaseca.

Dirigiéndose el primero a los allí reunidos, expuso que no era aquel acto uno más de aquellos a que nos tenía acostumbrados la dictadura cuando suprimía de nuestras calles y plazas los nombres de hombres ilustres, que fueron estimados y admirados por el pueblo, para poner los de quienes nos esclavizaron y nos llenaron de oprobio delante el mundo a todos los españoles.

—Esta lápida —siguió diciendo el señor Roca— que hoy venimos a descubrir y que lleva el nombre de Plaza de la República, no debe ser una lápida más entre las muchas de nuestra población, sino que debe hacernos meditar e incitarnos a estar precavidos contra los enemigos de la República que hemos instaurado.»⁵⁸

Tanmateix, la composició del nou Ajuntament republicà no és del grat de tothom que ha figurat i donat suport a la Coalició d'Esquerres. Per als càrrecs més importants del consistori s'han designat els regidors elegits pel districte primer i el segon ha quedat orfe de representació de primera fila, la qual cosa no reflecteix la pluralitat de la candidatura i pot suposar un greuge envers els habitants d'aquest districte. També es critica que les reunions de les comissions de Governació i Foment es fan a les 12 del migdia, provocant que els obrers no hi puguin assistir per motius laborals. Se-

58 «Santa Coloma de Gramenet. Plaza de la República», *El Diluvio*, 21 d'abril de 1931, p. 30.

RENOVACIÓ

PORTAVEU DEL CENTRE CATALA

Preu 10 cts.

Redacció i Administració: Vista Alegre, 12

Juny de 1933

TENIM NOU GOVERN

S'ha plantejat una nova crisi de Govern, i, ha sigut solucionada altre cop, dintre la composició dels partits que integren les Corts Constituents. La crisi ha vingut per voler el poder moderador o sigui el President de la República, engrandir el Consell de Ministres passat, amb tots els partits republicans, ja sian conservadors, radicals o d'esquerra i inclús socialistes, i convertir-lo en una especie de Consell Nacional o d'aquells Consells patriotics que es constitueixen de vegades a França en els moments de perill, i creiem que aquí no era el moment oportú ja que amb els partits d'esquerra i socialistes ja son suficients per a governar, per la qual cosa compartim a-

Sta. Coloma. Atracció de Forasters

quest parer amb els radicals-socialistes i socialistes espanyols i com a partit d'esquerra catalana que som, salvant naturalment el parer del Sr. Alcalá Zamora que sens dubte tenia els seus motius, però que nosaltres hereus del moviment del 14 d'abril no podiem tolerar ja que deviem continuar l'obra iniciada en aquell moment.

Molts son els que critiquen la continuació, que quasi es pot dir així, de l'obra del Govern darrer, com a nefasta, ja que diuen ha sigut nefasta l'obra d'aquell Govern dimissionari, nosaltres ja veiem que tota la labor feta darrerament no ha sigut positiva, ¿però és que els Governos de la Monarquia n'havien fet mai d'obra positiva?

Juny de 1933

Portada

d'un exemplar

de *Renovació*,

portaveu del Centre Català

de Santa Coloma

de Gramanet, adherit

a Esquerra Republicana.

AHSCG-MTB

gons l'historiador Juan José Gallardo: «*Si tenemos en cuenta que ambas Comisiones estaban formadas en su totalidad por candidatos victoriosos, debemos concluir que las diferencias de clase se iban poniendo de manifiesto en el seno de la coalición republicana*».⁵⁹

4.3. Un poble de forts contrastos

Al llarg del primer terç del segle XX, Santa Coloma de Gramenet va canviant de fesomia a redós de la puixança barcelonina impulsada sobretot arran l'Exposició Internacional de 1929. Un petit reportatge de caire econòmic al diari *La Humanitat* en fa cinc cèntims:

«La riquesa de Santa Coloma de Gramenet, bastida per l'esforç dels agricultors d'aquells paratges, és completada per les fàbriques de productes químics, paper, curtits, teixits de cotó, teles, rajoleria, etc.

La producció agrícola és embellida per les famoses maduixes que s'exporten a la ciutat de Barcelona. És abundant d'hortalisses i vi. En el mateix terme de Santa Coloma de Gramenet hi ha mines de sulfat i de plom, a les vinyes d'en Sol i a la placeta del Llop.

Hi ha un tanatori per a tuberculosos, fundat l'any 1920, i en el qual foren inaugurades, a l'any 1925, les obres de construcció d'uns grans pavellons per a homes i la Clínica Mental de la Generalitat de Catalunya, que, una vegada acabades les obres, serà de les millors del món. Actualment l'Ajuntament construeix un mercat model, hi ha començades les obres de construcció d'un nou cementiri.

En plena urbanització, en aquests darrers anys hom ha fet magnífiques i encertades millores en aquesta població un dels llocs ideals d'habitatge i un dels elements de prosperitat del nostre país.

El transport de passatgers es fa per mitjà de dues línies que uneixen el poble amb Barcelona per Sant Adrià i Sant Andreu.»⁶⁰

59 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 202.

60 «Santa Coloma de Gramenet», *La Humanitat*, 25 d'agost de 1933, p. 4.

Però davant d'aquest panorama optimista d'un poble que és alhora agrícola, industrial i de repòs, Santa Coloma de Gramenet, com bona part del país, és també una societat amb forts contrastos, amb problemes greus que pateix durant els primers anys de la República, com l'atur forçós. Aquest fet provoca aldarulls com el viscut el 13 de març de 1933, on un contingent de dos-cents obrers sense feina, veïns de les cases barates dels grups Aribau i Pi i Margall, s'apoderen d'eines de diverses ferreteries del nucli antic de Santa Coloma. Amb els estris es dirigeixen a la riera de can Franquesa, on l'Ajuntament hi té previst engegar unes obres, amb la intenció de posar-s'hi a treballar. Alertats els mossos d'esquadra de tot l'enrenou surten a la recerca dels autors dels avalots, que en assabentar-se'n fugen deixant les ferramentes en un camp proper a la riera de can Franquesa. Finalment els manifestants es dirigeixen cap a la Casa de la Vila amb la intenció de ser rebuts per l'alcalde Pere Pla. Al capdavant de la comitiva hi ha l'obrer colomenc Carles Picó i dos individus forasters. A l'endemà dels fets el diari *L'Opinió* explicava:

«L'alcalde, senyor Pla, féu present als comissionats que, donat el nombre crescutíssim d'obers parats que existeixen al terme municipal de Santa Coloma, superior a la capacitat de treball existent, era impossible atendre'ls amb urgència, recordant-los, però, que quan siguin portades a la pràctica les obres projectades únicament seran ocupats obrers inscrits en la localitat.»⁶¹

Davant la situació provocada pels aldarulls obreristes del març per la manca de feina, *Renovació*, el butlletí del Centre Català, s'expressa amb aquestes paraules:

«Creiem deixant apart l'esquerranisme d'altres sectors que es manifesten per l'estridència i amb els seus discursos de cafè que semblen d'una puresa d'àngel caigut del cel en una nit estel·lada i que també es manifesten pel seu quixotisme a la manera en que pensen resoldre els problemes.

61 «Els obrers en atur forços promouen aldarulls», *L'Opinió*, 14 de març de 1933, p. 16.

Març de 1934

Pintada «Obrers, no voteu» signada per la FAI,
a la façana d'un habitatge d'un grup de cases barates, sense identificar,
de la rodalia de Barcelona, probablement de Sant Adrià de Besòs o Santa Coloma de Gramenet.
BNE (ESTAMPA)

Pensem, davant dels que s'anomenen revolucionaris i que es manifesten per la seva irresponsabilitat, o fent estremeïts i rebequeries com nosaltres feiem com quan erem petits, filles aquestes coses de la crisi que es deixa sentir mundialment, que devem prendre una actitud enfront del moviment obrer, de serenitat enfocant-lo d'una manera positiva de resultats immediats, sempre evolucionant cap a un sistema més just, ja sigui per mitjà de sindicats responsables o cooperatives i mirant de solucionar el problema de la manca de feina obrint treballs públics prestant les classes acomodades el seu ajut voluntàriament o per mitjà d'arbitris especials, aportacions de la Generalitat o l'Estat, ja que el nostre municipi per si sol degut a les minces fonts d'ingressos que hi ha a Sta. Coloma no pot resoldre'l.»⁶²

I el portaveu del Centre Català continua esmentant les propostes a dur a terme a favor del conjunt de la ciutadania:

«Aquesta es la tasca que nosaltres creiem d'esquerra i la que portarem a cap per mitjà de la democràcia destruint, pel que fa referència a les dretes el seu cacicat secular que ha sigut fins ara Santa Coloma, degut a la seva ignorància existent, i a la seva potència econòmica, fent arribar la cultura per mitjà d'escoles o grups escolars a aquesta massa de ciutadans en embrió, camp d'experimentació de l'extrema esquerra actualment, i construint la nova població la qual degut a la incapacitat de les dretes està tota l'urbanització per fer, per mitjà dels procediments que calgui adoptar sempre mirant de fet en els destins de Sta. Coloma i de Catalunya.»⁶³

L'increment poblacional, sobrevingut arran de la urbanització de les cases barates de la riba dreta del Besòs, comporta que molts dels seus nous habitants estiguin mancats d'un treball remunerat. No és estrany que amb l'arribada dels nous habitants al terme municipal de Santa Coloma de Gramenet es facin circular opinions com la publicada al diari *La Humanitat*:

62 «La nostra posició», *Renovació*, abril de 1933, p. 1.

63 *Ibidem*.

«Ens ha vingut a trobar un veí de Santa Coloma de Gramenet. És pel que es veu, un senyor de molt bona fe, d'aquells que creuen —encara en queden— que denunciar un mal al diari equival a posar-hi remei immediat.

El veí de Santa Coloma ens tramet una queixa, que és la queixa de tot el poble. És el plany adolorit d'una població que abans, no fa pas gaires anys, vivia tranquil·la i avui no hi viu...

—Abans de l'Exposició de Barcelona —ens diu el nostre comunicant— Santa Coloma de Gramenet era un poble on donava goig el viure-hi. Anava progressant cada dia més, i per a molts barcelonins era considerat un lloc d'esbarjo. Era una localitat tranquil·la, quieta, a la qual no arribaven els tràfecs de la vida intensa de la ciutat. Però va venir l'Exposició, i en ésser foragitats els habitants de les barracotes de Montjuïc, i altres llocs de la capital, aquests, com si s'ho haguessin dit, començaren a envair Santa Coloma.

La cosa, aleshores, tenia relativament poca importància. Que uns quants centenars de forasters, gairebé tots sense feina, s'establissin com poguessin en les afores de la població, no era cosa que ens plagués però tampoc era un mal considerable.

Però han anat passant anys i el mal ha pres proporcions alarmants. El contingent de murcians, alacantins i almeriencs ha augmentat en proporcions tals que avui fan impossible la vida normal del nostre municipi.»⁶⁴

Tot seguit el veí anònim esmenta:

«Si fossin gent treballadora, que guanyessin un jornal, per humil que fos, Santa Coloma estaria joiosa de tenir-los com a veïns, ja que no en va ha estat sempre considerat, el meu poble, com a hospitalari [...] els milers i milers de forasters que han envaït Santa Coloma, són, en llur majoria sense feina, i alguns d'ells, no pocs, ho són des de fa cinc o sis anys i em temo que ho seran tota la vida. Viuen en cases barates, el lloguer de les quals no han pagat mai ni pensen pagar en la vida, o en barraques, o allà on poden. Com que estan a la misèria, s'amoïnen i exigeixen del nostre Ajuntament

64 «Un problema que cal solucionar. Santa Coloma de Gramenet no pot viure...», *La Humanitat*, 15 d'octubre de 1933, p. 8.

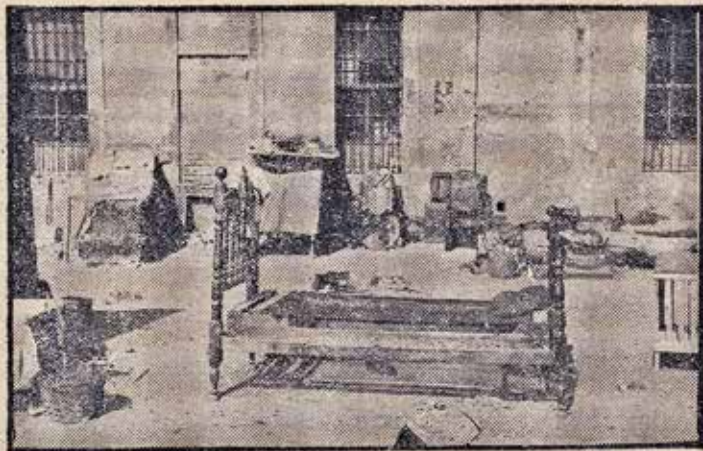
Novembre de 1935

Fotografies d'Agustí Centelles que acompanyaven el reportatge de Josep Aymamí-Serra, publicat a *Última Hora*, sobre els desnonaments a les cases barates del Grup Aribau.

UB-BPR (ÚLTIMA HORA)

Grups de desocupats prenen el sol junt amb la quitxalla, pel mig dels carrers... (Centelles)

Uns desnonats que han trobat on encabir-se, i, en fer el trasllat, no s'han pres ni la molèstia de desfer el llit... (Centelles)

El jutjat de Santa Coloma discuteix amb el llogater d'una casa del tercer grup, que no es vol deixar treure els mobles (C.)

Si no li doneu res, o bé heu de caminar mitja hora més o bé cal travessar el riu pel mig de l'aigua

que els mantingui. Aquest, fa el que pot, per tal d'evitar excessos contra la propietat —que malgrat tot molt sovint es registren— i distribueix menjars i auxilis, que desnivellen el seu pressupost.»⁶⁵

Aquesta mala imatge traspassa fronteres i el setmanari il·lustrat madrileny *Estampa* publica un reportatge que pinta els grups de cases barates de Can Tunis, Sant Adrià, Verdum, Santa Coloma, Horta i Poble espanyol com «*jauja*», el país on ningú paga res.⁶⁶ La indignació provoca que el Centre Republicà Català «Les Carolines» organitzi, el 8 d'abril de 1934, la conferència «Contestant a "Estampa", el Patronat i nosaltres» del dirigent d'ERC Narcís Guerra.⁶⁷

Molts veïns sense feina no poden fer front al baix lloguer dels habitatges de propietat pública —el 1935 es paguen 26,50 pessetes mensuals amb l'aigua inclosa— i el Patronat de l'Habitació els ha de desnonar. El periodista Josep Aymamí-Serra explica a *Última Hora*:

«Hi ha gran quantitat de treballadors que paguen amb puntualitat, però la resta, per una cosa o per l'altra, no paguen. Això ha portat als desnonaments.

El procurador del "Patronat" ens ha dit que temps enrera li anaven a cremar l'automòbil; ara, quan va per allí, un bon tros abans surt a rebre'l la guàrdia civil.»⁶⁸

El periodista, que assenyala que hi ha deutors que porten cinc anys sense pagar, entrevista també al jutge municipal Josep Maria Lladó que afirma que alguns desnonats viuen sota el pont del Besòs fins que troben nou habitatge. Al fet de no poder pagar el lloguer s'hi afegeix el rebut de la llum. Tot i que als deutors se'ls talla l'electricitat, de seguida empalmen de nou amb la llum i deixen, més d'un cop, tot el barri a les fosques.

65 Ibidem.

66 José D. BENAVIDES. «Pueblos sin alcalde, sin guardias y sin médico... ..en los que no se paga la luz, el alquiler ni la contribución», *Estampa*, 31 de març de 1934, p. 15-17.

67 «Política. Conferències», *L'Opinió*, 7 d'abril de 1934.

68 Josep AYAMAMÍ-SERRA. «Mobles al carrer, a Santa Coloma», *Última Hora*, 25 de novembre de 1935, p. 8.

4.4. Esquerra, la força hegemònica de la Santa Coloma republicana

El 29 de maig de 1931, es constitueix la secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya de Santa Coloma de Gramenet. Segons el propi partit compta amb cinquanta afiliats. La primera Junta Directiva està formada per: Salvador Galobardes, president; Ignasi Riera, vicepresident; Manel Fortuny, secretari; Amadeu Llorens, vicesecretari; Francesc Llobet, tresorer; Josep Gironès, comptable; i Lleó Arís, Josep Pujal i Jaume Segú, vocals. La primera seu és a la carretera de Sant Adrià, número 147, que cinc mesos després canvia per establir-se al passeig de Llorenç Serra, número 21.⁶⁹

El 23 de febrer de 1932 es forma la Joventut d'Esquerra Republicana a Santa Coloma, i s'escull una Junta Directiva amb: J. Bruimelis, president; V. Fuertes, vicepresident; R. Miralles, secretari; D. Sàbado, vicesecretari; L. Sagrado, comptador; Lluís Duran, caixer; J. Roger, J. Tolrà i V. Llavador, vocals; J. Riera i B. Dalmau, Comitè polític; i Lluís Duran i L. Sagrado, Comitè comarcal.⁷⁰

El partit organitza diversos actes de caire polític i cultural. El 14 de març té lloc un miting amb la participació de Roc Boronat, Josep Maria Bertran de Quintana, Enric J. Ferrer, Lluís Duran, Maria Dolors Bargalló, Josep Antoni Trabal i Josep Dencàs.⁷¹ El 22 de maig la propagandista d'Esquerra Maria Dolors Bargalló torna, aquest cop per a realitzar una conferència per tal d'organitzar el Grup Femení local d'ERC,⁷² el qual serà presidit per Conxita Vives. El 19 de juny en un miting al Centre d'Esquerra hi parlen Enric J. Ferrer, Àurea Seguí i Lluís Duran.⁷³ El 3 de juliol, en un altre miting, in-

69 Manuel MÁRQUEZ. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*, p. 79.

70 «Sta. Coloma de Gramenet. Formació de la "Joventut d'Esquerra Republicana"», *L'Opinió*, 23 de febrer de 1932, p. 8.

71 «Política. Els actes d'Esquerra Republicana de diumenge», *L'Opinió*, 15 de març de 1932, p. 8.

72 AHSCG. Carta de la secció local d'ERC, del 20 de maig de 1932, adreçada a l'alcaldia, informant de l'acte.

73 «Acte d'afirmació d'Esquerra a Santa Coloma de Gramenet», *La Humanitat*, 20 de juny de 1932, p. 8.

Santa Coloma de Gramenet, 6 de setembre de 1932

Visita del president Francesc Macià a l'Ajuntament.

Al seu costat, l'alcalde Pere Pla i el president local d'ERC Lluís Duran.

Rere seu, desplegadas, les banderes

del Centre d'Esquerra Republicana de Santa Coloma de Gramenet

i del Centre Català Republicà «Les Carolines».

ANC-FONS FRANCESC MACIÀ

tervenen Lluís Duran, Josep Alai, Ramon Junyent, Miquel Ollé i Ramon Duran i Albesa.⁷⁴

La forta presència d'ERC al poble acaba produint que alguns regidors hi ingressin, abandonant el Partit Catalanista Republicà, i es desencadenen unes desavinences a l'equip de govern municipal que fan que el 8 de juny l'alcalde Manuel Vilaseca —que acabarà militant a la Lliga Regionalista— presenti la dimissió.⁷⁵ El substitueix Pere Pla, d'ERC.⁷⁶

El 6 de setembre el president de la Generalitat, Francesc Macià, visita Santa Coloma, en plena Festa Major, amb motiu d'inaugurar-se una placa que dona el seu nom a un carrer del poble i de col·locar-se un retrat seu al saló de sessions de l'Ajuntament. És rebut a la porta de l'Ajuntament per l'alcalde Pere Pla i els presidents de totes les entitats locals. Al saló de sessions Conxita Vives, Laieta Llobet i Caterina Masies, del Grup Femení d'ERC, li lliuren un ramell de flors. I també li entreguen dos coloms amb una llaçada catalana. Després dels parlaments del president local d'ERC, Lluís Duran, i de l'alcalde Pere Pla, el president Macià s'adreça al públic recordant que en pocs dies s'aprovarà l'Estatut de Catalunya:

«Amb ell nosaltres podrem desenrotllar la nostra política, podrem governar-nos nosaltres mateixos i no podrem donar d'ara endavant la culpa a ningú si les nostres coses no marxen prou bé. Ja sabeu la meua confiança en el poble català. És per això que tinc la seguretat plena, absoluta, que reixirem.

Alguns han fet campanya a base que l'Estatut que ens donen és molt retallat. Jo he de dir-vos, amics meus, que a l'Estatut aprovat hi ha totes les funcions que calen a un Govern, excepte en la qüestió social que, com sabeu, es legislarà a Madrid i tindrem només l'aplicació a Catalunya. És clar que si vosaltres em pregunteu: què

prefereixo, si legislar nosaltres i aplicar-ho delegats de Madrid, o legislar des de Madrid i aplicar-ho gent nostra?, us diré que prefereixo que siguin ells els que legislin i nosaltres els que apliquem. I això ho comprendreu de seguida si considereu el que passa amb els governadors. Veureu un governador que tot i subjectant-se a les mateixes lleis a què han de subjectar-se tots, la seva tasca és més o menys grata al poble que regeix. La llei és sempre la mateixa; però l'aplicació, cada governador la fa segons la seva interpretació, i així podreu veure que entre la tasca d'un i de l'altre, a vegades les diferències són radicals.

[...] Els nostres ideals, ja ho sabeu; són d'amor, d'amor als infants, a les nostres dones i als nostres obrers, d'amor als humils. Volem dignificar-los, enlairar-los i fer del nostre país un dels pobles més cultes del món.»⁷⁷

Així doncs, per Macià, la interpretació de la llei la farà el Govern responent a les històriques demandes socials que cal resoldre. En acabar la seva intervenció i advertit que per deficiències del micròfon el seu discurs no l'ha escoltat la multitud que hi ha a les portes de l'Ajuntament, el president Macià surt a fora —acompanyat dels representants del Centre Català Republicà «Les Carolines», la Cooperativa Obrera «La Palma» de la barriada Sanchís i de totes les autoritats i presidents d'entitats del poble— i els adreça un nou parlament:

«Nosaltres volem, sobretot, dignificar l'obrer, treure'l de l'allunyament en què ha viscut fins ara, atañçar-lo al Govern i demostrar-li que ens fem càrrec que amb el seu esforç és el que més contribueix a la prosperitat de la Pàtria (Gran ovació).

[...] Sabem ben bé les necessitats del poble; sabem els milers de fills d'obers que no tenen escola, i encara que no serà possible transformar-ho tot radicalment en un any, penseu que tot el nostre esforç anirà dedicat a efectuar-ho el més ràpidament possible. Escoles, dispensaris, sanatoris, cases per als obrers, cases de re-

74 «Santa Coloma de Gramanet. Miting d'Esquerra Republicana al Centre d'Esquerra», *L'Opinió*, 5 de juliol de 1932, p. 4.

75 Juan José GALLARDO. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)», p. 203.

76 AMSCG. Acta del Ple Municipal de Santa Coloma de Gramanet, 22 de juny de 1932.

77 «Les visites del President. El senyor Francesc Macià fou rebut ahir, a Santa Coloma de Gramanet, pel poble en massa que li tributà una acollida triomfal, amb vives mostres d'entusiasme», *La Humanitat*, 8 de setembre de 1932, p. 5.

Santa Coloma de Gramenet, 6 de setembre de 1932

La multitud congregada a la sortida de l'Ajuntament escolta el parlament del president Francesc Macià, de visita a la població.

ANC-FONS FRANCESC MACIÀ

pòs, granjes agrícoles, granjes experimentals, tot això és el que mirarà de realitzar, a mesura que els seus mitjans ho permetin la Generalitat de Catalunya.

A continuació, el senyor President explica detalladament en quines condicions es construeixen les deu cases que a via d'assaig fa la Generalitat a Sant Andreu destinades als obrers, i durant la seva explicació és interromput freqüentment per les ovacions entusiastes del públic que l'escolta.»⁷⁸

El 18 de setembre s'organitza un altre míting, al cinema Capitol, amb la participació de Ventura Gassol, Joan Puig i Ferreter, Josep Dencàs, Josep Antoni Trabal, Miquel Badia, Maria Dolors Bargalló, Àurea Seguí i Lluís Duran.⁷⁹

El 29 de setembre, al Centre Republicà Català «Les Carolines», Josep Fontbernat inaugura un cicle de conferències amb una que porta per títol: «Catalunya i el catalanisme en el seu aspecte social».⁸⁰

El 10 desembre, el Centre Català de Santa Coloma de Gramenet —que té la seva seu al Cafè d'en Xaconet, amb entrades pel carrer d'Anselm Clavé, 21 i pel carrer de Vista Alegre, 2—, fins aleshores adherit a Acció Catalana, pren l'acord d'adherir-se a Esquerra Republicana de Catalunya.⁸¹

El 12 de gener de 1933 es renova la Junta del Centre d'Esquerra Republicana de Santa Coloma de Gramenet, que queda constituïda per: Josep Codó, president; Antoni Vives, vicepresident; Lluís Duran, secretari; Francesc Llobet, vicesecretari; Domènec Roger, comptador; Manuel Sagrado, tesorero; i Esteve Casabayó, Alfons Huguet, Salvador Ginestà, Josep Rodà, Antoni Martí, Amadeu Gatell i Martí Pons, vocals.⁸²

78 Ibidem.

79 «Política. A Santa Coloma de Gramenet», *L'Opinió*, 17 de setembre de 1932, p. 3.

80 «Inauguració d'un cicle de conferències al Centre Republicà de Les Carolines», *La Humanitat*, 30 de setembre de 1932, p. 3.

81 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 84.

82 «Santa Coloma de Gramenet. Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya», *L'Opinió*, 4 de febrer de 1933, p. 16.

I el 19 de març de 1933 se celebra una doble conferència organitzada pel Grup Femení del Centre amb els parlaments de Roc Boronat i Maria Dolors Bargalló, al qual assisteixen representacions femenines dels centres de les Carolines, Sant Andreu, Artigues i Sant Adrià de Besòs.⁸³

Aquell mateix març de 1933 el Centre Català de Santa Coloma inicia l'edició d'un portaveu, *Renovació*, del qual se'n conserven alguns exemplars a l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet.

Justament a les pàgines de *Renovació* es poden seguir les tensions entre les forces hegemòniques de l'esquerra —la política, ERC, i la sindical, CNT—, ja que el Centre Català pateix una campanya difamatòria promoguda pel corresponsal a Santa Coloma de *Solidaridad Obrera*, portaveu de la CNT-AIT, segons el qual «*Santa Coloma està sotmesa al caciquisme de l'esquerra i que es persegueix als treballadors i se'ls empresona*».⁸⁴ Des de *Renovació*, se'ls respon «*a Santa Coloma que nosaltres sapiguem, no s'ha perseguit a ningú que no treballi per aquest sol motiu, encara direm, ja que aquest que es converteix en pare de tots els obrers que per la meua part no farà res per a fer-li la competència, qui ni ha passat amb els que accepten el seu cabdillatge això no vol dir que nosaltres creiem que es deu tenir de perseguir, naturalment, tant com sigui necessari, als que robin, als que portin pistola, als que s'imposin pel terror, encara que es diguin idealistes de la FAI*».⁸⁵

També des de *Solidaridad Obrera* se'ls acusa de «*revetahuelgas*» i, per contra, des del Centre es fa esment que no han intervingut ni perseguit el sindicat anarquista, el qual «*degut a les tàctiques tant açertades dels seus dirigents locals està en descomposició total*».⁸⁶ A més, el portaveu del Centre Català desmenteix d'altres afirmacions com ara que s'acomiaa algú per ser d'origen murcià i ho remata amb aquest mots:

83 «Informacions de Catalunya. Santa Coloma de Gramenet», *L'Opinió*, 21 de març de 1933, p. 16.

84 «Una campanya contra el Centre», *Renovació*, juliol 1933, p. 1.

85 Ibidem.

86 Ibidem.

CAFÉ d'en XACONET

Saló de Billars

Begudes - Café - Vermut,
-: Licors, tot de marca. :-

El saló mes gran i mes acreditat de tot el poble.

CARRERS } Anselm Clavé, 21
Vista Alegre, 2

Santa Coloma

1929

Anunci
del Cafè d'en Xaconet,
conegut com
el Casino de dalt,
seu del Centre Català,
primer adherit
a Acció Catalana
i posteriorment
a Esquerra Republicana
de Catalunya.

AHSCG-MTB

(PROGRAMA DE FESTA MAJOR
DE 1929)

«També s'ocupa de les Cases Barates [el correspon-sal de Solidaridad Obrera] i no troba bé que la Guardia Civil s'ocupi d'elles, ni dels que van a robar d'aquella barriada pistola en mà les verdures dels qui han pas-sat tota la sembra amb l'esquena doblegada per a po-der viure, els quals després se les han venut despenent l'import amb gots de vi i jugant al dominó tota la tar-da. Deu voler aquest "camarada" que després d'haver succeït tot això, i de que no paguen lloguer, llum, i ai-gua, els empari la guàrdia Civil, i proclami junt amb ells el "Comunismo Libertario"? Que no son treballadors els pagesos?»⁸⁷

Per la Festa Major del setembre de 1933, el Centre Català organitza el primer Concurs Local d'Escacs, i hi prenen part totes les entitats de Santa Coloma. Les entitats organitzen un torneig eliminatori i els guanyadors participen a la final que es juga en un local inde-pendent cedit per l'Ajuntament. Els premis són: per al guanyador, copa de l'Ajuntament i per al segon i ter-cer, dos obsequis.⁸⁸

El 6 d'octubre, el Centre Català i el Centre d'Esquer-ra celebren dues assemblees simultànies per acor-dar-ne la fusió. El Centre d'Esquerra l'aprova per 80 vots a favor i 11 en contra. El Centre Català per 39 a fa-vor, 29 en contra i 5 en blanc.⁸⁹ El 15 d'octubre es reu-neixen les dues juntes per escollir-ne una de comuna, que queda constituïda per: Josep Codó (president), Salvador Galobardes, Amadeu Llorens, Francesc Llobet, Manuel Sagrado, Josep Manent, Esteve Carabayó, Isidre Galí, Antoni Martí, Joan Fané, Josep Segú, Con-xita Vives i Mercè Pàmies. S'acorda que la seu serà la que fins al moment ha estat la del Centre Català, al Cafè d'en Xaconet.⁹⁰

El 27 d'octubre, en el marc de la precampanya de les eleccions a Corts Republicanes del mes següent, se celebra un nou míting al Centre d'Esquerra, amb la

participació de Josep Queralt, Manuel Talens, Santia-go Vivancos, Nicolau Battestini, Enric Canturri, Àurea Seguí i Josep Dencàs.⁹¹

4.5. Activista polític i rabassaire

És en aquest context politicosocial que Celestí Boada comença a tenir una presència activa i pública en l'esfera política i sindical colomina. La primera refe-rència la trobem en la seva vinculació al Centre Ca-talà Republicà «Les Carolines» —entitat vinculada en els seus inicis a Acció Catalana, però aleshores ja ad-herida a Esquerra Republicana de Catalunya. En l'as-semblea ordinària celebrada el juliol de 1933 s'elegeix una nova Junta formada per: Narcís Guerra, president; Celestí Boada, vicepresident; Joaquim Arasa, secreta-ri; Medí Cucurella, vicesecretari; Jaume Closa, comp-table; Rogeli Aldosa, tresorer; Joan Martínez, bibliote-cari; i Francesc Roige, Joan Folch, Pere Gasulla, Josep Martí, Genís Pont i Marià Sangüesa, vocals.⁹²

En paral·lel, la nissaga familiar va creixent amb nous nats. El 29 de juny de 1932, arriba al món la Montser-rat, i any i mig després, el 5 de desembre de 1933, en Joan.⁹³

El jornalер Celestí Boada també és membre de la Unió de Rabassaires i Altres Cultivadors del Camp de Catalunya, més coneguda com a Unió de Rabassaires (UR), un sindicat de vinicultors no propietaris fundat el 1922, que a Santa Coloma de Gramenet existeix des del 1924, quan es crea el sindicat local Unió Agrícola, que s'hi adhereix.⁹⁴ El gener de 1933 compta amb 83 afiliats que, el 1937, arriben als 300, gràcies a la sindi-cació obligatòria durant la Guerra Civil.⁹⁵

91 «Darrera hora. El míting d'ahir a Santa Coloma de Gramenet», *La Humanitat*, 28 d'octubre de 1933, p. 7.

92 «Nova Junta», *La Humanitat*, 25 de juliol de 1933, p. 2.

93 Joan Boada i Borràs morí el 1981. Dada facilitada pel net Al-bert Boada i Ubach.

94 Jordi POMÉS. *La Unió de Rabassaires*, p. 277..

95 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guer-ra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 94-95.

87 Ibidem.

88 «D'escacs», *Renovació*, juliol de 1933, p. 4.

89 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guer-ra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 81.

90 Ibidem.

**Barcelona,
14 d'abril de 1933**

Manifestació
en commemoració
del 2n aniversari
de la proclamació
de la República.
En primer terme
militants del Grup Femení
d'Esquerra Republicana
de Santa Coloma
de Gramenet
amb el seu banderí.
BRANGULÍ / ANC

La UR —que a més dels rabassaires enquadrava els parcers i arrendataris— esdevé el sindicat pagès més important i influent de la Catalunya republicana. Entre els seus fundadors hi trobem el dirigent pagès de Martorell Francesc Riera i els polítics republicans Lluís Companys, Amadeu Aragay i Ernest Ventós. Publicava el setmanari *La Terra* —fundat i dirigit, en la seva primera etapa, per Lluís Companys— que, a partir del 1937, durant la Guerra Civil, va prendre el nom de *Terra Lliure*, després de l'absorció, per part de la UR, de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya —el sindicat dels petits propietaris— i la fusió amb el seu portaveu *Pagesia*. Una absorció promoguda per les forces anti-feixistes, que volien un sindicat únic del camp. La UR, durant la República, s'enfronta amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, vinculat a la Lliga Regionalista —a partir de 1933, Lliga Catalana— i defensor dels interessos dels terratinents del camp català.

Santa Coloma de Gramenet, 8 d'abril de 1934

Nens badant davant del forn de la casa núm. 150 del barri de cases barates Grup Aribau amb un venedor ambulant de premsa, amb *La Humanitat* sota el braç.

A la paret, cartells electorals de la candidatura local de la Lliga Catalana de les eleccions municipals del passat gener.

El dissabte anterior a la fotografia uns atracadors mataren el propietari quan intentava demanar auxili.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

1934-1936

Regidor de Santa Coloma de Gramenet

5

5.1. Les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933

La convocatòria d'eleccions legislatives el 19 de novembre del 1933 comporta un tomb polític dins del règim republicà. Pel que fa a l'Estat els partits conservadors són les forces guanyadores i s'inicia un període conegut com a Bienni Negre. A Catalunya, ERC ha patit una escissió per part de membres afins al grup de *L'Opinió*, que funden el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE). Aquests s'oposen tant a l'elevada influència de les JEREC —les joves tuts del partit, de marcat caràcter «separatista»— com al paper executiu de Francesc Macià al capdavant de la presidència de la Generalitat. Aquesta desunió provoca que a Catalunya, per primer cop d'ençà de la proclamació de la República, tot i el triomf d'ERC-USC en vots, la Lliga Catalana assoleixi més escons. Els resultats a Santa Coloma donen un triomf a ERC-USC però en davallada i la Lliga millora resultats:⁹⁶

ERC-USC	1.658 vots
Lliga Catalana	1.088 vots

El triomf a l'Estat espanyol de les forces conservadores encapçalades per la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) —agrupació filofeixista— i del Partido Republicano Radical d'Alejandro Lerroux fa esclatar revoltes a tota la República. Al desembre es declara la llei marcial. La Generalitat té previst organitzar eleccions municipals el 17 de desembre, que finalment tenen lloc el 14 de gener de l'any següent. L'Estatut d'Autonomia de 1932 fixa que la legislació sobre règim local correspon a la Generalitat i, l'agost de 1933, el Parlament ha aprovat la Llei Municipal de Catalunya, que regula la convocatòria d'eleccions, així com el funcionament i l'administració dels ajuntaments.

El 1933 finalitza amb la trista notícia de la mort del president Macià la nit de Nadal. El seu traspàs és una de les mostres de condol més multitudinàries vis-

⁹⁶ Malauradament, d'aquestes eleccions no s'ha trobat informació precisa. La font més detallada és: *La Veu de Catalunya*, 22 de novembre de 1933, p. 9.

Santa Coloma de Gramenet, 16 d'abril de 1934

El conseller de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat Josep Dencàs presideix la inauguració de dos pavellons d'il·luminació elèctrica de la clínica mental ubicada a la masia Torribera, acompanyat del conseller de Cultura Ventura Gassol. Entre la resta de personalitats, l'alcalde de Santa Coloma Josep Gonzàlez, el diputat republicà valencià Juli Just, el diputat d'Esquerra a les Corts, Josep Mestre i Puig, Enric Fontbernat, Felip Salvador, Simó Piera, Celestí Boada...

JOSEP MARIA SAGARRA / ANC

cudes a Catalunya. El succeeix en el càrrec Lluís Companys, que ha estat diputat per Sabadell —el 1920, substituïnt el seu mestre, l'advocat laboralista Francesc Layret, assassinat pels pistolers del Sindicat Lliure a sou de la patronal—, regidor a Barcelona, governador civil de Barcelona, president del Parlament de Catalunya i ministre de Marina. Companys —advocat laboralista també— ha estat fundador de la Unió de Rabassaires i un dels líders del Partit Republicà Català, amb Francesc Layret i Marcel·lí Domingo. En ser elegit president, forma un Govern de concentració amb membres d'ERC, ACR, PNRE i USC. A pocs dies de les eleccions municipals, és la millor visualització per a tancar la crisi produïda per l'escissió del PNRE.

5.2. Les eleccions municipals del 14 de gener de 1934

És el primer cop que ERC es presenta a unes eleccions municipals a Santa Coloma de Gramenet. I Celestí Boada n'és un dels candidats. El seu tarannà dialogant, conegut dins del sindicalisme de la Unió de Rabassaires i en el món obrer, sobretot en l'àmbit popular i menestral de les Carolines, són molt probablement les credencials per ser elegit membre de la candidatura d'Esquerra. El partit engega motors en saber-se la data de les eleccions i organitza un seguit d'actes públics per tal d'esperonar la ciutadania a votar-los. L'11 de gener, Celestí Boada participa en un míting organitzat al Centre Català Republicà «Les Carolines», on també hi intervenen com a oradors Carme Ballester,⁹⁷ Rupert Martínez, Adolf Navarro, Joan Cordoní, Narcís Guerra, Pere Foix, Miquel Oller i Josep Dencàs. Martínez, Navarro i Boada són elegits regidors i Cordoní i Oller també, però de l'Ajuntament de Barcelona.⁹⁸

97 Carme Ballester i Llasat, coneguda com a Carme Duran de Ballester, per estar casada amb Joan Duran, se'n divorciaria i acabaria sent la segona esposa del president Lluís Companys, també divorciat de la seva primera esposa, Mercè Micó.

98 «Coalició d'Esquerres Catalanes», *L'Opinió*, 11 de gener de 1934, p. 4.

11 de gener de 1934

Anunci publicat a *L'Opinió* del míting organitzat pel Centre Català Republicà «Les Carolines» per les eleccions municipals, amb la participació de Celestí Boada.
AHCB

Centre d'Esquerra Republicana

de Santa Coloma de Gramenet

ESCOLA DE DECLAMACIO

Vetllada necrològica pel dia 22 de Juliol del 1934 a les 10 de la nit, en homenatge al que fou el seu mestre director

En JOAN BARROFET MOLINS

traspassat el dia 5 del corrent. (E. P. D.).

Consoci:

Es amb veritable dolor que avui us invitem a una sessió teatral donada per nosaltres; és amb aquell dolor contingut que dona la pèrdua d'una persona estimada, i conteu com ho era per nosaltres; ell, home que tants sacrificis li havia costat el manteniment del teatre a n'aquest Centre, iquina pèrdua més valuosa per nosaltres! L'homenatge que li farem, tal volta vos semblarà poca cosa: pobre; però no ho oregueu, el nostre homenatge serà una cosa senzilla, però digna; tal com ell li hauria agradat: una obra d'En Guimerà, feta amb tot respecte.

Es per això que creiem que no hi mancareu, voiguent amb la vostra presència honrar un acte que ens honra a tots. L'Escola, li plau fer constar les facilitats trobades en la Junta directiva, així com la de totes les seccions del Centre, especialment la Penya Cusats, al ferse càrrec de les despeses que reporta l'acte.

A tots moltes gràcies

Parlament per un alumne de l'Escola, sobre la personalitat artística de l'homenatjat

Amb la col·laboració de la primera actriu na **Elvira Jofre** i la de caracter **M. Durán**, es posarà en escena el drama en tres actes del plorat mestre **Guimerà**

Maria Rosa

Sota el següent repartiment: **Maria Rosa**, Sra. Jofre - **Tomas**, Sra. Piquer - **Marsal**, Sr. Saladrigas - **Quirse**, Sr. Soler - **Badori**, Sr. Roca - **Jepa**, Sr. Miralles - **Calau**, Sr. Miejimolle - **Xich**, Sr. Roquer.

L'entrada serà lliure per tots els socis

Imp. Prosperitat - Tel. 74 - Sta. Coloma de Gramenet.

1930

Caricatura de Joan Barrofet,
obra de Dídac Miejimolle
publicada a *Brollador*.
AHSCG-MTB (BROLLADOR)

22 de juliol de 1934

Petit cartell de propaganda de la vetllada necrològica
en honor de Joan Barrofet, director de l'Escola de Declamació
del Centre d'Esquerra Republicana de Santa Coloma de Gramenet.
FJI

La particular situació geogràfica de les Carolines fa que sovint, a la premsa, se la identifiqui amb Sant Andreu de Palomar. Per això *La Humanitat* en parlar de la jornada electoral diu:

«Els bons obrers andreuencs d'Ignasi Iglésias han votat tots l'Esquerra, tal i com hauria fet, de viure, aquell sant laic. En canvi, les masses d'importació, accessibles a les maniobres faistes han deixat, en gran escala, d'exercitar el dret de sufragi, amb tot i no haver estat tan accentuada com en altres ocasions la propaganda del "No voteu".»⁹⁹

La gran sorpresa de les eleccions és que la Lliga no repeteix els resultats de les legislatives de dos mesos abans. Les forces republicanes s'uneixen en la Coalició d'Esquerres Catalanes a Barcelona. I en la majoria de municipis catalans ERC i els seus aliats esdevenen els triomfadors de la jornada electoral. Als «lligaires» els costa pair la derrota i abandonen el Parlament.

La nova Llei Municipal de Catalunya vol evitar el caciquisme local fixant que en les poblacions de més de 100.000 habitants, o en les inferiors que disposin de comissions de govern, els consellers han d'elegir primer l'alcalde, el qual és el president de l'Ajuntament, i la comissió de govern. Tot seguit són elegits els consellers (regidors) que formen les comissions de govern. Tenen dret a vot tots els homes i dones residents a la població, majors de 23 anys, que faci almenys dos anys que estiguin empadronats i figurin al cens electoral. Són les primeres eleccions municipals en què poden votar les dones. A Catalunya són elegides quatre regidores, entre més de vuit-mil regidors, un ínfim 0,05%. Les pioneres del municipalisme feminista, totes d'ERC, són: l'alcaldessa de Bellprat, Nativitat Yarza; la regidora de l'Hospitalet, Justa Goicoechea; la regidora de Sabadell, Fidéla Renom; i la regidora de Mataró, Consol Nogueras.¹⁰⁰

A Santa Coloma s'elegeixen setze regidors —un menys que en les eleccions del 12 d'abril de 1931—, onze per la majoria i cinc per les minories, que han de

treure un mínim del 10% dels vots.¹⁰¹ La Llei electoral fixa que s'han de votar llistes tancades i no persones, com fins aleshores s'havia fet. Es presenten tres candidatures: ERC, Lliga Catalana i Partido Republicano Radical. La llista d'Esquerra la formen:¹⁰²

Francesc Llobet i Coll, ERC, paleta
 Celestí Boada i Salvador, ERC, jornalер
 Pere Pla i Arús, ERC, comerç de bicicletes i ferreteria
 Salvador Solé i Iglésias, ERC,
 propietari de magatzem de palla i alfals
 Rupert Martínez i Martínez, PRDF, paleta
 Josep González i Sabater, ERC, administratiu
 Jaume Torres i Sarquellas, ERC, sastre
 Frederic Duart i Fabà, ERC
 Adolf Navarro i Martínez, ERC, obrer tèxtil?
 Anton Marín i Hidalgo, PRDF, tocinaire
 Miquel Celades i Pastor, Bloc,¹⁰³ paleta
 Suplents
 Josep Bové i Vidal, USC
 Genís Sàez del Ejido, Bloc
 Josep Vilaplana i Jordana, ERC
 Isidre Estadella, ERC
 Josep Gironès i Pla, ERC.

Els resultats són:¹⁰⁴

Cens electoral	7.395		
Participació	3.286	44,4%	
	VOTS	%	REGIDORS
ERC	1.945	59,2%	11
Lliga Catalana	1.039	31,6%	5
PRR	302	9,2%	-

101 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 39.

102 «La candidatura de les esquerres (Santa Coloma de Gramenet)», *La Humanitat*, 10 de gener de 1934, p. 4.

103 Miquel Celades i Pastor, apareix referenciat a la informació de *La Humanitat*, com a candidat del Bloc —segurament es refereix al Bloc Obrer i Camperol, BOC—, però en altres informacions apareix com a candidat i electe d'ERC.

104 Manuel MÁRQUEZ. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*, p. 193.

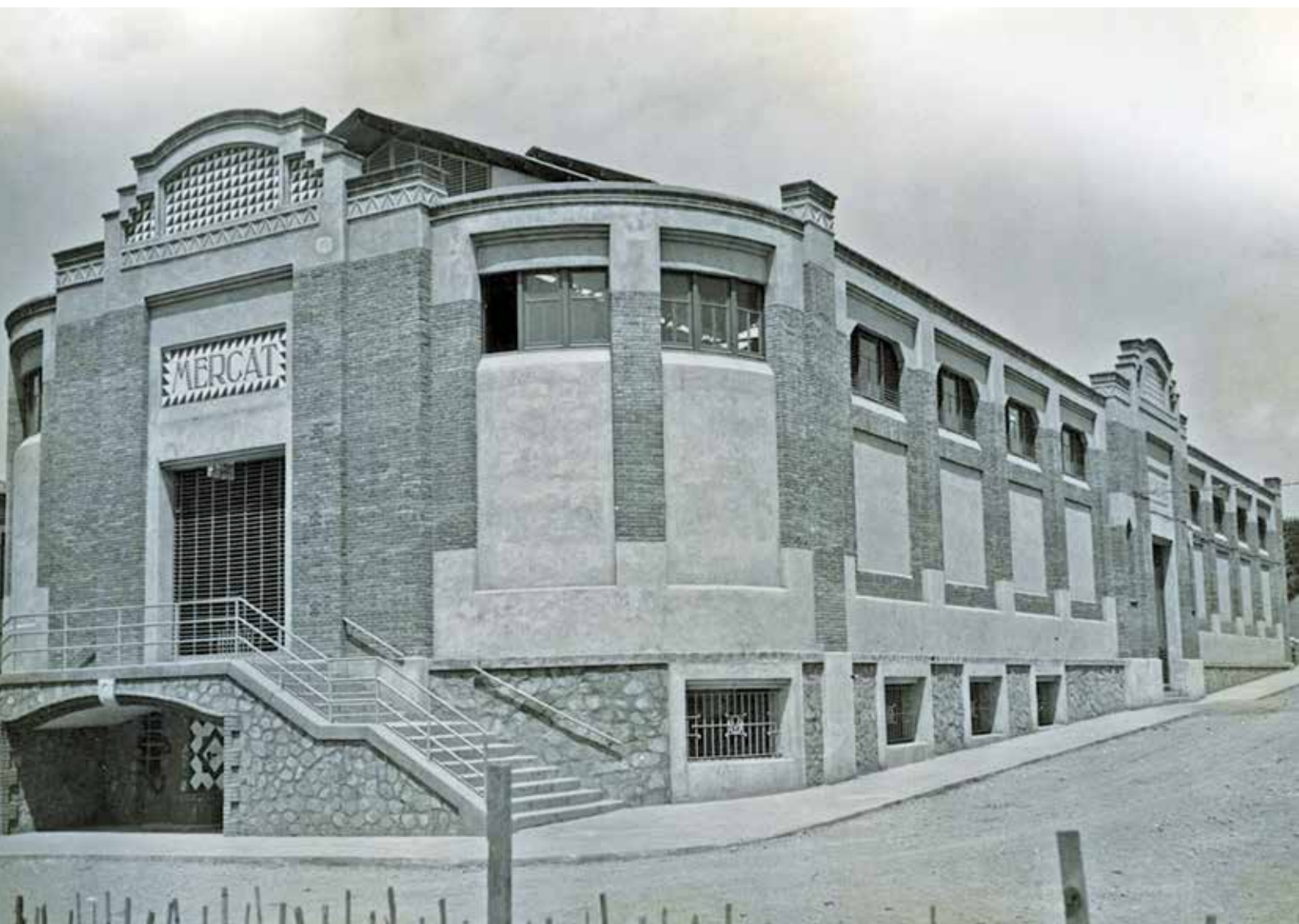
99 «Districte IX», *La Humanitat*, 16 de gener de 1934, p. 3.

100 AADD. 1934-1939. *Pioneres del municipalisme feminista*.

Santa Coloma de Gramenet, 28 de juliol de 1934

El mercat Sagarra, obra emblemàtica de l'acció de govern econòmica i urbanística del consistori republicà.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

El pastís de regidors se'l reparteixen entre ERC, amb els onze electes de les majories, i la Lliga, amb els cinc de les minories. El PRR es queda sense cap regidor i gairebé residual a Catalunya. La dretanització del seu líder, Alejandro Lerroux, l'ha allunyat del seu electorat tradicional que es va decantant cap a altres formacions republicanes d'esquerres. Celestí Boada pren part per primer cop en unes eleccions, com a candidat d'ERC. A la llista guanyadora dos electes ho són en nom del PRDF. Dos homes ja havien format part de l'anterior Ajuntament republicà: Pere Pla, alcalde des del 1932, i Rupert Martínez, del PRDF.¹⁰⁵ Dels electes per minories sobresurten: Manuel Vilaseca, el primer alcalde republicà el 1931, que passà del Partit Catalana Republicà a la Lliga Catalana; i Narcís Font, el futur alcalde durant el Bienni Negre.

Francesc Llobet i Coll, ERC
 Celestí Boada i Salvador, ERC
 Pere Pla i Arús, ERC
 Salvador Solé i Iglésias, ERC
 Rupert Martínez i Martínez, PRDF
 Josep González i Sabater, ERC
 Jaume Torres i Sarquellas, ERC
 Frederic Duarte i Fabà, ERC
 Adolf Navarro i Martínez, ERC
 Anton Marín i Hidalgo, PRDF
 Miquel Celades i Pastor, ERC

I de la Lliga:
 Francesc Bartrolí i Llorens
 Joan Voltà i Batlle
 Joan Cuixart i Torelló
 Manuel Vilaseca i Sagalés
 Narcís Font i Ros

A la llista d'ERC es presenten dos futuribles alcaldes, l'alcalde de l'anterior legislatura Pere Pla i la proposta de Celestí Boada.¹⁰⁶ Cap de les dues qualla i

¹⁰⁵ Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 40.

¹⁰⁶ Ibidem.

s'opta per fer alcalde Josep González, de professió administratiu i candidat de consens entre les files republicanes. L'equip de govern queda compost així:

Alcalde: Josep González i Sabater, ERC
 1r tinent d'alcalde: Salvador Solé i Iglésias, ERC
 2n tinent d'alcalde: Celestí Boada i Salvador, ERC
 3r tinent d'alcalde: Rupert Martínez i Martínez, PRDF

Votats un per un, tots els candidats assoleixen onze vots de la majoria i cinc en blanc de l'oposició.¹⁰⁷

La condició laboral dels regidors és força heterogènia. Els de la Lliga són fabricants, grans comerciants i homes de negocis vinculats als nuclis que han regit la política local durant el primer terç del segle XX. En canvi, els republicans són petits comerciants, administratius, obrers i camperols, com Celestí Boada.¹⁰⁸

Per tal de gestionar la dinàmica de l'Ajuntament es divideix en comissions temàtiques. El 14 de febrer, a proposta dels regidors Adolf Navarro, Celestí Boada, Manuel Vilaseca, Rupert Martínez i Miquel Celades es nomenen els membres de cada comissió:¹⁰⁹

Comissió de Foment
 Salvador Solé i Iglésias
 Adolf Navarro i Martínez
 Miquel Celades i Pastor
 Francesc Bartrolí i Llorens
 Joan Cuixart i Torelló

Comissió de Governació
 Rupert Martínez i Martínez
 Anton Marín i Hidalgo
 Frederic Duarte i Fabà
 Pere Pla i Arús
 Joan Voltà i Batlle

¹⁰⁷ AMSCG. Acta del Ple Municipal de Santa Coloma de Gramenet de l'1 de febrer de 1934.

¹⁰⁸ Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 41.

¹⁰⁹ AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet del 14 de febrer de 1934.

Santa Coloma de Gramenet, 28 de juliol de 1934

Inauguració del mercat Sagarra.

D'esquerra a dreta, entre d'altres: el secretari de l'Ajuntament Felip Salvador,
el regidor Celestí Boada, el jutge municipal Josep Maria Lladó i l'alcalde Josep González.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

Comissió d'Hisenda
Celestí Boada i Salvador
Jaume Torres i Sarquellas
Francesc Llobet i Coll
Narcís Font i Ros
Manuel Vilaseca i Sagalés

Comissió de Cementiris
Salvador Solé i Iglésias
Pere Pla i Arús
Anton Marín i Hidalgo
Miquel Celades i Pastor
Manuel Vilaseca i Sagalés

Comissió de Cultura
Adolf Navarro i Martínez
Jaume Torres i Sarquellas
Frederic Duarte i Fabà
Narcís Font i Ros

Comissió de Proveïments
Celestí Boada i Salvador
Rupert Martínez i Martínez
Frederic Duarte i Fabà
Adolf Navarro i Martínez
Joan Voltà i Batlle

Comissió de Mercat
Salvador Solé i Iglésias
Miquel Celades i Pastor
Jaume Torres i Sarquellas
Rupert Martínez i Martínez
Francesc Llobet i Coll
Francesc Bartrolí i Llorens

5.3. L'Ajuntament republicà de 1934

Davant el fet de ser escollit electe i valorant les hores que haurà d'esmerçar en el seu càrrec de tinent alcalde i regidor d'Hisenda, Celestí Boada decideix traslladar-se a viure de nou al nucli històric de Santa Coloma amb la família. Segons el Llibre de Registre dels Individus Revistats de 1934, viu al carrer de Sant

Isidre, número 11.¹¹⁰ Tot i això, continua fent de jornalero, ja que la tasca en el consistori no és remunerada i hi ha una família per alimentar. També cal afegir que serà nomenat caporal del Sometent de Santa Coloma de Gramenet. En les notícies posteriors als Fets d'Octubre de 1934, en referir-se els periòdics a la detenció de Boada, se l'esmenta sovint com a caporal del Sometent. Fins i tot, obviant que també és regidor de l'Ajuntament colomenc.

Dinou dies després de les eleccions municipals s'organitza un festival per a celebrar la victòria obtinguda per Esquerra Republicana a Santa Coloma i a Barcelona a la seu del Centre Català Republicà «Les Carolines», conjuntament amb l'Avenç Obrer Català de Sant Andreu de Palomar. El periòdic d'Esquerra, *La Humanitat*, ho narra així:

«El programa anava a càrrec de La Lira Barcelonesa, els components de la qual interpretaren un selecte programa musical. Hagué d'ésser repetida la sardana "Angelina", que cantà el grup infantil de l'entitat, el qual progressa, de dia en dia, en les seves activitats.

Prengueren part també en aquest acte els regidors electes per Santa Coloma, senyors Navarro i Boada, els quals, amb sinceres paraules, agraïren als seus electors la victòria donada a l'Esquerra en el poble esmentat. També parlà l'ex-tinent d'alcalde de Barcelona, el nostre amic Miquel Ollé, que explicà la tasca realitzada pel primer Ajuntament Republicà i afermà la convicció que tenim tots en el triomf de l'Ajuntament actual. Darre-rament parlà el regidor electe doctor Cordoní, el qual manifestà la seva satisfacció d'assistir a l'acte, i s'oferí coralment a tots els ciutadans que necessitin de la seva representació municipal. Tots els oradors foren entusiàsticament aplaudits.

Abans d'acabar-se l'acte va fer acte de presència el conseller de Sanitat doctor Dencàs, el qual saludà la concurrència. Hem de felicitar els dirigents d'aquest centre per la seva tasca realitzada; car cal tenir en compte que aquesta entitat ha vingut progressant d'una manera inesperada, i és, avui, un ferm baluard de

110 AHSCG. Llibre de Registre dels Individus Revistats de 1934.

Setembre de 1934

Portada
del programa de mà
de Festa Major
del Centre
d'Esquerra
Republicana
de Santa Coloma
de Gramenet,
obra de
Dídac Miejimolle.
FCM

l'Esquerra Republicana de Catalunya en aquella barriada tan menesterosa de Les Carolines.»¹¹¹

El vespre del 16 d'abril de 1934, després d'haver inaugurat una biblioteca infantil a la plaça de les Palmeres i l'escola bressol El Mar al carrer de Sòcrates, a Sant Andreu de Palomar, el conseller de Sanitat de la Generalitat Josep Dencàs inaugura dos pavellons de la Clínica Mental de Torribera, fundada per la Mancomunitat de Catalunya. A l'acte hi assisteixen personalitats de l'esfera política i social, entre els quals Celestí Boada.

En aquest Ajuntament republicà Boada assumeix dues regidories de pes, i en presideix les respectives Comissions de Govern. Per una banda Hisenda i per l'altra Proveïments. Damunt de la taula hi ha temes candents i projectes que cal dur a terme. El plenari del 9 de maig aprova la proposta de la Comissió d'Hisenda per la qual es nomena *«una altra llevadora titular interina amb un sou anual de 200 pessetes, a l'efecte de poder atendre amb més eficàcia les necessitats pròpies de la seva professió [...] que mentres i tant l'Ajuntament no hagi nomenat a la llevadora interina es concedeixi una gratificació de cinquanta pessetes cada mes i a partir del primer d'abril a la llevadora titular interina d'aquest Ajuntament n'Angela Sangüesa a l'efecte d'indemnitzar-la de l'excés de treball que ha de realitzar per a poder atendre el servei que li està confiat»*.¹¹² Situació que demostra que l'augment poblacional a la ciutat esdevé cada cop més un fet rellevant i que l'administració municipal l'ha de resoldre urgentment.

L'educació és, sense cap mena de dubte, una de les prioritats del règim republicà, ja que es pretén dignificar la tasca del mestre, renovar la pedagogia i, sobretot, escolaritzar tots aquells infants que no ho estiguin. La Generalitat republicana recupera l'esperit de renovació pedagògica que havia engegat la Mancomunitat de Catalunya i que malauradament havia estat suspesa per la dictadura primoriverista. Des de l'Ajuntament s'engeguen projectes com el proposat pel re-

gidor d'Instrucció Pública Adolf Navarro, que suggereix la substitució de les aules del Porvenir del Fondo i del Pensament per un nou grup escolar, així com la construcció d'un nou parvulari. Això, segons el propi Navarro, suposaria un estalvi econòmic per al consistori, ja que els mestres passarien a cobrar directament de l'Estat i no pas de l'Ajuntament com succeeix en aquella època. Els diners estalviats podrien ser destinats al pagament dels lloguers de locals per a usos educatius.¹¹³ Tot i que Boada no és el responsable directe del projecte, segurament n'és actor colateral pel fet de controlar les finances municipals.

El 26 de maig té lloc al Centre d'Esquerra Republicana un míting de propaganda del Congrés Internacional de Lliure Pensament que s'ha de celebrar el mes següent a Barcelona. Hi prenen part Llorenç Peramón, Simó Llauneta, Francesc Diego, Josep Duran i Guàrdia i Roc Boronat.¹¹⁴

La finalització de les obres del nou mercat Sagarra, les quals han patit endarreriments i vagues, suposa un respir per a l'equip de Govern municipal ja que s'ofereix un equipament totalment renovat. Un cop feta la recepció de les obres es procedeix a la subhasta dels llocs que han d'ocupar les parades de queviures. Obra de l'arquitecte municipal Josep Alemany,¹¹⁵ l'edifici, encara avui en funcionament, d'estructura rectangular amb façanes que combinen l'arrebossat i el maó vist, amb elements decoratius de pedra i ceràmica vidriada, se'l considera d'un estil arquitectònic a mig camí del racionalisme i el noucentisme.¹¹⁶ La inauguració de l'equipament es realitza el 28 de juliol de 1934, amb la presència de les autoritats municipals i dels més destacats representants socials de la població. A més del

111 «Al Centre Català Republicà de Les Carolines», *La Humanitat*, 6 de febrer de 1934, p. 3.

112 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 9 de maig de 1934.

113 Diego ARROYO. *De l'escola tradicional a ciutat educadora. Santa Coloma de Gramenet (1822-2020)*, p. 65.

114 «Un míting», *La Humanitat*, 26 de maig de 1934, p. 4.

115 Josep Alemany i Juvé va ser arquitecte municipal de Santa Coloma de Gramenet entre 1920 i 1960, i entre les seves actuacions destaquen l'antic cinema Capítol (Santa Coloma, 1920), la façana de El Molino (Barcelona, 1929), la Casa de la Vila de Sant Just Desvern (1957),...

116 <https://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=1445> [consulta: octubre de 2022].

**Santa Coloma de Gramenet,
2 de setembre de 1934**

Festa Major.

Enlairament d'un globus
amb forma d'al·legoria
de la República.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

propi Celestí Boada hi assisteixen l'alcalde Josep González, el jutge municipal Josep Maria Lladó i diversos regidors de l'Ajuntament, l'arquitecte Josep Alemany, l'enginyer Magriñà i autoritats civils. Un cop l'alcalde ha pronunciat unes paraules es permet l'entrada al recinte del públic congregat.¹¹⁷

El 16 de juliol és ferit greument al carrer de Sant Ramon el mosso d'esquadra Manuel Melchor mentre persegueix uns delinqüents que no han fet cas al senyal d'avis d'aturar-se. El mosso queda malferit al terra i els atacants fugen sense que ningú ho pugui impedir. Melchor és conduït a l'Hospital de l'Aliança, de Barcelona, on després de diversos intents per salvar-li la vida mor al cap de pocs dies. L'Ajuntament en ple condemna l'atemptat i expressa el seu dol a la família, amics i cos dels Mossos d'Esquadra, tot proposant que les banderes republicanes i catalanes siguin hissades a mig pal. Les botigues tanquen entre les 9 i 10 del matí.¹¹⁸ Entre els assistents al multitudinari funeral hi trobem Celestí Boada, així com l'alcalde i els companys del consistori municipal. La Generalitat de Catalunya concedeix a Anna Granollers, vídua del mosso assassinat, una pensió vitalícia.¹¹⁹

5.4. Els Fets d'Octubre de 1934

A finals d'agost i inicis de setembre de 1934 les relacions entre la Generalitat de Catalunya i el Govern de la República s'agreugen de forma estrepitosa. Les divergències venen de molt abans, sobretot d'ençà del triomf conservador de les eleccions legislatives del novembre de 1933. El govern de la República, format inicialment pel PRR, incorpora el 4 d'octubre de 1934 a diversos ministres de la Confederació Española de Derechas Autónomas. Aquesta darrera organització és

una coalició de partits polítics catòlics de dretes i el seu màxim líder, José Maria Gil-Robles, s'emmiralla en el feixisme italià. La principal causa de la divergència és la Llei de Contractes de Conreu aprovada pel Parlament de Catalunya el 1934, que té com a objectiu bàsic substituir l'antic contracte de rabassa morta amb la finalitat de protegir els rabassaires dels abusos dels propietaris. Aquesta llei no agrada als membres de la Lliga Catalana i als terratinents de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), que la porten al Tribunal de Garanties Constitucionals, tot al·legant que la Generalitat de Catalunya s'excedeix en les seves funcions en ser, segons ells, una competència no transferida. El Tribunal, influenciat pel tarannà polític de la dreta conservadora del moment, dona la raó a l'IACSI. Tanmateix, el Parlament, desafiant el dictamen, la torna a presentar a la cambra catalana perquè s'aprovi de nou.

Davant la deriva antirepublicana que va prenent el govern de la República, sobretot arran de la incorporació dels nous ministres de la CEDA, el Govern de la Generalitat del president Lluís Companys proclama, el 6 d'octubre, l'Estat Català de la República Federal Espanyola. L'acte de sobirania, però, no acaba de quallar i el president i els consellers són empresonats, primer al vaixell Uruguai i després jutjats i condemnats a 30 anys de presidi. Josep Dencàs, conseller de Governació, s'escapoleix i s'exilia, l'únic membre del Govern de la Generalitat que no és detingut i jutjat. La repressió dels dies següents provoca l'empresonament de partidaris del moviment insurreccional, la destitució d'alcaldes i regidors d'ajuntaments d'esquerres i el tancament de seus polítiques i de les capçaleres afins a la proclama de Companys.

Segons les citades historiadores Carreras i Ruiz:

«A Santa Coloma es palpava a l'ambient que alguna cosa s'estava preparant. Els primers dies d'octubre es feien reunions plantejant les actuacions.

A Catalunya, la CNT es mantenia al marge; l'Aliança Obrera declarà la vaga la matinada del 5 d'octubre. A Santa Coloma es secundà la vaga.

L'àrbitre de la situació a la localitat era l'ERC, des del Centre d'aquesta organització es dirigia el moviment revolucionari.

117 «Inauguración de la plaza-mercado», *La Vanguardia*, 29 de juliol de 1934, p. 19.

118 «Santa Coloma de Gramanet», *El Diluvio*, 24 de juliol de 1934, p. 21.

119 «Disposicions de la presidència», *La Publicitat*, 9 de novembre de 1934, p. 3.

Santa Coloma de Gramenet, 2 de setembre de 1934

Festa Major. Llançament de coets a la plaça de la República de la vila.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

Al llarg dels dos dies que duraren els esdeveniments, la plaça de la Vila estava ocupada per grups de gent que escoltaven la ràdio i comentaven els fets.»¹²⁰

Un cop feta la proclama de Companys, a Santa Coloma la gent d'Esquerra reparteixen armes i municions, moltes de les quals són antigues i confiscades al Sometent, la majoria inservibles. Arran de la notícia que a la plaça de la República de Barcelona —la plaça de Sant Jaume— sonen els primers trets i que el Govern de la República ha declarat l'estat de guerra, «s'organitzaren patrulles armades per controlar els accessos a la localitat i vigilar els voltants».¹²¹

Jaume Clavell, membre d'una de les patrulles de control, confisca un camió per tal d'interceptar totes les vies de comunicació que donen accés a la localitat. S'aixequen barricades durant la nit. D'altra banda, segons les memòries de José Berruezo, dirigent anarquista de la CNT a Santa Coloma i futur alcalde, en fer esment del desenllaç dels Fets del Sis d'Octubre:

«Pero no se había perdido todo, pues bien de mañana fuimos avisados por el concejal del Partido Federal, Ruperto Martínez, que las cajas de las armas habían sido abandonadas en el Ayuntamiento. La noticia no fue echada, como quien dice, en saco roto. Hacia las diez de la mañana algunos jóvenes de la Casa del Pueblo, penetraron en el interior del Ayuntamiento. En la gran sala se hallaban las cajas que el mismo alguacil les entregó; pero como la plaza estuviera llena de curiosos que comentaban en tono jocoso, la huida por las cloacas de Barcelona de los dirigentes del fallido intento, hacía sólo unas horas [es refereix al conseller de Governació Josep Dencàs i els seus homes]; un grupo de muchachas, desde la entrada del Ayuntamiento gritó: ¡¡LA FAI, A LAS ARMAS!!

En unos segundos la plaza quedó vacía. Las armas fueron trasladadas a unas viñas y, por la noche se efectuó su transporte a Barcelona. Puede afirmarse, con toda se-

guridad, que esas armas fueron unas de las que opusieron en el 18 de julio de 1936, a la sublevación fascista.»¹²²

La versió dels fets tramesa als guàrdies civils Francisco Mesas i Ramón Roldán, que interrogaran a Boada un cop el detinguin el maig de 1939, difereix força del relat de Berruezo. Per Boada:

«[...] dice: ser cierto haber sido Cabo del Somaten pero que el desarme de los mismos fue ordenado por el Caporal de Barcelona llamado Creus, acto que fue hecho a la presencia de dicho Caporal que vino de Barcelona con tal objeto, siendo realizado en el Patio del Ayuntamiento de esta localidad y a presencia de todos los somatenistas; que no es cierto que las armas las distribuyera el a los Escamots ni tiene conocimiento fuera distribuidas por nadie, que posteriormente y por orden del Consejero de Gobernación dada por escrito tuvo que hacer entrega de las armas a tres policias que a tal efecto se presentaron.»¹²³

A l'endemà, sabedors que el govern de la Generalitat ha capitulat i ha estat fet pres, els milicians dissolten les patrulles i les barricades i retornen a la feina.¹²⁴ Immediatament la repressió s'inicia a tot Catalunya. A Santa Coloma la primera acció és clausurar el local d'Esquerra i destituir l'Ajuntament elegit democràticament el 14 de gener de 1934.

Celestí Boada ha participat en el moviment de proclamació de l'Estat Català, motiu pel qual és detingut el 19 d'octubre —tretze dies després de la proclama de Companys—¹²⁵ i engarjolat —al Palau d'Exposicions de Montjuïc número 1, habilitat com a presó— conjuntament amb l'alcalde Josep Gonzàlez, dos regidors —Rupert Martínez del PRDF i Alfons Navarro d'ERC— i

122 José BERRUEZO. *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*, p. 68.

123 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

124 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 43-44.

125 «Manifestacions del auditor de guerra», *La Vanguardia*, 20 d'octubre de 1934, p. 7.

120 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 43.

121 Ibidem.

Santa Coloma de Gramenet, setembre de 1935

L'Ajuntament il·luminat per la Festa Major.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / AFB

el secretari de l'Ajuntament Felip Salvador. El metge Ivó Julià també és detingut, tot i que poc després queda en llibertat. Per manca de documentació i memòria oral no podem albirar com deuen ser aquells dies d'empresonament, però podem suposar que no gaire bons, si tenim en compte que Boada deixa la dona i els fills en la més absoluta desolació i precarietat. També són empresonats dirigents locals de l'anarquisme, com José Berruezo, tot i que no va participar de forma activa en la rebel·lió;¹²⁶ el guàrdia d'assalt Timoteo Fernández i el taxista Tutusaus. També alguns s'exilien, com és el cas de Josep Gironès, militant de les JEREC i exmembre de la primera directiva local d'ERC.¹²⁷

Els detinguts són processats pel jutge militar Gustavo Urrutia, qui pocs dies després, l'1 de desembre, en decreta la llibertat provisional. També són alliberats l'exjutge municipal Jaume Segú —declarat en rebel·lia— i l'agent de la Generalitat Salvador Galobardes.¹²⁸

5.5. Nou Ajuntament

Fins al 19 de novembre de 1934 no es constitueix el nou Ajuntament tutelat per ordre governativa. El plenari el presideix Jesús Torralba, capità de carabiners i comandant militar de Badalona, per delegació del general en cap de la 4a División Orgánica, qui destitueix Josep González com a alcalde, per «*en su consecuencia y teniendo en cuenta que por parte del señor Alcalde de esta localidad no se había procedido con la diligencia debida en el cumplimiento de sus deberes, en nombre de su superior gerárquico manifestando la destitución de su cargo*»;¹²⁹ i tot seguit demana als regi-

dors reunits que de comú acord n'elegeixin un de nou i en cas contrari «*advirtiéndoles que en el caso de no efectuarlo, aunque sintiéndolo mucho, procediendo de acuerdo con las instrucciones recibidas suspendería de sus cargos a los señores concejales y nombraría a un Gestor que cuidara del funcionamiento de la Corporación municipal*».¹³⁰ Narcís Font és l'escollit per 14 vots i 1 en blanc. Font és militant destacat de la Lliga Catalana.¹³¹ Aquest consistori no serà impulsor de noves iniciatives ni seguidor dels canvis democràtics promoguts per l'anterior Ajuntament, ans al contrari, serà merament gestor i fidel a les directrius que marcaran les autoritats de l'època, comandades des de la capital de la República, en mans del conservadorisme dretà.

5.6. Regidor per poc temps

Un cop alliberats l'exalcalde i els dos exregidors, l'1 de desembre de 1934, no recuperen el càrrec consistorial d'immediat. No és fins quatre mesos després, el 13 de març de 1935, que els consellers-regidors cessats es reincorporen a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. En fer-ho els edils afirmen que no han rebut cap notificació que els inhabiliti i, per tant, creuen que poden continuar com a membres de la corporació municipal. L'alcalde Narcís Font esgrimeix davant del plenari municipal el motiu pel qual havia privat fins aquell moment la presència als plens i a les Comissions de Govern a Josep González, Rupert Martínez, Alfons Navarro, Celestí Boada i Anton Marín, amb les paraules següents:

«*es déu al fet de que creia necessari asesorar-se, i quan rebés les degudes respostes estava ja convocada la sessió municipal, i aprofita la ocasió per saludar a tots els consellers que s'han reintegrat al seu càrrec.*»¹³²

126 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 32.

127 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 46.

128 «En libertad provisional», *La Vanguardia*, 1 de desembre de 1934, p. 7.

129 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 19 de novembre de 1934.

130 Ibidem.

131 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 47.

132 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 13 de març de 1935.

Barcelona, circa 1935

D'esquerra a dreta: el secretari de l'Ajuntament Dídac Miejimolle,
l'actor Miquel Saladrigas i l'alcalde Josep González.

Tots tres foren joves fundadors, el 1925, de l'Escola de Declamació que, a partir de 1931,
esdevindria una secció del Centre d'Esquerra Republicana.

AHSCG-MTB-COL-LECCIÓ FAMÍLIA MIEJIMOLLE FORT

Acte seguit l'alcalde Font posa el càrrec a disposició del consistori «*per tal de que pugui reintegrar-se al mateix el senyor González*».¹³³ Davant aquesta proposta Adolf Navarro en el mateix plenari suggereix «*que, com ja va dir en l'anterior sessió, els consellers que han estat absents de les tasques consistorials no estaven inhabilitats per l'exercici del càrrec, si bé entengueren que les circumstàncies especials de la política general els aconsellaven no intervenir en les tasques municipals*»¹³⁴ i aposta per la continuïtat de Narcís Font al capdavant de l'alcaldia. De la mateixa manera s'expressa l'antic batlle Josep González i exposa «*agraeix les manifestacions que s'han fet i diu que ja està content de trobar-se entre els companys, i demana que el senyor Font continuï al davant de l'Alcaldia i que els demés consellers així ho acordin*».¹³⁵ Després de les paraules de benvinguda dels consellers que han estat absents, entre ells Boada, s'acorda no acceptar la renúncia de l'alcalde i aquest respon que accepta el suport i recorda que per damunt de tot és català i republicà, i que en els actes no oblidarà mai l'obligació de defensar Catalunya i que representa a tots els veïns del poble. Les responsabilitats de Boada i la resta de regidors resten actives, per tant Boada recupera les presidències de Proveïments i Hisenda. En la mateixa sessió Boada demana que es designi un substitut per tal de cobrir la vacant deixada per Joan Voltà, representant de la Lliga a la Comissió de Proveïments, que havia dimitit com a conseller el 16 de gener. Finalment la minoria de la Lliga proposa per al càrrec Jaume Roca.

En el poc temps que dura en el càrrec, Boada continua fent propostes des de la Comissió de Proveïments, com que s'obri un concurs per tal de proveir el mercat municipal d'una cambra frigorífica. Proposta que és aprovada per unanimitat.¹³⁶ També, per majoria dels presents en el mateix plenari s'aproven les propostes

de creació d'una comissió per tal de gestionar l'obertura del mercat en diumenge, fins aleshores tancat al públic, i la subvenció de 40 pessetes a Empar Fonollar, encarregada de la neteja i vigilància dels vàters del mercat. En aquest darrer cas, amb la condició que no representi per a la corporació municipal obligacions de cap mena ni la creació de drets passius per a més endavant. No tot són suports unànims, en la sessió del 8 de maig el conseller de la Lliga Manuel Vilaseca es queixa del funcionament de l'escorxador municipal. Prec que li és contestat per Boada amb aquestes paraules:

«*L'Escorxador funciona sota l'inspecció del Veterinari municipal i a que si no es presta millor el servei es degut a que el local no reuneix les degudes condicions que permetin reglamentar en forma la matança.*»¹³⁷

5.7. Cessament com a regidor

Quan encara no fa ni tres mesos que els consellers d'Esquerra han recuperat el lloc dins de la corporació municipal, un decret del 3 i 5 de juny de la Generalitat de Catalunya —en la mateixa situació d'intervenció per part del govern de l'Estat—, cessa els consellers elegits el 14 de gener de 1934. El decret suspèn tots aquells ajuntaments que s'hagin sumat a la proclama de l'Estat Català l'octubre de 1934, bé en la seva totalitat o prenent acords favorables al Govern de la Generalitat. Arran d'aquest fet es designen nous membres per tal de substituir els cessats. L'Ajuntament queda compost d'aquesta manera:¹³⁸

Narcís Font i Ros, alcalde, Lliga Catalana
 Anton Guinart, alcalde segon, Lliga Catalana
 Joan Hill, alcalde tercer, sense descripció política
 Jaume Roca i Riera, alcalde quart, Lliga Catalana

133 Ibidem.

134 Ibidem.

135 Ibidem.

136 AMSCG. Acta municipal de Santa Coloma de Gramenet del 10 d'abril de 1935.

137 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 8 de maig de 1935.

138 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 48.

SALA XACONET

NADAL DE 1935, 25 de Desembre, a les 10 de la nit

TEATRE ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

Organitza una selecte vetllada teatral, a càrrec de l'**ESCOLA DE DECLAMACIÓ** de la localitat, amb la col·laboració del company Sr. Durán.

L'**ESCOLA DE DECLAMACIÓ** seguint el programa, amb el qual es presenta al públic en la present temporada, de posar en escena les obres cabdals del nostre teatre, ha triat per aquesta ocasió, una de les millors obres del malaguanyat poeta del poble, **IGNASI IGLESIES**, la joia dramàtica de la nostra escena, en tres actes.

LA LLAR APAGADA

que serà presentada amb tota propietat, norma obligada de l'**Escola** no solament pel respecte que li mereix el nom il·lustre de l'autor, sinó també per consideració obligada, envers el públic que tan venebolament acull les nostres modestes representacions.

Per la interpretació de les parts femenines de l'obra, l'**Escola** s'ha adjudicat la col·laboració de la notable primeríssima actriu Sra. **DOLORS PERIS** el prestigi artístic de la qual ens relleva de fer l'elogi que es mereix per ésser ja coneguda del públic de aquesta localitat, de la simpàtica i notable dameta jove, Srta. **PILAR SANCHEZ** i de les actrius de mèrits provats Sras. **PILAR BAGÜES** i **TERESA CASANOVAS**.

REPARTIMENT: Elena, Sra. Dolors Peris; Clementina, Srta. Pilar Sanchez; Rosalia, Sra. Pilar Bagües; Angelona, Sra. Teresa Casanovas; Norbert, Sr. M. Saladrigas; Sr. Gaspar, Sr. D. Mielimolle; Dionís, Sr. Durán; Laureà, Sr. S. Roca

Finalitzarà la vetllada, amb la representació del divertit sainet en un acte.

SEBAS AL CAP

interpretat pels alumnes Srs. **Saladrigas, Durán, Mielimolle, Miralles, Roquer** i la senyora **Bagües**.

Direcció D'escena Sr. NARCIS SOLER, Escenogral Sr. PEREZ, Aïreç Sr. GAMUNDI, Perruqueria Sr. SANCHEZ,

Per invitacions com de costum.

DIA 30 DE DESEMBRE

La Dona Verge

per la companyia Vila-Davi

25 de desembre de 1935

La sala Xaconet,
al cafè homònim,
seu d'Esquerra
Republicana,
era a més l'espai
de representació
del grup de teatre
de la secció local,
anomenat
Escola de Declamació.
FJI

I els consellers següents:

Manuel Vilaseca i Sagalés, Lliga Catalana

Francesc Bartrolí i Llorens, Lliga Catalana

Joan Cuixart i Torelló, Lliga Catalana

Josep Sol i Pla, Lliga Catalana

Josep Aloy, Lliga Catalana

Manuel Aparicio i Perales, Partido Republicano Radical

Joan Mestres, Partido Republicano Radical

Àngel Serós, Partido Republicano Radical

Joan Tocino, Partido Republicano Radical

Anton Gost, no adscrit

Catorze consellers, vuit de la Lliga Catalana, dels quals cinc havien estat elegits en les eleccions municipals del 14 de gener de l'any anterior; i quatre pel PRR d'Alejandro Lerroux. Durant els vuit mesos en que governa el consistori conservador, la Lliga té la paella pel mànec, sense cap mena d'oposició que li faci ombra.

En ser cessat, Boada emprèn la missió de refer, conjuntament amb d'altres companys de partit, Esquerra de Republicana al municipi, que ha quedat molt mal-mesa orgànicament per l'empresonament dels seus màxims líders i el tancament de la seu. Un cop reoberta la seu, es procedeix a organitzar activitats i reunions per tal de donar-li visibilitat i preparar la propera contesa electoral.

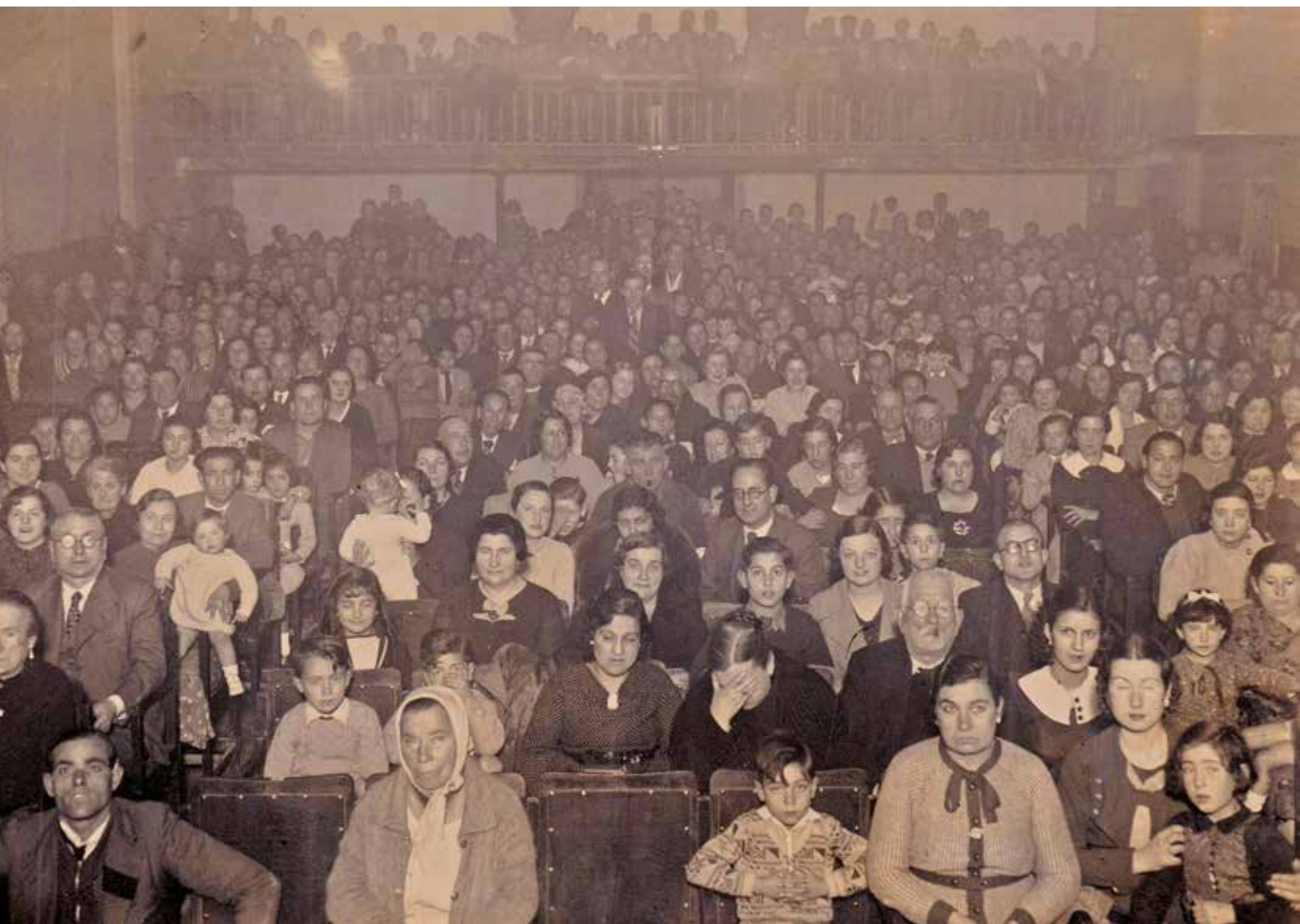
A finals del 1935, el Centre d'Esquerra Republicana de Catalunya de Santa Coloma de Gramenet elegeix el nou Consell Directiu en convocatòria d'assemblea general. Queda constituït per: Joan Sucre, president; Celestí Boada, vicepresident; Francesc Llobet, secretari; Ramon Gomà, vicesecretari; Joan Roca, caixer; Amadeu Llorens, comptable; i Manuel Sagrado, Antoni Vives i Joan Pinyol, comissaris. Josep González, Rafael Jordà i Jaume Torres són escollits com a membres de la Comissió d'Estatuts, amb el propòsit de fer-ne la revisió i actualització.¹³⁹ Boada fa el salt del Centre Català Republicà «Les Carolines» al Centre d'Esquerra Republicana de Santa Coloma i, cada cop més, assumeix càrrecs de rellevància política.

139 *Front*, 14 de desembre de 1935, p. 7.

Santa Coloma de Gramenet, 26 de gener de 1936

El públic assistent a la representació de *Madame* de Lluís Elías, de l'Escola de Declamació del Centre d'Esquerra Republicana, que servia per a inaugurar l'antic Cine Principal com a nova seu de la secció local d'Esquerra Republicana.

FOTO-ESPÈS / AHSCG-MTB

1936

Alcalde de Gramenet de Besòs

6

6.1. Els centres d'ERC: espais de política i socialització republicanes

El 25 i 26 de gener de 1936, a les portes de les terceres eleccions legislatives de la República, Esquerra inaugura un local a Santa Coloma de Gramenet, situat a l'antic cinema Principal de l'avinguda de la República, número 54. En aquest nou hostatge quedaren centralitzades totes les seus locals colomenques del partit.¹⁴⁰ En el nou local s'hi ubiquen sales de treball i d'atenció al militant, la biblioteca, cafè i una sala d'espectacles. A nivell comarcal Esquerra compta amb el setmanari *Front*, que en l'editorial del primer número, publicat el 7 de desembre de 1935, es presenta d'aquesta manera:

«Som els Centres d'Esquerra Republicana de Catalunya de Badalona, Sant Adrià i Santa Coloma que venim a establir el contacte amb el poble per a recollir-ne els batecs i cursar les normes orientadores pel triomf dels nostres ideals, per a la reconquesta del què ens pertany i ens han escamotejat fent cas omís de cartes fonamentals i textos legals en menyspreu de tot principi de dret i justícia; volem treure'ns del damunt aquest enutjós vestit de confecció que ens han imposat, i, per damunt de tot, reconquerir la llar pels que la perderen en la defensa de generosos ideals de llibertat.»¹⁴¹

A *Front* —el darrer exemplar del qual, que hi hagi constància, és el número 33, editat el 18 de setembre de 1936— es detalla la vida local d'Esquerra en aquestes tres poblacions, que constitueixen la Federació Comarcal del Barcelonès Oriental del partit.

Front, però, no és el primer intent d'articular una publicació d'abast comarcal. Si més no, el 7 d'abril de 1934 des de Sant Adrià havia vist la llum *Foc Nou*, que tenia aquesta mateixa voluntat. Justament en el primer número d'aquest set-

¹⁴⁰ Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 81.

¹⁴¹ «Presentació», *Front*, 7 de desembre de 1935, p. 1.

Santa Coloma de Gramenet, 26 de gener de 1936

L'Escola de Declamació del Centre d'Esquerra Republicana representà *Madame* de Lluís Elias. Miquel Saladrigas —l'actor colomenc més destacat del moment— de blanc i amb corbata. També hi actuaren els actors amateurs Visita López, Dídac Mir, Dídac Miejimolle, Joan Pairó, Josep González, Salvador Roca...

AHSCG-MTB

manari un article titulat «Del Centre d'Esquerra Republicana de Sta. Coloma de Gramenet» explica les seves activitats i projectes: «constituir i obrir prompte, una biblioteca pública [...] un curset d'ortografia [...] una sèrie de conferències culturals [...] funcions teatrals per l'escola de declamació del mateix centre, alternant amb vetllades literàries, l'esbar de dançaires de Catalunya [...] una festa benèfica amb incorporació de varies colles d'infants, que posaran en ejecució teatre, llegiran poesies i recitaran versos d'autors coneguts en la nostra terra. Serà una festa simpàtica per la mainada que hi pendrà part i força agradable per la finalitat que porta, puix es tracta de recaptar íntegrament els capdals i destinar-los als socis en atur forçós i més necessitats [...] excursions de diferent caire, amb entrenament físic, per desenrotllar la salut i la moral de la nostra joventut [...] el grup femení del Centre ha obert un curs de confecció i tall completament gratuït per les famílies dels socis i quota voluntària per la població en general [...] Augurem pel Centre d'Esquerra un èxit grós i plé».¹⁴²

De totes aquestes activitats, sens dubte la més reeixida, o si més no de la que ens han arribat més referències per la premsa o la propaganda, és el teatre, organitzat a través de l'Escola de Declamació del propi Centre, que ja havia estat fundat, el 1925, com a grup independent que s'incorporaria el 1931 a ERC en crear-se el partit a Santa Coloma.

El 4 de juny de 1933, l'Escola de Declamació estrenava l'obra de teatre *La dama enamorada*, de Joan Puig i Ferrer, i el portaveu del Centre Català *Renovació* li dedicava una extensa biografia a l'autor.¹⁴³

El 1934, ja amb una trajectòria d'anys, moria el seu director, Joan Barrofet, i se li organitzava una vetllada necrològica amb la posada en escena de *Maria Rosa* d'Àngel Guimerà.¹⁴⁴ El crític teatral Josep Sol feia un elogi de la tasca de l'Escola de Declamació en una petita crònica aprofitant la seva darrera estrena:

142 «Del Centre d'Esquerra Republicana de Sta. Coloma de Gramenet», *Foc Nou*, 7 d'abril de 1934, p. 8.

143 «Joan Puig i Ferrer», *Renovació*, maig de 1933, p. 1-2.

144 «L'Escola de Declamació local honora la memòria del seu director», *La Humanitat*, 29 de juliol de 1934, p. 6.

«Labor altament meritòria la d'aquesta escola dramàtica. Durant els llargs anys de lluita que porta, ha representat, sovint amb encert extraordinari, el millor repertori català. "Terra Baixa", "La mare eterna", "El místic", "Maria-Rosa", "Giras-sol", "Els fills", etc., etc., han sorgit de les taules del seu teatre, en escenes de vida sublim i inoblidable. L'any passat mateix realitzava d'una manera magistral "La dama enamorada". Joan Puig i Ferrer, que assistia a la representació, qualificà el seu treball com una de les millors interpretacions donades a la seva obra. Diumenge passat, per a "demostrar el profund amor que sent per aquest autor" posava en escena la menys representada de les seves dames: "La dama de l'amor ferèsteg".

L'escola compta, per representacions d'aquest ordre, amb dos elements amb condicions extraordinàries, Dídac Miejimolle i Miquel Saladrigas. Això pot semblar a algú pura exageració. Però l'invitem a veure el seu joc, tot afegint que Jaume Borràs pregà, d'una manera insistent, a Miquel Saladrigas, de passar-se al camp professional. Però, tothom coneix que la perspectiva que es presenta a un actor a Catalunya, per més gran que sigui no és de les més falagueres.

Secundada per les senyores Oliva, l'Escola féu viure de debò el drama punyent i cru.»¹⁴⁵

Justament és també amb teatre, que el gener de 1936 ERC inaugura la seva nova seu. El dissabte 25 a la nit, un grup d'aficionats pertanyents a diverses entitats locals celebra un festival benèfic, en el qual es representa *Juan José*, peça de teatre en tres actes de Joaquín Dicenta, considerada una obra de denúncia social. Diumenge 26 a la tarda, l'Escola de Declamació del Centre d'ERC escenifica *Madame* de Lluís Elías.¹⁴⁶ L'obra aconsegueix un gran èxit de públic, ja que tres dies abans ja s'han exhaurit totes les entrades. Segons *La Humanitat*:

145 Josep SOL. «"La dama de l'amor ferèsteg", a l'Escola de Declamació de Santa Coloma de Gramenet», *La Humanitat*, 9 d'abril de 1935, p. 3.

146 «Festival teatral a Santa Coloma de Gramenet. Inauguració del nou local d'ERC, amb la representació de "Madame"», *La Humanitat*, 29 de gener de 1936, p. 2.

RENOVACIÓ

PORTAVEU DEL CENTRE CATALA

Preu 10 cts.

Redacció i Administració: Vista Alegre, 12

Maig de 1933

Joan Puig i Ferreter

Deu fer cosa d'una desena d'anys que Joan Puig i Ferreter es va sentir atret per la novel·la. Fou aleshores al cap de poc temps de la seva publicació en la Novel·la d'ara, que nosaltres, adolescents de catorze o quinze anys, coneguerem algunes de les seves primeres produccions novel·listiques. Foren de primer tres contes preciosos, únics en la literatura catalana: *El cas de Joan Anglora*, *Els quatre embriacs*, *Les tres germanes de l'Aventurer*, dels quals aquest darren, fou motiu per a nosaltres dels somnis més quimèrics. Més tard havia d'esser també la narració favorita d'un estimat amic nostre, i a l'ensem el punt central de moltes converses nostres. Vinqué després *L'home que tenia més d'una vida*, obra injustament oblidada que mereixeria una nova edició digna. Nosaltres la llegírem amb entusiasme repetidament. Però, amb tot, fins aquest punt, nosaltres compartí-

rem la nostra admiració juvenívola per En Puig i Ferreter amb En Bertrana, En Rovira, En Pla i altres. Però ve que per allà l'any 1925-1926 començà a publicar-se a la *Revista de Catalunya*, *Camins de França*. Es tracta d'una autobiografia. Se'n publicaren, amb intermitències, uns deu capítols. Capítols que encara no arriben a ésser els que tindrà la primera part d'aquesta obra quan es publiqui. De fet quedà interrompuda la seva publicació quan l'autor estava a punt d'explicar la seva *singular partida* vers Marsella. D'això fa set anys, però fou tan profunda la impressió que ens feu aquell relat que fou decisiva per la nostra formació. Talment que d'aleshores ençà hem seguit sota la influència de l'autor les seves petjades. Petjades que se'n feren molt més vidents, molt més decisives, per tant, en un dels llibres més forts que ha produït la literatura catalana moderna *Vida*

interior d'un escriptor publicat l'any 1928. Diem això només per a que es vegi ben clar quin home és En Puig i Ferreter. Per nosaltres, és l'escriptor vivent, l'obra del qual exerceix una influència més profunda a Catalunya. Sobretot entre els joves. Aquests primers capítols dels *Camins de França* — l'obra entera tindrà dues parts que ompliran quatre volums de l'*A tot vent* — l'autor

Maig de 1933

Portada

d'un exemplar

de *Renovació*,

portaveu del Centre Català

de Santa Coloma

de Gramanet, adherit

a Esquerra Republicana,

amb un article biogràfic

sobre Joan Puig i Ferreter

del qual l'Escola

de Declamació

n'estrenava la seva obra

La dama enamorada.

AHSCG-MTB

«La representació fou perfecta. Hi excel·liren, però, les actrius Visita López i Pla. D'entre els amateurs cal remarcar la tasca de gran qualitat de Dídac Mir i molt en el senyor Rifels i de M. Saladrigas d'Albert. Igualment foren dignes d'elogi la resta de la companyia.

En fi, fou un gran èxit que honora l'Escola.»¹⁴⁷

L'obra *Madame* havia estat estrenada prèviament l'11 de març de 1934 al Teatre Catalanista Badaloní, de Badalona, i el 17 de novembre d'aquell any al Teatre Poliorama, de Barcelona. En les seves diverses posades escèniques aconsegueix bones crítiques, per això no és estrany que els actors i director de la secció local la vulguin representar. L'Escola de Declamació d'ERC de Santa Coloma utilitza diverses formes expressives com l'art interpretatiu i de recitació de textos a través de l'entonació i altres accions. Aquesta forma d'expressar-se teatralment ja s'utilitza a l'edat mitjana com a element de transmissió oral de la literatura clàssica.

L'Escola segueix amb bon ritme i el 15 de març estrena *El místic* de Santiago Rusiñol. Josep Sol en un article publicat a *La Humanitat* ressalta que «l'obra fou presentada bellament i molt ben interpretada» i en destaca sobretot el paper de mossèn Ramon, dut a terme per l'actor Narcís Soler, i el del rector a càrrec de Dídac Miejimolle, que el va fer «a la perfecció i donà al personatge una gran humanitat».¹⁴⁸

El 12 d'abril l'Escola de Declamació posa en escena l'obra d'Avel·lí Artís i Balaguer *Seny i amor, amo i senyor*, una comèdia en tres actes, on l'acció passa dins d'una casa pairal. El 10 de maig de 1936 l'Escola organitza una magna sessió teatral amb la participació com a primera dama d'Elvira Victoriano, més coneguda com a Elvira Jofre, actriu i dobladora, posant en escena l'obra en tres actes de Lluís Elías *Lili vol viure*. Eren aquells anys que cada dos per tres s'estrenaven obres de teatre amb una més que notable assistència de públic. Aquell mateix mes el diari d'Esquerra *La Humanitat* fa esment de la representació de l'obra de Santiago Rusiñol *Els savis*

de *Vilatrista*, escenificada en el teatre de la secció local d'ERC de Santa Coloma el 27 de maig. En finalitzar l'obra es llegeix una selecció de poemes a càrrec dels més destacats elements recitadors de l'Escola.¹⁴⁹

L'eclosió de l'activisme cultural en una ciutat com Santa Coloma en la dècada del 1930 és l'herència d'un llegat que té antecedents en la dinàmica associativa de finals del segle XIX i principis del XX. Els casinos, i Santa Coloma no era cap excepció, solien tenir afinitats polítiques i estar adherits a formacions partidistes. La rivalitat electoral es traslladava sovint a l'esfera associativa. Els casinos dels rics vinculats a partits polítics conservadors i els casinos progressistes o populars adherits als d'esquerra. En finalitzar-se el conflicte bèl·lic la immensa totalitat dels casinos republicans serien confiscats i reconvertits en locals de la Falange.

A més del teatre la seu d'Esquerra disposa d'un cafè, punt de trobada dels militants per debatre sobre política i quotidianitat local. Segons l'historiador Ramon Batalla: «Els cafès eren espais on, a més de prendre-hi consumicions diverses, jugar-hi i fer-hi petar la xerrada, s'oferien a vegades espectacles teatrals i sovint disposaven de sala de ball».¹⁵⁰

Els balls que s'organitzen a la seu d'Esquerra solen ser-ho en dates assenyalades, com pel Maig Florit, la Revetlla de Sant Joan i la Festa Major. L'assistència és força nombrosa, ERC és el partit hegemònic a tot Catalunya. El novembre de 1936, el Centre d'Esquerra de Santa Coloma compta amb 380 militants, segons dades facilitades pel seu president Celestí Boada. Augment de quasi cinquanta associats respecte a l'abril d'aquell any, quan els estralls de la guerra encara no eren visibles.¹⁵¹ En el formulari adreçat a la direcció nacional del partit també hi consta el nombre de milicians que pertanyen a la secció local: un centenar.

149 «L'Escola de Declamació del C. d'ERC de Santa Coloma de Gramenet celebra el seu benefici», *La Humanitat*, 28 de maig de 1936, p. 2.

150 Ramon BATALLA. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí 1884-1939*, p. 59.

151 F.J.I. Formulari del Centre d'Esquerra Republicana de Santa Coloma a la direcció nacional, comunicant diverses dades organitzatives de l'agrupació local, novembre de 1936.

147 Ibidem.

148 Josep SOL. «"El místic" a Santa Coloma de Gramenet», *La Humanitat*, 18 de març de 1936, p. 2.

1 de febrer de 1936

Cartell del míting d'Esquerra Republicana a Santa Coloma de Gramenet,
en el marc de la campanya de les eleccions a Corts Republicanes,
que comptà amb la participació de Josep Baget (amb el nom mal escrit),
Pere Foix, Manuel Galés i Josep Antoni Trabal, però no de Pere Coromines
que, malgrat aparèixer anunciat, fou substituït pel president de la secció local Joan Sucre.
UB-BPR

ESQUERRA REPUBLICANA
Sta. Coloma de Gramenet Avda. República,
núm. 54

DISSABTE 1.er DE FEBRER - A LES 10 DE LA NIT
PRIMER ACTE DE
CAMPANYA ELECTORAL

Parlaran:
JAUME BOGET - PERE FOIX
MANUEL GALES - J. A. TRABAL
Presidirà PERE COROMINES

6.2. El triomf del Front d'Esquerres

La convocatòria d'eleccions a Corts republicanes per al 16 de febrer de 1936 provoca que les organitzacions polítiques engeguin la maquinària per tal de fer front a la nova contesa electoral. L'1 de febrer es du a terme, a les 10 de la nit, l'anunciat com a «*primer acte de campanya electoral*» de les terceres eleccions legislatives amb la participació de Josep Baget, Pere Foix, Manuel Galés, Josep Antoni Trabal i Joan Sucre, president de la secció local colomenca.¹⁵²

El 6 de febrer és el Centre Català Republicà «Les Carolines» que organitza un míting en el qual hi prenen part, a més del propi Boada, Joaquim Cruells, Pere Foix, Nicolau Battestini, Joan Baptista Soler i Bru i Joan Puig i Ferreter.¹⁵³ El Centre també s'havia mutat a un nou local, situat al carrer de Viladrau, número 10.

La victòria del Front d'Esquerres a Catalunya —molt més àmplia que l'obtinguda pel Frente Popular, enfront del bloc conservador espanyol, al conjunt de la República— comporta que tant el Govern de la Generalitat com tots els consistoris destituïts pels Fets d'Octubre siguin restituïts de nou.

A Santa Coloma el triomf del Front d'Esquerres és absolut. Cal tenir present que aquest cop els anarquistes de la CNT no se'n desentenien com en d'altres eleccions, ja que està en joc l'amnistia dels empresonats pels Fets d'Octubre, alguns dels quals pertanyents a la seva organització. Els resultats són:¹⁵⁴

Cens electoral	7.365	
Participació	4.618	62,7%
	VOTS	%
Front d'Esquerres	3.500	75,8%
Front Català d'Ordre	1.118	24,1%

152 «Míting de propaganda electoral», *Front*, 1 de febrer de 1936, p. 11.

153 «Els actes de les esquerres», *La Humanitat*, 5 de febrer de 1936, p. 9.

154 Manuel MÁRQUEZ. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*, p. 202.

Es reposen en el càrrec els funcionaris acomiadats injustament i es destitueixen els que van accedir-hi il·legalment. A Santa Coloma l'eufòria del triomf del Front d'Esquerres és seguit per centenars de ciutadans. Es recupera la legalitat republicana que havia quedat suspesa l'octubre de 1934. La represa de l'Ajuntament amb els consellers destituïts és ràpida, l'endemà mateix de les eleccions.

Malauradament no es conserven els llibres d'actes des del 10 de juliol de 1935 fins al 27 de gener de 1939, sembla que van ser destruïts abans de l'entrada dels franquistes a Santa Coloma per tal d'evitar futures represàlies dels vencedors amb els noms dels qui hi apareixien. Una prova d'aquest fet és l'acta de la sessió del plenari del 28 de gener de 1939, la primera arran dels triomf dels feixistes, en la qual es fa constar:

«*La Presidencia da cuenta que al posesionarse de la Alcaldía se ha encontrado con la falta en oficinas municipales de los libros de actas de la sesiones celebradas por el Ayuntamiento desde el 10 de julio de 1935 a 27 de enero de 1939, a parte de algunos expedientes y otra documentación, que de momento no puede precisarse, relacionados con aquellas oficinas, todo lo cual se supone fué destruido, incendiándolo, por el que ejercía el cargo de Secretario del Ayuntamiento, Felipe Salvador Rosés puesto que se le vió atareado rociando de bencina libros y documentos en el patio de las Casas Consistoriales, dos días antes de ser liberada esta población por el Glorioso Ejército Nacional.*»¹⁵⁵

Tanmateix, per sort, no tot es va destruir i avui es conserven a l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet documents i còpies d'algunes actes que ens permeten resseguir la vida municipal de la població.

La represa de l'Ajuntament colomenc el recull el setmanari *Front*:

«*La reposició de l'Ajuntament popular, fou l'alegria del poble que estava cansat de dictadoretts de segona mà. L'Alcalde i Consellers hagueren de dirigir la paraula als*

155 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 28 de gener de 1939.

front

ANY II = NÚM. 11

15 febrer del 1936

Número solt: 20 cts.

Setmanari Portaveu dels Centres d'Esquerra Republicana de Badalona, Sant Adrià i Santa Coloma

Redacció i Administració: Sant Anastasi, 2, Badalona - Tel. 505 - Dels articles, signats o no, en responen llurs autors

L'immediat objectiu
del poble és aquest:

ANY 1936
FEBRER

16

DIUMENGE

Reconquesta de la República i de
l'Estatut de Catalunya.

Magnífica manifestació d'alegria po-
pular per l'alliberament dels presos
polítics i socials i retorn d'exiliats.

Començ d'una nova era de pau i tre-
ball, llibertat i justícia.

Ha quedat barrat el pas a la reacció.

Demà, dia 16, ciutadans, es lliurarà la gran batalla de la Victòria!

Per Catalunya,
Per la República;

Per la Llibertat,
Per la Justícia,

Pels 30 mil empresonats
Per una era de Pau i Treball,

Les persones honrades i de bons sentiments

Votaran aquesta candidatura

LLUÍS COMPANYS i JOVER - E. R. C.
MARTÍ BARRERA i MARESMÀ - E. R. C.
LLUÍS NICOLAU D'OLWER - A. C.
PERE COROMINES i MUNTANYA - E. R. C.
JAUME AGUADE i MIRÓ - E. R. C.
MARIA RUBIO i TUDURÍ - E. R. C.
JOSEP SUNYOL i GARRIGA - E. R. C.
JOSEP MARIA MASSIP i ZABAL - E. R. C.
PERE FERRER i BATLLE - E. R. C.
CLAUDI AMETLLA i COLL - A. C.
RAMON NOGUES i BIZET - P. R. E.
FAUSTÍ BALLVE i PELLICE - P. R. E.
RAMON PLA i ARMENGOL - U. S. C.
MIQUEL VALDÉS - P. C. C.
JOAQUIM MAURÍN i JULIÀ - P. O. U. M.
PERE AZNAR SESERA - P. C. P.

Au, ciutadans, que la victòria és nostra! No esborreu cap nom!!! Un nom esborrat és un vot per a l'enemic! Voteu aviat, no us prenguin el vot!

15 de febrer de 1936

Portada de *Front*,
setmanari portaveu
dels centres d'Esquerra
Republicana de Badalona,
Sant Adrià i Santa Coloma
cridant al vot
pel Front d'Esquerres
en el marc de la campanya
de les eleccions
a Corts Republicanes.

AHBDN

ciutadans que l'aclamaven amb deliri quan saludava als il·lustres empresonats i proclamava que el poble havia d'imposar la seva voluntat confiant amb els seus representants legítims i mantenint-se serens. El poble conscient i seré —digué— arriba on se proposa i saludà amb un visca la Llibertat que el poble contestà amb visques a l'Ajuntament popular, a Catalunya i a la República.»¹⁵⁶

La corporació municipal queda així:¹⁵⁷

Josep González i Sabater, alcalde, ERC
 Salvador Solé i Iglésias, ERC
 Celestí Boada i Salvador, ERC
 Rupert Martínez i Martínez, PRDF
 Francesc Llobet i Coll, ERC
 Pere Pla i Arús, ERC
 Jaume Torres i Sarquellas, ERC
 Frederic Duart i Fabà, ERC
 Adolf Navarro i Martínez, ERC
 Miquel Celades i Pastor, ERC
 Narcís Font i Ros, Lliga
 Jaume Roca i Riera, Lliga
 Joan Cuixart i Torelló, Lliga
 Francesc Bartrolí i Llorens, Lliga
 Manel Vilaseca i Sagalés, Lliga.

Segons els historiadors Juan José Gallardo i José Manuel Márquez a la llista hi manca Anton Marín, que s'havia canviat de població. Marín pertanyia al Partit Republicà Democràtic Federal i a les eleccions municipals del gener de 1934 havia estat elegit per la llista d'Esquerra.¹⁵⁸ La seva baixa és substituïda al maig d'aquell any per Josep Bové, militant de la USC, partit que el juliol es fusionaria amb d'altres organitzacions polítiques per tal de fundar el Partit Socialista Unificat de Catalunya.

¹⁵⁶ «Santa Coloma», *Front*, 29 de febrer de 1936, p. 6.

¹⁵⁷ AHSCG. Comunicat del secretari municipal de l'11 d'abril de 1936, reproduint l'acta de constitució de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet del 17 de febrer de 1936.

¹⁵⁸ Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 36.

La victòria dona una nova embranzida a Esquerra a Santa Coloma de Gramenet, que organitza diversos actes durant el primer semestre de 1936. El 21 de febrer Josep Antoni Trabal ofereix una conferència amb el títol del «Valor fomentat de la llibertat en l'evolució dels pobles».¹⁵⁹ Davant les eleccions a compromissaris del 26 d'abril, en què s'han d'escollir els representants que elegiran el president de la República —només s'hi va presentar una única candidatura, la de Manuel Azaña, fins aleshores president del Consell de Ministres, i va ser-ne escollit per àmplia majoria— el Centre d'Esquerra Republicana du a terme un míting el 23 d'abril amb la participació de l'escriptor i periodista Lluís Capdevila, la periodista Maria Carreté, el diputat al Parlament Martí Rouret, el director d'Assistència Social Roc Boronat, el diputat a Corts Republicanes Marià Rubió i Tudurí i el diputat i membre del Tribunal de Garanties Constitucionals Antoni Maria Sbert. Dos dies després el diputat del Parlament de Catalunya Jaume Serra i Hünter pronuncia la conferència «Que ha fet la República i que cal fer per l'ensenyament popular».

6.3. L'Ajuntament del Front d'Esquerres

Un dels primers acords del consistori és la reposició del secretari municipal Felip Salvador, qui també havia estat detingut i empresonat pels Fets d'Octubre de 1934.¹⁶⁰ El 4 de març se celebra el primer plenari, on s'acorda defensar per tots els mitjans l'autonomia de Catalunya i la República.¹⁶¹ No obstant això, no és un plenari plàcid ja que l'enfrontament verbal entre els representants d'Esquerra i els lligaires és força virulent. Per part de la Lliga, Manuel Vilaseca exposa si l'actual equip de Govern tenia quelcom a dir de l'actuació de l'Ajuntament previ a les eleccions del 16 de febrer. I

¹⁵⁹ «Conferència de Josep A. Trabal», *La Humanitat*, 17 de febrer de 1936, p. 3.

¹⁶⁰ «Santa Coloma», *Front*, 29 de febrer de 1936, p. 6.

¹⁶¹ AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 4 de març de 1936.

S O M - H I

Setmanari portantveu de la Joventut d'Esquerra «Estat Català» de Badalona i Santa Coloma de Gramanet

11 abril 1936

■ Redacció i Administració: Carme, 57

■ Número solt: 20 cts.

Commemorem la República Catalana

CATALANS:

Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamo la República Catalana com Estat integrant de la Federació ibèrica.

D'acord amb el president de la República Federal espanyola, don Nicet Alcalá Zamora, amb el qual hem ratificat els acords presos en el pacte de Sant Sebastià, assumeixo provisionalment les funcions de President del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressin quina és en aquests moments llur voluntat.

En fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres, per fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida.

Preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de l'enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres.

Tot aquell, doncs, que conculqui l'ordre de la naixent República Catalana serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria.

Esperem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la jus-

tícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens recolzem sobre coses immortals com són els drets dels homes i dels pobles i, morint i tot si calgués, no podem perdre.

En proclamar la nostra República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota l'emoció del nostre poble renaixent per a afirmar la pau internacional.

Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles, Catalans, sapigueu fer-vos dignes de Catalunya.

Barcelona, 14 d'abril del 1931.

EL PRESIDENT
DE LA REPÚBLICA
CATALANA
FRANCESC MACIÀ

11 d'abril de 1936

Portada de Som-hi,
setmanari portantveu
de la Joventut d'Esquerra
«Estat Català»
de Badalona,
i Santa Coloma
de Gramanet
commemorant
la República Catalana
proclamada
per Francesc Macià
cinc anys abans.
AHBDN

els consellers Adolf Navarro, Rupert Martínez i Celestí Boada expressen el seu desacord amb l'actuació de l'Ajuntament gestor. Boada va més lluny amb les crítiques i assenyalava de manera punyent que a les eleccions «la Lliga hi anà coaligada amb els enemics de Catalunya, de la República i de l'Estatut» i finalitza amb un expressiu «que com a companys, dintre el Consistori, no els hi tindrà més».¹⁶² Aquest debat suposa el trencament de les relacions personals entre els representants d'ambdues organitzacions.

El 2 de març s'engaga des de l'àrea d'Hisenda, presidida per Celestí Boada, una investigació per tal de fiscalitzar els comptes del consistori dretà durant el Bienni Negre. Dies després es donen a conèixer les irregularitats efectuades per l'exalcalde Narcís Font i l'exsecretari Miquel Viñas. Els alcaldes i funcionaris no podien destinar partides econòmiques ni fer pagaments que no estiguessin previstes en els pressupostos municipals. Si s'actuava d'aquesta manera, els alcaldes i funcionaris s'exposaven a caure en la il·legalitat i estaven subjectes als dictàmens de les lleis municipals de Catalunya.¹⁶³ Segons Gallardo i Márquez:

«La Comisión [d'Hisenda] consideraba que los pagos efectuados con cargo a los presupuestos ordinarios de 1935 (en el período en el que regía el Ayuntamiento la Comisión Gestora que había sustituido a los Ayuntamientos de elección popular) según los libramientos números 559, 677 y 741 eran ilegales, por lo que se proponía al pleno municipal: "Que s'intrueixi expedient per tal d'averiguar si procedia a satisfer les quantitats a que es refereixen els lliuraments... i en cas contrari proposar les sancions que corresponguin per la responsabilitat contreta".»¹⁶⁴

Arran dels Fets d'Octubre i davant la detenció i empresonament i posterior destitució del secretari muni-

cipal Felip Salvador, l'Ajuntament nomenat a dit i que actuava de gestora va reemplaçar-lo per un nou secretari, l'ultraconservador catòlic Miquel Viñas.¹⁶⁵ A més del càrrec de secretari municipal va desenvolupar els d'oficial major i interventor interí, fet que suposava una concentració de poder administratiu força elevat. Per aquestes tres responsabilitats més les pagues extres va passar d'una remuneració de dues-centes pessetes a una de tres-centes cinquanta. Narcís Font signava com a alcalde les nòmines del secretari Viñas, tot i que era coneixedor d'aquesta irregularitat i havia de ser conscient que aquells honoraris eren contraris a la llei.

L'exsecretari argumenta en defensa pròpia el pagament d'aquests sobresous «perque de totes maneres s'havia d'efectuar, i que pels efectes de l'erari municipal tan és efectuar el pagament amb una com amb dues partides, ja que el que el percebia era empleat de l'Ajuntament a la vegada que desempenyava el càrrec de Secretari».¹⁶⁶ Boada considera, seguint la legislació del moment, que els funcionaris poden efectuar feines de suplències en casos de necessitat, però sense que li sigui abonat un segon sou, i que el consistori en ple pot emetre partides pressupostàries en forma de gratificacions. En aquest cas la il·legalitat havia estat que aquests pagaments s'havien fet sense ser aprovats pel plenari de l'Ajuntament, només amb el vistiplau de l'alcalde. Tanmateix, l'informe intenta esquivar la responsabilitat política de l'alcalde en l'afer i fa recaure tota l'acció en el propi exsecretari, qui no havia advertit a Font que s'estava cometent una irregularitat administrativa. A aquest fet cal afegir que Miquel Viñas va rebre, tot just un dia abans de les eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936, «un pago más de 122,25 pesetas en concepto de los trabajos extraordinarios prestados en sustitución del secretario».¹⁶⁷ Un altre paga-

¹⁶⁵ Ibidem.

¹⁶⁶ AMSCG. Caixa «Còpies i oficis. Sessions Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1935-1937». Declaració de Miquel Viñas del 26 de març de 1936.

¹⁶⁷ Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 42.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 39.

¹⁶⁴ Ibidem, p. 40.

Esquerra Republicana de Catalunya

Avinguda de la República n.º 54

Abans Cine Principal

Sta. Coloma de Gramenet

TEATRE

P
A
S
Q
U
A

Dià 12 d'Abril
de 1936

NIT A LES 10

F
L
O
R
I
D
A

L'ESCOLA DE DECLAMACIÓ
organitza per aquest dia, i amb
la col·laboració de les primeris-
simes actrius del TEATRE CA-
TALÀ

Senyora **ELVIRA JOFRE**
» **ELVIRA COMA**
Senyoreta **Frésia Coscolla**
Senyora **Bozzo**
Senyoreta **Pepeta Garcia**
» **Maria Arnau**

La notable comèdia del baix Montseny, en tres actes, de la que n'és autor el pulcre escriptor
Sr. **AVELI ARTIS**, que serà representada, seguint les normes de l'ESCOLA DE DECLAMACIÓ amb tota cura i propietat

SENY I AMOR, AMO I SENYOR

REPARTINT-SE L'OBRA EN LA FORMA QUE SEGUEIX:

En Sadurní	M. Saldigas	L'Escolà	N. Soler
La Pietat	Sra. E. Jofre	El Fogots	R. Miralles
L'Angeleta	Sra. Bozzo	En Cusi	S. Roca
La Magdalena	Sta. F. Coscolla	El Tuta	J. Pau
En Quirce	R. Durán	La Maria	Sta. M. Arnau
La Dolors	Sra. E. Coma	La Cinteta	Sta. P. Garcia
El Cabiró	Didac		

DIRECCIÓ	ESCENÒGRAF	ATREÇ	PERRUQUER	MAQUINÀRIA
N. Soler	Pou i Sunyer	Gamundi	Sánchez	Andreu

Fins al dia 8 per abonaments al company Sr. Pifol

PER INVITACIONS: DIES 9 I 10 EXCLUSIVAMENT PELS SRS. SÒCIS. — Dies 11 i 12 per el públic en general.

AIMANTS DEL TEATRE! No deixeu de veure aquesta selecta representació d'una de les més
fines comèdies del nostre teatre

En preparació

LILÍ VOL VIURE

de Lluís Elies.

Imp. Colomera

12 d'abril de 1936

Representació teatral
de l'Escola de Declamació
del Centre d'Esquerra
Republicana
de Santa Coloma,
en la seva nova seu
de l'avinguda
de la República, 54,
l'antic cinema Principal.
FJ

ment que tampoc havia passat pel ple municipal. És a dir, gratificació emesa a correcció, sabent que la torna del dia de les eleccions podia capgirar el color polític de l'Ajuntament.

Celestí Boada, com a jutge instructor de la comissió investigadora, proposa en el seu dictamen del 21 d'abril que Miquel Viñas sigui cessat com a intervingent interí i amonestat com a funcionari municipal i que tant Viñas com Font retornin a les arques municipals les quantitats «de 799,70 pesetas, sin hacer mención a la gratificación extra de diciembre de 150 pesetas más de lo normal ni, como ya dijimos, al pago de las 122,25 pesetas del 15 de febrero».¹⁶⁸

El nou Ajuntament i Celestí Boada, amb el seu informe sobre les irregularitats de l'Ajuntament conservador del Bienni Negre, volen donar un exemple moralitzador i demostrar que la gestió de l'Ajuntament republicà i d'esquerres serà ferma contra les males pràctiques administratives.

Una altra iniciativa presa tot just reprès l'Ajuntament del 14 de gener de 1934 és de «*demanar al Parlament Català la promulgació d'una llei que incapaciti políticament, per un determinat temps, a tots els ciutadans que hagin actuat en Corporacions d'elecció popular en el temps comprès entre el 6 d'Octubre del 1934 i el 6 de Febrer del 1936*».¹⁶⁹ La proposta va dirigida al president del Parlament, Joan Casanovas, i pretén amonestar i expulsar els edils que havien format part de la Gestora municipal. La resposta del president del Parlament fa esment que elaborar les propostes de llei pertoca al Govern de la Generalitat i aprovar-les, al Parlament. La mesura no es durà a terme fins que esclati la guerra.

La darrera ocasió que la ciutadania és cridada a les urnes, durant la Segona República, és a les eleccions a compromissaris per a l'elecció del president de la República. Els resultats a Santa Coloma són:¹⁷⁰

Cens electoral	7.365	
Participació	3.252	44,1%
	VOTS	%
Front d'Esquerres	2.895	89,0%
Front Català d'Ordre	357	10,9%

I els companys esquerranistes del Centre Català Republicà «Les Carolines» no desaprofitem l'ocasió d'organitzar activitats i el 2 de maig conviden Manuel Grossi, dirigent asturià del POUM, per tal que pronuncï la conferència «Astúries», sobre la revolta d'Octubre de 1934.¹⁷¹

El 27 de maig la secció local d'ERC celebra una assemblea extraordinària amb l'únic punt de l'ordre del dia: «*Exposició de les proposicions i posició d'aquest Centre amb motiu del 3r Congrés del Partit i nomenament de delegats*».¹⁷² En aquesta reunió Boada és nomenat conjuntament amb Joan Sucre delegat de la secció local al 3r Congrés Nacional d'ERC, que s'obre a Barcelona el 18 de juliol i, en el context del cop d'estat militar del mateix dia, s'acaba ajornant.

D'altra banda, el 18 de juliol s'ha de celebrar l'Olimpíada Popular, en resposta als oficials Jocs Olímpics de Berlín, una operació de propaganda de Hitler que vol ser la carta de presentació i legitimació del règim nazi davant el món.

Barcelona, que havia sortit derrotada enfront de Berlín en l'elecció de ciutat per a celebrar-los, va ser escollida per fer uns jocs paral·lels en què els valors democràtics i republicans excel·lissin davant de l'auge de règims totalitaris a Europa. El sollevament del 17 de juliol estronca del tot la inauguració i realització de l'Olimpíada Popular de Barcelona. A la Ciutat Comtal s'hi han desplaçat centenars de ciutadans i ciutadanes provinents d'altres països amb el propòsit de participar-hi. Molts d'ells, de fortes conviccions antifeixistes, romanen al país i s'allisten com a voluntaris a les Brigades Internacionals, escamots que durant gairebé dos anys lluiten en defensa de la República. La tardor del

168 Ibidem, p. 43.

169 AMSCG. Acta del Ple municipal de Santa Coloma de Gramenet, 4 de març de 1936.

170 Elaboració pròpia, a partir de les dades publicades a: *Última Hora*, 28 d'abril de 1936, p. 2.

171 AHSCG. Documentació d'ofici de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 1936.

172 Ibidem.

Esquerra Republicana de Catalunya

Avinguda de la Republica n.º 54

Sta. Coloma de Gramenet

TEATRE

DIA 10 DE MAIG DE 1936 A LES 5 DE LA TARDA

L'ESCOLA DE DECLAMACIÓ, organitza per aquest dia, una Magna sessió teatral
amb la col·laboració de la brillant primera Dama Senyora

Elvira Jofre

que tan bon record deixà entre el nostre públic, amb la seva magistral interpretació de la PIETAT de SENY i AMOR, darrerament representada, i de les notables actrius Sra. MARTA VALLESPÍR, Srta. MARI PIQUER i Srta. PEPETA GARCIA, que seran junt amb ella, les encarregades de representar els rols femenins en aquesta vetllada.

L'obra escollida per aquest dia es la ja tan esperada pel nostre públic

LILI VOL VIURE

de LLUIS ELIES

l'afortunat autor de MADAME, quina recent representació per aquesta ESCOLA tots recordeu.

LILI VOL VIURE

es una moderníssima comèdia en tres actes amarada de sentiment i gràcia mestrívolament estructurada, com solament ELIES sap fer-ho. La seva representació en les nostres taules no dubtem que serà d'agradosa recordança per el nostre estimat públic.

REPART DE L'OBRA

Lili	Sra. Elvira Jofre	Marlés.	R. Duran
Sra. Calderó	Sra. Marta Vallespir	El Nuvi	R. Miralles
Norma	Mari Piquer	Sr. Girbal	S. Roca
La Nuvia	Srta. Pepeta Garcia	Director	J. Pau
Fret	M. Saladrigas	Josep	J. Martorell
Sr. Calderó	Didac	Un Policia	N. Soler

Direcció
N. Soler

Decorat
Pérez

Atreç
Gamundi

Perruquer
Sánchez

Per invitacions: Dies 7 i 8 per els Socis i 9 i 10 per el públic en general.

Imprimia Colòmbica

10 de maig de 1936

Representació teatral
de l'Escola de Declamació
del Centre d'Esquerra
Republicana
a Santa Coloma.

FJI

1938 el govern Negrín els obliga a retornar als seus països, en virtut dels acords de no intervenció.

6.4. El feixisme contra la República

A Catalunya, així com a la resta de l'Estat, poc s'esperen que un grup de militars se sollevin en contra del règim legítim de la República. La majoria de ciutadans estan capficats amb l'onada de calor i, els més privilegiats, amb les vacances d'estiu. Les fàbriques com la Maquinista, Fabra i Coats, Hispano-Suïza, Can Sala, Can Baró... per esmentar les més properes a Santa Coloma, funcionen a ple rendiment. La quotidianitat civil es veu alterada pel cop d'estat iniciat el 17 de juliol al nord de l'Àfrica. Com una taca d'oli, s'estén cap a la Península. Tanmateix, el cop no triomfa en moltes ciutats i pobles de l'Estat. El 19 de juliol el cop esclata a Barcelona, però és vençut gràcies a l'acció coordinada de la Generalitat de Catalunya i les forces d'ordre públic —la Guàrdia d'Assalt, els Mossos d'Esquadra comandats per Frederic Escofet i Enric Pérez i Farrás, la Guàrdia Civil dirigida pel comandant Antonio Escobar i el responsable de l'aeròdrom de Barcelona, Felip Díaz i Sandino— i amb l'ajut dels obrers que van sortir al carrer. El general Manuel Goded, vingut expressament des de Mallorca per fer-se càrrec del sollevament a la capital catalana, en veure que el cop és fallit, es rendeix, sent detingut, jutjat i afusellat al cap de pocs dies.

A Santa Coloma de Gramenet, segons testimonis de l'època, es viu amb certa normalitat aquell juliol; tot i això els més polititzats ho fan amb certa preocupació ja que preveuen que aviat hi haurà un intent de capgirar la situació política per part de les forces dretanes, tot i que pocs creuen que esclati una guerra civil. El dissabte 18 de juliol a la tarda s'organitza una ballada de sardanes amb cobla, al carrer Llorenç Serra amb l'avinguda Santa Coloma, just davant del local de la Lliga. Segons els historiadors Gallardo i Màrquez:

«Desde este lugar vieron pasar a militantes de la CNT que se dirigían hacia la plaza de la Vila, mientras otros militantes obreros formaban las primeras y espontáneas

as patrullas que empezaban a controlar el tráfico en este cruce estratégico. Las fuentes orales tienden a coincidir en que las primeras iniciativas de control de la localidad fueron protagonizadas por la CNT, adhiriéndose inmediatamente ERC y militantes aislados de otras agrupaciones de izquierdas.»¹⁷³

Per a fer aquesta afirmació, els dos historiadors es basen en les entrevistes que efectuaren a supervivents d'aquells dies a la dècada del 1990 com Josep Saladrigas, Josep Font i Miquel Saladrigas. Fos com fos, el cert és que les forces d'esquerra surten al carrer per tal de respectar la legalitat republicana.

Les casernes d'artilleria de Sant Andreu de Palomar, properes a Santa Coloma, són assaltades tres dies després del sollevament feixista. Segons l'historiador Jordi Rabassa:

«La derrota del cop d'estat del 17 de juliol a l'Àfrica i del 19 a Barcelona s'explica, en bona part, amb l'epísodi de l'ocupació de les casernes de Sant Andreu, on feia alguns dies que s'hi havien concentrat voluntaris tradicionals. Les seccions locals dels sindicats industrials s'organitzaren per assaltar-les després que un parell de columnes avansessin cap al centre de Barcelona per defensar el cop d'estat, deixant les instal·lacions desguarnides. Hi hagué enfrontaments a trets, i hi morí el jove Jaume Oller (dies després el passeig de Torras i Bages seria rebatejat de nou amb el seu nom). De nit els darrers ocupants fugiren i s'inicià el saqueig de les instal·lacions, on hi havia uns 30.000 fusells que inicialment es repartiren de manera espontània. Més tard, Andreu Capdevila, treballador de la fàbrica Fabra i Coats, i els seus companys de la CNT n'organitzaren el repartiment. Al final del dia s'aturava la rebel·lió.»¹⁷⁴

En l'assalt també hi participen milicians vinguts de Santa Coloma, Montcada, Sant Adrià i Badalona així

173 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 46.

174 <http://opinioandreuenca.blogspot.com/2016/07/el-19-de-juliol-de-1936-sant-andreu-de.html> [consulta: octubre de 2022].

CENTRE D'ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

Avinguda Republica 54

Santa Coloma de Gramenet, 26 de Maig de 1936

COBRAT

Senyor secretari del Consell Executiu d'Esquerra
Republicana de Catalunya.

Distingit amic i company:

Tenim el plaer de comunicarvos,
que per Assamblea celebrada el 27 del corrent, han si-
gut designats per a representar aquesta Entitat al pró-
xim III Congrés Nacional Ordinari del partit que deurà
tindre lloc a Tarrasa, els dies 5, 6 i 7 de Juny, amb ca-
racter de Delegats, efectiu i suplent respectivament, els
companys Celestí Boada Salvadó i Joan Sucre Grau.

Al mateix temps us participem que el nombre de so-
cis d'aquesta entitat es el de tres-cens catorce, indepen-
denment de les afiliades a la Secció Femenina.

Vos saluden atentament.

El Presidente

Joan Sucre

El Secretari.

François Stohet

26 de maig de 1936

Carta adreçada
pel president i secretari
del Centre d'Esquerra
Republicana
de Santa Coloma
a la direcció nacional,
comunicant els delegats
de l'agrupació local
al 3r Congrés Nacional
del partit: Celestí Boada
i Joan Sucre.

FJI

com d'altres indrets del districte 9è de Barcelona. Aquesta acció comporta que centenars de milicians es puguin armar amb els fusells sostrets de les casernes andreuencques. L'antic temple parroquial de Santa Coloma i l'església Major són totalment incendiades.

S'inicia una revolució social capitanejada pels anarquistes de la CNT-FAI. Es creen milícies antifeixistes i es col·lectivitzen les fàbriques. Milers de voluntaris i voluntàries —fins a l'octubre de 1936 les dones pogueren combatre al front com a soldats, i després foren rellevades a tasques logístiques de rereguarda— s'allisten per combatre l'exèrcit sollevant al front. Barcelona i Catalunya viuen una onada revolucionària sense precedents. La vida quotidiana se socialitza.

El 19 de juliol mateix es crea el Comitè Revolucionari de Santa Coloma de Gramenet, que poc després passa a denominar-se Comitè Antifeixista de Gramenet de Besòs. En nom del Comitè es requisen automòbils i camions industrials d'alguns empresaris com Narcís Font i Rossend Casals, que és assassinat en negar-se a cedir els vehicles als assaltants.¹⁷⁵ Per Gallardo i Márquez no hi ha constància que el cos dels Mossos d'Esquadra de la població emprengui cap acció de suport al cop d'estat, ans al contrari, romanen fidels a la República. En canvi, el cos de la Guàrdia Civil establert a la plaça Manelic —el qual compta amb 25 homes— no actua. No obstant això, segons documentació conservada a l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet hem sabut que el comandament del destacament local havia rebut ordres de concentrar-se amb els seus efectius a Badalona i Barcelona un cop proclamat el cop d'estat.¹⁷⁶ El nul suport col·lectiu als sollevats configura que la situació sigui controlada immediatament pel Comitè Revolucionari. Celestí Boada no dubta ni un moment a donar suport a les iniciatives que es duen a terme al municipi per tal de salvarguardar la República i la democràcia. Forma part en

nom d'ERC i de la Unió de Rabassaires del Comitè Revolucionari conjuntament amb: els anarquistes Salvador Lluç, —més conegut com a Màximo Llorca— president del Comitè i membre de la CNT; José Berruezo, futur alcalde; Antonio Paredes, Enric Jornet i Desiderio González, conseller de Defensa i responsable de les patrulles de control; el membre del POUM Jaume Perun; els federals del PRDF Rupert Martínez i Lluís Leon; els companys d'Esquerra, Josep González, exalcalde, Climent Zamora, Jaume Castelló i Adolf Navarro.¹⁷⁷ Un Comitè format per cinc membres de la CNT, quatre d'ERC, un del POUM i dos pel PRDF. Entre les dues forces hegemòniques de Santa Coloma, ERC i la CNT, es manté un equilibri de quasi empat. Tanmateix, els federals del PRDF els podríem considerar en el mateix bloc d'Esquerra ja que en les eleccions municipals de 1934 van anar en coalició.¹⁷⁸

La Torre Balldovina, avui museu-arxiu històric, passa a ser la seu del Comitè de Defensa local i dipòsit de vehicles requisats per l'Ajuntament. Les seus de les organitzacions i entitats conservadores són confiscades majoritàriament per membres de la CNT. També ho és el convent de les Dominiques i reconvertit en escola pel consistori. La petita església de les cases barates del Grup Aribau, al barri de les Carolines, és incendiada i el rector Carles Ballart ferit de mort en voler defensar a trets el temple parroquial. El Comitè Revolucionari de Les Carolines s'ubica a la caserna de la Guàrdia Civil, situada al número 1 de l'actual carrer de Mollerussa i el Comitè de Proveïments, al bar «Las Siete Puertas».¹⁷⁹ A les cases barates del Grup Pi i Margall també s'hi crea un Comitè Revolucionari, que controla l'accés entre Sant Andreu de Palomar i Santa Coloma. Aquests comitès actuen amb plena autonomia, cosa que vol dir que segons qui el comandament pot fer-ne una de grossa i no respectar vides humanes. Les histo-

175 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 46.

176 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 47.

177 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 103.

178 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 58-59.

179 Josep CAPSIR. *Bon Pastor 1939-1944. Els consells de guerra*, p. 9.

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA
SECRETARIAT GENERAL.

B U T L L E T Í.

Nom de l'Entitat. Esquerra Republicana de Catalunya.....
Domicili. Av. Republica 54.....
Població. Crapenhet del Pesos.....
Nombre d'afiliats en l'actualitat. Trescents vintanta (380).....
" " " Juliol d'enguany Tres cents trenta u. (331).....
Nom del President. Celestí Boada Salvador.....
" " Secretari. Francesc Llovet i Coll.....
Nombre de regidors de que es componia l'Ajuntament d'elecció popular
..... vuit setze
Nombre de regidors que hi tenia el Partit. vuit
Noms i càrrecs dels nostres representants en el Consell Municipal
actual. Celestí Boada i Salvador (President), Josep Gonzalez i Sabater
(Conseller), Francesc Llovet i Coll (Conseller), Amadeu Llorens i Benom
(Conseller), Adolf Navarro i Manteloz (Conseller), i Josep Garcia i
(Conseller),.....
¿Quina importància té el nostre Partit en aquesta població en rela-
ció als demás elements antifeixistes?... Majoria.....
.....
¿Teniu Milícies organitzades?.. si.....
¿Amb quin nombre de milicians? .. uns cent cinquanta.....
¿Teniu montat algun servei de seraguarda?.... si.....
.....
¿Creieu convenient celebrar algun acte públic?.. si.....
¿Quin resultat donaria?.. Molt bo.....

President
Celestí Boada

Novembre de 1936

Formulari
del Centre d'Esquerra
Republicana
de Santa Coloma
a la direcció nacional,
comunicant diverses
dades organitzatives
de l'agrupació local,
presidida per l'alcalde
Celestí Boada,
qui signa a baix.
FJI

riadores Montserrat Carreras i Helena Ruiz han documentat divuit persones mortes per la repressió a la re-guarda.¹⁸⁰ En canvi Juan José Gallardo i José Manuel Márquez n'han comptabilitzat setze i Joan Villarroja i Josep Maria Solé i Sabaté han donat més dades de les xifres de morts.¹⁸¹ Els primers assassinats són entre el 19 de juliol i el 24 de setembre de 1936; quatre, del 7 de novembre al 15 de març de 1937; i dos, el 13 d'abril de 1938. Per l'historiador Josep Maria Corral la disminució dels assassinats té la causa següent:

«Era totalment lògic que les morts baixessin radicalment a partir d'octubre, com va passar a tot Catalunya. Per què? Perquè es va formar un nou govern de la Generalitat, es va dissoldre el Comitè Central de Milícies, es van crear els tribunals populars per frenar les execucions incontrolades, es van constituir els nous ajuntaments i es van dissoldre els comitès revolucionaris o antifeixistes. Ara, la Generalitat començava a controlar el país, però no del tot, ja que les patrulles de control continuaven funcionant.»¹⁸²

Per Corral les xifres dels morts no quadren, ja que segons un escrit de l'alcalde dirigit a l'Audiència Territorial de Barcelona, des del 19 de juliol de 1936 al 30 de setembre de 1937 s'havien inhumat cinquanta-vuit persones per mort violenta.¹⁸³ Ara, molts d'aquests morts eren d'altres poblacions, duts a inhumar a Santa Coloma, pràctica habitual durant els primers mesos de la Guerra Civil. Corral és de l'opinió que els morts en tot el període de la Guerra a Santa Coloma foren cinquanta-un.¹⁸⁴

El 22 de juliol el president Companys signa el decret pel qual «cessaran en tots els Ajuntaments de Catalu-

*nya els Consellers, propietaris o suplents que procedeixen de llistes dels partits no afectes al Front Popular d'Esquerres de Catalunya».*¹⁸⁵ Una mesura que afecta bàsicament els regidors de la Lliga, que són substituïts, tot i que a la pràctica des de l'inici del conflicte ja no prenen part del ple municipal. Tot seguit es constitueix el nou Ajuntament frontesquerrista format per:¹⁸⁶

Josep Gonzàlez i Sabater, alcalde, ERC
Celestí Boada i Salvador, ERC
Miquel Celades i Pastor, ERC
Per Pla i Arús, ERC
Jaume Torres i Sarquellas, ERC
Francesc Llobet i Coll, ERC
Salvador Solé i Iglésias, ERC
Frederic Duart i Fabà, ERC
Adolf Navarro i Martínez, ERC
Rupert Martínez i Martínez, PRDF
Josep Bové i Vidal, USC
Josep Vilaplana i Jordana, ERC
Isidre Estadella, ERC
Josep Gironès i Pla, ERC
Genís Sáez del Ejido, sense descripció política.

És en aquest context bèl·lic que el 8 de novembre de 1936 la secció local d'ERC organitza un acte a favor de les milícies antifeixistes, on l'Escola de Declamació, amb el suport d'actors i actrius d'altres entitats d'aficionats al teatre, posa en escena l'obra de Maurice Maeterlinck *L'alcalde d'Estilmoode*. Un cop finalitzada l'obra escènica el cantant Joan Guinart interpreta diversos fragments de sarsuela, i tot seguit la Rondalla de la Cooperativa «El Rusc» interpreta un seguit de peces del seu repertori. La cloenda de l'acte va a càrrec d'una coral.¹⁸⁷

Ni les bombes ni els estralls de la guerra aturaran els de l'Escola de Declamació, que posen en escena, el 20

180 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 140.

181 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ; Joan VILLARROYA. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, p. 134.

182 Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 28-29.

183 Ibidem.

184 Ibidem.

185 *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 24 de juliol de 1936, p. 673-674.

186 AMSCG. Caixa d'actes 1935-1937.

187 «Gramenet del Besos. Bonic acte antifeixista», *La Humanitat*, 10 de novembre de 1936, p. 2.

Circa 1936

Tres dels fills
de Celestí Boada
i Joaquina Borràs:
Montserrat,
Francesca
i Joan.
FBB

de juliol de 1937, *La nostra Natatxa*, d'Alejandro Casona, traduïda al català per Agustí Collado, amb motiu de la inauguració d'un nou escenari al local d'ERC. J. Sol, crític teatral de *La Humanitat*, se'n fa ressò:

*«I quan hom considera l'acabada, la perfecta realització aconseguida per aquestes plèiades de devots del teatre que porta unes dotzenes d'anys d'actuació —ens referim a l'«Escola de Declamació»—, es diu que no tot és mort a Catalunya, com hi ha algú que s'entesta a fer-nos-ho creure.»*¹⁸⁸

6.5. Gramenet de Besòs

El 26 de setembre es forma un nou govern de la Generalitat amb les organitzacions polítiques i sindicals que han fet part del Comitè Central de Milícies Antifeixistes: ERC, ACR, CNT-FAI, PSUC-UGT, POUM i UR. El dia següent de la formació d'aquest nou govern el Comitè es dissol, tot i que en molts municipis segueixen funcionant comitès antifeixistes que esdevenen de fet patrulles de control.

En aquest context es quan es decideix bescanviar els noms de moltes poblacions que feien referència a toponímies religioses o monàrquiques i fins i tot alguns que no hi tenien res a veure. El 9 d'octubre de 1936 la Generalitat republicana configura el Decret de Seguretat Interior, on el seu article 6 esgrimeix que *«Per a canviar el nom d'un poble caldrà que ho acordi l'Ajuntament, sometent l'acord a l'aprovació del Consell de la Generalitat»*.¹⁸⁹ Davant d'aquest Decret moltes poblacions catalanes proposen canvis de denominacions, la majoria de casos amb referències geogràfiques del lloc. Entre els primers nou mesos del 1937 el Departament de Seguretat Interior apro-

188 J. SOL, «Gramenet de Besòs. "La nostra Natatxa", al Centre d'Esquerra Republicana», *La Humanitat*, 22 de juny de 1937, p. 6.

189 «DECRET dictant normes per a la constitució i funcionament dels Ajuntaments de Catalunya d'acord amb les exigències del moment actual.». *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 11 d'octubre de 1936, p. 140-141.

va fins a onze decrets. A Santa Coloma de Gramenet es decideix anomenar-la Gramenet de Besòs¹⁹⁰ i així es fa constar oficialment quan el Decret és publicat al DOGC del 29 de desembre de 1936.¹⁹¹ No obstant això, tot i que el nom oficial passa a ser Gramenet de Besòs, molts documents i segells municipals faran servir la denominació errònia de Gramenet del Besòs, amb el «del» per comptes del «de» oficial. D'altra banda, des d'octubre de forma extraoficial ja es feia servir aquesta denominació.

El 2 d'octubre de 1936 Boada és elegit jutge popular.¹⁹² Per manca de documentació no podem afirmar per quin motiu fou escollit per al càrrec, però suposem que el seu tracte dialogant i la seva gestió al capdavant de la Comissió d'Hisenda en el dictamen de l'Afer Viñas-Font deuria ser un element de consideració per a proposar-lo per al càrrec. El càrrec l'exerceix poc temps ja que, el 2 de gener de 1937, cessa com a jutge popular per raó d'incompatibilitats amb la responsabilitat d'alcalde de Gramenet de Besòs.

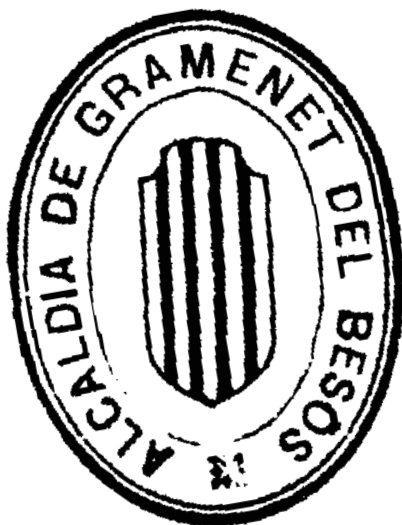
6.6. L'elecció d'un alcalde popular

Per manca de documentació, com ja s'ha esmentat abans, en ser cremades les actes referents al període de la guerra, no podem albirar quin dia es va fer la composició del nou govern municipal en el qual Celestí Boada és elegit alcalde. Tampoc les causes que duen a elegir-lo, tot i que podem esgrimir les premisses donades en ser nomenat jutge popular. Per la documentació d'un imprès enviat per la pròpia Generalitat de Catalunya, el 19 d'octubre, hem d'intuir que va

190 Per manca de documentació, atès que, com ja s'ha dit, les actes municipals foren cremades, no podem saber en quin data fou aprovat el canvi de denominació. Tanmateix ens inclinem que fou després de l'aprovació dels Decrets de la Generalitat de Catalunya.

191 «Seguretat Interior», *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1 de gener de 1937, p. 7-8. Encara trobarem documents en ple 1937 amb la denominació Santa Coloma de Gramenet.

192 AHSCG. Llibre-Registre d'Entrada de documents i comunicacions. 1936.

ser a inicis d'aquest mes. *La Humanitat* es fa ressò de l'elecció de Boada com a alcalde:

«L'Ajuntament de la veïna població de Gramenet del Besòs ha elegit Celestí Boada, que fins ara havia estat jutge. Boada, des del primer moment, formà part del Comitè, en representació d'Esquerra Republicana de Catalunya. Treballant nit i dia —els primers dies de la revolta els passava a la Casa de la Vila— ha sabut sempre defensar, i, sovint, fer prevaler un sentit essencialment justicier i racial. Ultra això, sabem de bona font que es deu a ell, en molta part, la bona impressió que ha deixat a la població l'actuació del dissolt Comitè. Si-gui dit això sense intent de voler rebaixar els altres companys seus.

Escrivim aquest elogi, perquè entenem que les virtuts encarnades per l'alcalde de Gramenet —reconegudes, com ho demostra la seva elecció, per totes les organitzacions del poble— són les que amb més vehemència s'han d'encoratjar.

Trobem sostenible que elements no autòctons ocupin llocs en els nostres organismes, sempre, però, aquests elements haurien d'estar supeditats a un home racialment català, que reuneixi en ell aquelles virtuts antigues de seny i moderació. Un home d'aquells que en els moments decisius encarnen la consciència viva del poble.»¹⁹³

Tal com se l'elogia podem deduir que era el candidat de consens entre les diferents forces polítiques i sindicals. També se'n destaca el paper de moderació en el Comitè Antifeixista, evitant la mort de persones innocents. Referent a aquest darrer punt, segons el cenetista José Berruezo, el darrer alcalde de la República de Gramenet de Besòs, Celestí Boada, li va comentar confidencialment abans de partir cap a l'exili que «*había tenido escondido a Mn. Josep*»,¹⁹⁴ rector de l'església major de Santa Coloma de Gramenet, per salvar-lo, sembla, d'una mort segura en esclatar la guerra. Tot i això, en declaracions davant del jutge de Badalona, un cop detingut el maig de 1939, el propi Boada afirmava —segons la transcripció de la seva declaració— que «*por enfermedad del Alcalde fué nombrado para sustituirle [a Josep González, fins aleshores primera autoritat de Santa Coloma] cargo que desempeño hasta que le movilizaron o sea hasta junio del año treinta ocho*».¹⁹⁵

La composició del nou Ajuntament és fruit de dos decrets de la Generalitat de Catalunya del 9 d'octubre de 1936 on s'ordena la dissolució dels Comitès Revolucionaris o Antifeixistes de caràcter local i la formació de nous Ajuntaments. Aquests nous consistoris han de tenir la mateixa composi-

193 «Gramenet del Besòs. Elogi d'un alcalde popular», *La Humanitat*, 31 d'octubre de 1936, p. 7.

194 José BERRUEZO. *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*, p. 105.

195 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

ció que el Govern de la Generalitat, és a dir, han d'estar configurats per les organitzacions polítiques que en formen part. I s'ha de respectar la mateixa proporció: 3 d'ERC; 3 de la CNT-FAI; 2 del PSUC-UGT; 1 del POUM; 1 d'UR; i 1 d'ACR. Les poblacions petites, menors de 5.000 habitants, escullen onze regidors. Les mitjanes, fins a 20.000 habitants, el doble, vint-i-dos. I les grans, de més de 20.000 habitants, el triple, trenta-tres. D'aquesta manera s'aconsegueix que la Generalitat recuperi tot el poder a Catalunya i les decisions que es prenguin al territori siguin del govern municipal, i es posi fi a la dualitat de poders dels primers dies de la guerra amb l'esclat revolucionari.

Segons els historiadors Gallardo i Márquez, en fer esment de la composició del nou ajuntament colomí:

*«Los decretos de la Generalitat preveían que para una ciudad de entre cinco y veinte mil habitantes debían corresponder veintidós concejales, cifras entre las que se encontraba Gramenet del Besòs. El censo de población que debía servir de referencia era el de 1930, donde la ciudad aparecía con 8.777 habitantes, aunque la población de hecho, en 1936, se acercaba a los dieciocho mil.»*¹⁹⁶

Cada població, però, fa de més i de menys adaptant la composició de l'Ajuntament a la seva pròpia realitat i dinàmica política. Així doncs, l'Ajuntament de Santa Coloma a finals d'octubre de 1936 queda compost per 6 consellers d'ERC, 6 de la CNT, 2 d'UR i 2 del PRDF — en lloc d'ACR.¹⁹⁷ Aquests són els consellers:

Celestí Boada i Salvador, alcalde, ERC
Josep González i Sabater, ERC
Francesc Llobet i Coll, ERC
Amadeu Llorens i Renom, ERC
Adolf Navarro i Martínez, ERC
Josep Garcia, ERC.

196 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 64-65.

197 AHSCG. Imprès enviat per la Generalitat de Catalunya on es fa constar el nombre de consellers de cada formació política.

José Berruezo Silvente, CNT
Desiderio González Esteban, CNT
Antonio Paredes Candela, CNT
Enric Jornet i Artal, conseller CNT
Salvador Lluch i Cuñat (Máximo Llorca), CNT
Miguel Ayuso Jareño, CNT
Jaume Perun i López, POUM
Rafael Roca, POUM
Jaume Aloy i Fusté, UR
Josep Viñas i Ferrer, UR
Francisco López, PRDF
Lluís Leon i Llanos, PRDF.¹⁹⁸

Els 4 per completar la llista corresponen al PSUC-UGT. El PSUC, fundat a l'inici de la Guerra Civil per la fusió de diverses organitzacions polítiques comunistes i socialistes —Unió Socialista de Catalunya, Federació Catalana del PSOE, Partit Comunista de Catalunya i Partit Català Proletari— encara no tenia presència a Santa Coloma. Tot i que cal tenir en compte que en el consistori hi havia un conseller en representació de la Unió Socialista de Catalunya, Josep Bové. Les primeres referències d'una secció local del PSUC no es troben fins al 23 de gener de 1937 amb la comunicació a l'Ajuntament de la celebració d'una assemblea de constitució per tal d'aconseguir *«la normalització de la vida del mateix subjectant-se a les normes del PSUC, a l'observança de la seva línia política i la seva disciplina»*.¹⁹⁹

198 El nom dels consellers de la CNT, POUM, UR i PRDF s'ha extret de la llista confeccionada a partir de diferents fonts pels historiadors Juan José GALLARDO i José Manuel MÁRQUEZ i publicada a *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 66-67. L'alcalde i consellers d'ERC es basa en el formulari del Centre d'Esquerra Republicana de Gramenet de Besòs enviat a la direcció nacional d'ERC el novembre de 1936. En la llista dels sis consellers d'ERC de Gallardo i Márquez es fa constar un tal Joaquim Serra, però nosaltres donem per vàlid el nom de Josep Garcia, que s'esmenta en el citat formulari, reproduït a la pàgina 106 d'aquest llibre.

199 AHSCG. Caixa 288. Escrit del PSUC dirigit a l'Ajuntament. Citat a: Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 54.

AJUNTAMENT DE SANTA COLOMA DE GRAMENET

Exercici del 1937

Lliurament n.º { D'ORDRE 527
D'EXPEDICIÓ PER CONCEPTE N.º 67
DE PAGAMENT N.º

Capítol 18 PARTIDA N.º 123
Article Unic

IMPREVISTOS

Despeses imprevistes

L'Ordenador de Pagaments al Dipositari:

Documents que s'acompanyen
amb aquest lliurament

Sis rebuts.

datar-vos
Serviu-vos ~~de satisfer~~ dels cabals que obrin a poder vostre, la quantitat
de CENT QUARANTA DUES PESSETES AMB VUITANTA CENTIMS a fi
de satisfer l'import de les lampes adquirides per aquest
Ajuntament amb destí als refugis de la localitat.
Justificareu el pagament de l'esmentada quantitat.

En virtut d'aquest Lliurament, amb la prèvia presa de raó per la
Intervenció i el Rebut de l'interessat, us serà abonada en compte l'expres-
sada quantitat.

Santa Coloma de Gramenet, el 1 d'agost del 1937.

L'ORDENADOR DE PAGAMENTS,

HE REBUT,

"Adjunt"

Són ptes. =142'11"=

N'he pres raó
L'INTERVENTOR,

Assentat a Intervenció al compte corresponent.

Assentat a la Dipositaria.

Va exhibir cè-

1 d'agost de 1937

Ordre de pagament
municipal de làmpades
per als refugis antiaeris
de Gramenet de Besòs,
signada per l'alcalde
Celestí Boada.

AHSCG-MTB

El 14 d'abril de 1937 la direcció local del PSUC acorda nomenar consellers municipals Dídac Miras i Esteve Cucurella. Tanmateix, el consistori rebutja la proposta arguint «...no donar lloc al dit acord per improcedent, per tal com les diverses agrupacions d'aquell partit que existeixen a la localitat, segons els antecedents que coneix l'ajuntament, no estan d'acord respecte a aquest particular».²⁰⁰ Durant mesos la CNT s'hi ha negat i ERC s'hi ha avingut, segons els historiadors Juan José Gallardo i José Manuel Márquez.²⁰¹ Per contra l'historiador Josep Maria Corral considera que la no inclusió dels 4 consellers del PSUC esdevenia una irregularitat, tot generant un seriós conflicte polític.²⁰² Tot i això cal tenir en compte que en aquell moment José Berruezo és l'alcalde accidental, ja que Celestí Boada és de viatge a l'URSS. No sabem com s'hagués actuat en el cas que el rabassaire Boada hi hagués estat present. Finalment, arran dels Fets de Maig de 1937 el PSUC passa a gaudir dins de la corporació municipal de la representació que li atorgava l'esmentat Decret de la Generalitat.

En definitiva, tal com apunta Josep Maria Corral: «Sense oblidar la sobirania de cada organització i, per tant, sense parlar de blocs estancs, la representació va quedar de la manera següent: ERC+UR+PRDF sumen 10 consellers; CNT+POUM sumen 8. Malgrat la manca dels 4 regidors del PSUC, la CNT tampoc era majoritària i, per tant, sembla lògica l'elecció de Boada com a alcalde».²⁰³

1936-1937

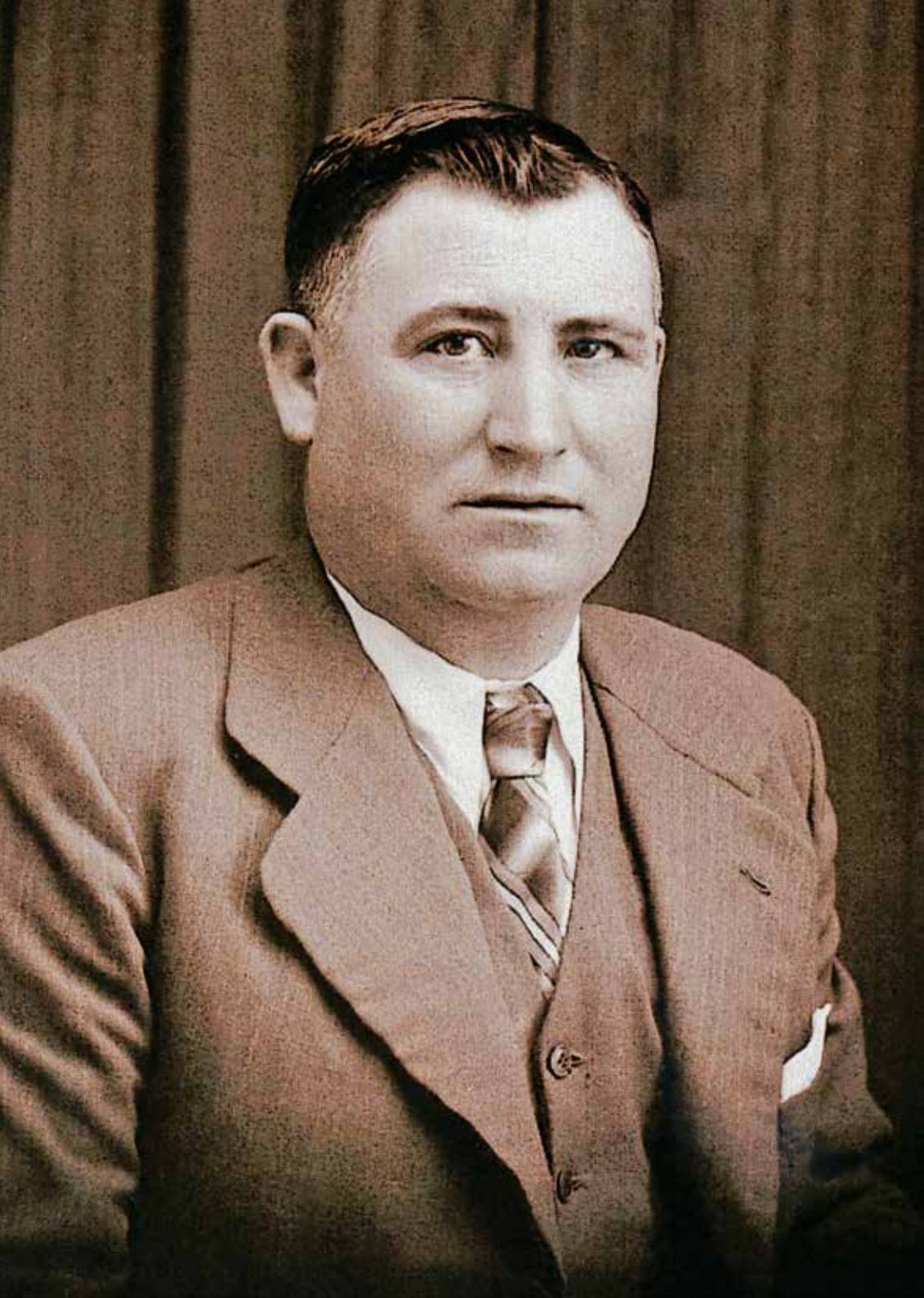
Vinyetes emeses
per l'Ajuntament
de Gramenet de Besòs.
Ub-BPR

200 AHSCG. Caixa 281.

201 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 86.

202 Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 60.

203 Ibidem, p. 62.

Circa 1937

Celestí Boada, alcalde
de Gramenet de Besòs.

FBB

1937-1938

D'alcalde a soldat ras

7

7.1. L'obra de govern municipal

En el mandat d'alcalde de Celestí Boada —mediatitzat pel context bèl·lic— es realitzen, entre d'altres: la distribució d'aliments per a la població més necessitada; la creació dels menjadors populars Pi i Margall i Eliseu Reclús; la inauguració d'una nova estafeta de correus; l'adequació de la torre-xalet de can Roig i Torres com a hospital i consultori mèdic; el canvi de nomenclàtor i la nova escola pública integrada dins del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), situada a Can Sisteré, coneguda també com a Can Rius. També davant l'increment de desocupats i per manca de pressupost municipal l'Ajuntament sol·licita al Servei d'Obres i Fortificacions de la Generalitat que doni feina a vuitanta-un obrers aturats, disposats a desplaçar-se a qualsevol lloc de Catalunya.²⁰⁴

Des de l'esclat de la guerra els militars rebels van estenent el seu domini pas pas, com una taca d'oli, conquerint territori a la República. Catalunya resisteix l'embat feixista i acull centenars de milers de persones que fugen abans que caigui el seu poble o ciutat, temerosos de la repressió franquista que els espera si hi romanen. Es calcula que el Principat rep més d'un milió de refugiats, dels quals uns 300.000 a la ciutat de Barcelona. A totes aquestes persones cal atendre-les, donant-los allotjaments i queviures. A Barcelona, per exemple, molts dels refugiats són allotjats als pavellons construïts amb motiu de l'Exposició Internacional de 1929, a Montjuïc. Gramenet de Besòs també acull població desplaçada. El juny de 1937 hi ha 158 persones refugiades, però a mesura que transcorre la guerra el nombre augmenta. El 1938, s'arriba als 7.205 refugiats i la població assoleix la xifra de 23.875 habitants, segons un ofici de l'alcaldia del 24 d'abril.

Un dels problemes que preocupa a la corporació municipal és la gestió de les cases barates del Grup Aribau i del Grup Pi i Margall, ja que l'augment de la població ha fet insostenible el seu manteniment per a les arques públiques. Celestí Boada és ben conscient del problema i el 15 de febrer de 1937 adreça una carta a l'alcalde de Barcelona Carles Pi i Sunyer:

204 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 110.

Santa Coloma de Gramenet, 13 de març de 1937

Els portalliteres de la Creu Roja de Gramenet de Besòs ingressen al dispensari una de les víctimes del bombardeig de l'aviació feixista italiana sobre la vila.

AHCB (LA HUMANITAT)

«L'Ajuntament de la meva presidència, en la darrera sessió celebrada, acordà encarregar a l'Alcaldia la pràctica de les gestions necessàries encaminades a aconseguir que la ciutat de Barcelona es faci càrrec en la forma que s'estimi més adient, dels dos grups de cases barates construïts en aquesta localitat pel Patronat de l'Habitació de Barcelona, que corresponen, en quan a numeració, al 2.ºn i 3.ºr Grups, i que són coneguts pels noms populars de Carles Aribau i Pi i Margall.

El 2.ºn Grup (Carles Aribau) compta amb 800 cases i amb una població aproximada de 4.000 habitants, i el 3.ºr Grup (Pi i Margall) compta amb 400 cases i amb una població aproximada de 2.000 habitants. Ambdós grups estan situats en el marge dret (aigües avall) del Besós, i són partioners amb Barcelona per mitjà de les varriades del Verdún, Estadella i Sant Andreu.

Els problemes que plantegen a la nostra localitat ambdós grups són de tal abast que l'Ajuntament de Gramenet del Besós no pot resoldre'ls. Abarquen tot el que es refereix a la Policia urbana, a Assistència social i a Ordre públic.

El fet essencial, però, és que la gent que habita els dos grups citats de cases barates és gent que la ciutat de Barcelona ha llençat a la perifèria, gent la més humil i la més desvalguda, gent que abans vivia a les barraques de Montjuïc, al Somorrostro i a la barriada de Pekin.

L'Ajuntament de Gramenet del Besós al trobar-se amb un problema que de fet és un problema barceloní, creu que és Barcelona qui ha de resoldre'l, i a dit efecte es recaba de l'Ajuntament de la capital de Catalunya que faci el que sigui necessari per a incorporar al municipi barceloní els susdits grups de cases barates i els seus habitants.»²⁰⁵

Aquesta proposta ve de lluny, des dels anys 1930 i 1931, quan ja es feia palès que l'arribada massiva de població a un municipi que amb prou feines superava els 10.000 habitants fins al moment era un greu problema d'encaix i de reptes de difícil resolució. El regidor d'ERC Pere Pla en el plenari del 26 de juny de 1931 presentava una proposició on es queixava que el Patronat de l'Habitatge no havia demanat permís per construir-hi les dues urbanitzacions de cases barates ni havia pagat cap impost, argumentava que els nous habitants no podien pagar cap tribut, tenint en compte els minsos recursos econòmics de què disposaven i que, a la vegada, col·lapsaven la beneficència municipal i ofegaven les arque públiques del municipi.²⁰⁶ Després de la guerra es reiniciarien les converses amb l'Ajuntament de Barcelona amb la finalitat de segregar aquestes dues barriades del terme colomenc i després de diverses reunions i d'estira-i-arronses per ambdues parts, l'1 de gener de 1945, passarien a ser oficialment part del

205 AMSCG. Carpeta «Annexió a Barcelona del terme municipal de Santa Coloma de Gramenet situat al marge dret del riu Besòs». Carta de Celestí Boada a Carles Pi i Sunyer, del 15 de febrer de 1937.

206 Martí CHECA; Carme TRAVÉ. *Bon Pastor. Història d'un barri*, p. 80.

1936-1937

Vinyetes emeses per l'Ajuntament de Gramenet de Besòs. UB-BPR

Barcelona, 17 d'abril de 1937

Acte de comiat, al Palau de la Música, de la comitiva que assistiria a la commemoració del Primer de Maig a Moscou.

D'esquerra a dreta: el tercer Celestí Boada, de la Unió de Rabassaires i el sisè Antoni Maria Sbert, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

terme municipal de la capital. Tanmateix, les dues ribes verdes del Besòs continuarien sent municipalitat de Santa Coloma de Gramenet.

Un altre component que agreuja la vida quotidiana dels gramenetencs i gramenetenques és l'encariment dels aliments, al qual la Generalitat intenta posar remei. Tot i això, prolifera un mercat negre per a fer front a la demanda sense haver de passar per cap de mena de control. És cert que, en ser una població on encara hi ha terres de cultiu, s'aplana un xic la repercussió de manca de queviures. Per tal de fer front al problema la Generalitat crea, via decret, el 6 d'octubre de 1936, els consells locals de proveïments, amb la finalitat d'organitzar l'abastament de queviures en els respectius municipis. Poc duren aquests consells, ja que el 24 de desembre es dissolen i la gestió passa directament a ser controlada pels ajuntaments. Boada al capdavant del consistori com a alcalde i donant suport a la tasca de la Comissió de Proveïments, pren mesures per tal de regular la venda dels productes tot confeccionant una llista de preus.

El 25 de gener de 1937, Celestí Boada signa l'acord pel qual l'Ajuntament municipalitza el servei de taxis. Acord pres en sessió plenària del Consell Municipal el 14 de gener, nomenant els xofers funcionaris municipals amb sou setmanal de 90 pessetes. També es regularitzen les tasques dels serenos i es pren l'acord que faran dues festes mensuals, i que el jornal dels suplents anirà a càrrec de la corporació municipal. Són probablement els darrers acords que Celestí Boada signa com alcalde abans d'emprendre viatge cap a l'URSS, substituït com a alcalde accidental pel cenequista José Berruezo.

El primer bombardeig amb víctimes que pateix la ciutat de Barcelona és la matinada del 13 de febrer de 1937. El creuer de l'armada feixista italiana Eugenio di Savoia, situat davant la costa barcelonina, dispara vint-i-quatre obusos contra la ciutat i causa la mort de setze persones i vint ferits, dos dels quals moren dos dies després.²⁰⁷ Aquest és el primer dels vuit-cents bombardejos que patirà Barcelona al llarg de la Guerra Ci-

vil. Just un mes després, el 13 de març, Gramenet de Besòs i les poblacions veïnes també són bombardejades. Les ciutats de Sabadell, Badalona i el poble de Pla de Besòs (Sant Adrià de Besòs) són l'objectiu de l'aviació feixista italiana, amb base a Mallorca. En fugir, els avions segueixen el curs del riu Besòs i en passar per damunt de Gramenet llancen diverses bombes i «una d'elles destruï una casa, on hi havia un matrimoni d'avançada edat. La dona quedà destroçada i l'home ferit de gravetat».²⁰⁸

No és l'únic bombardeig que pateix la població, tot i que no és una de les poblacions més castigades al llarg de la guerra. El 29 de maig de 1937 hi ha un nou bombardeig que causa més morts. A les 3:20 hores són llençats diversos obusos a les cases barates del Grup Aribau, amb el balanç de nou persones mortes, sis dones i tres homes.²⁰⁹ Tres dies després, l'1 de juny, es realitza un multitudinari enterrament de les víctimes amb la presència de les famílies. El consistori municipal —encapçalat per l'alcalde accidental José Berruezo— i una munió de veïns i veïnes segueixen en un absolut silenci el recorregut de la comitiva fúnebre fins al cementiri. Altres bombardejos localitzats són el del 4 de juliol de 1938 i el de l'1 de novembre del mateix any. D'aquests no tenim dades dels morts i ferits.

La majoria dels bombardejos, per contra del que pugui semblar, no van destinats a destruir fàbriques o objectius militars sinó que tenen per finalitat expressa atemorir i desgastar la moral de la població civil indefensa.

Com en moltes poblacions catalanes, es crea a Gramenet de Besòs una Junta Local de Defensa Passiva, encarregada d'organitzar la defensa de la població civil davant dels bombardejos. Es construeixen refugis antiaeris, primer per iniciativa privada i posteriorment fets i gestionats des de l'Ajuntament i la Generalitat. Segons Carreras i Ruiz, seguint la informació oral de supervivents, a Gramenet de Besòs es van construir refugis oficials, un a l'Ajuntament, un altre a l'Hospi-

208 «Ales negres sobre Catalunya. Bombes damunt Gramenet de Besòs», *La Humanitat*, 14 de març de 1937, p. 8.

209 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 131.

207 Santiago ALBERTÍ; Elisenda ALBERTÍ. *Perill de bombardeig. Barcelona sota les bombes (1936-1939)*, p. 74-79.

Barcelona, 19 d'abril de 1937

Recepció del cònsol soviètic Vladímir Antónov-Ovséienko

a representants camperols i sindicals i membres del Consell de Defensa d'Aragó,

amb motiu del viatge que emprenien per a participar als actes del Primer de Maig a Moscou.

A l'extrem dret, Celestí Boada, representant de la Unió de Rabassaires.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

tal de Sang situat a Can Roig i Torres i un tercer a la Casa-Torre Balldovina —antiga propietat de la família Sagarra.²¹⁰ Al carrer de Nakens i la carretera de Sant Adrià s'inicien les obres de construcció d'un refugi el juny de 1937.²¹¹ Tanmateix, com demostra un ofici de la Junta Local de la Defensa Passiva de Gramenet a la seva homòloga de Catalunya, les possibilitats econòmiques de l'administració local són molt minses, motiu pel qual la construcció de nous refugis es du amb fortes dificultats. Carreras i Ruiz comptabilitzen tretze refugis, tot i que creuen que en deuria haver més.²¹² Cal tenir present que en molts casos es fan servir com a refugis magatzems soterranis i fresqueres on s'emmagatzemen queviures.

7.2. Viatge a l'URSS

Entre els estats que donen suport a la República Espanyola sobresurten Mèxic²¹³ i sobretot l'URSS que, tot i que amb interessos estratègics i polítics particulars, és qui facilita més suport militar i econòmic i esdevé un ajut cabdal. S'organitzen un seguit d'actes d'homenatge on es fa esment de l'agraïment per l'auxili que arriba. A Gramenet de Besòs, l'octubre de 1937, es rep un comunicat del Comitè Català Pro-Homenatge a l'URSS coincidint amb el 20è aniversari de la Revolució Russa. Comitè on figuren les diverses organitzacions polítiques que formen l'entramat políticocial del moment. Tot i les divergències que existeixen entre anarquistes i comunistes, aquestes desapareixien davant l'ajut rebut pels soviètics. Ara bé, a mesura que avança la guerra l'escletxa entre Esquerra Republica-

210 Ibidem, p. 128.

211 Ibidem.

212 Ibidem.

213 Els Estats Units de Mèxicans són presidits pel socialdemòcrata Lázaro Cárdenas, qui afavorirà una política d'acolliment al seu país de refugiats republicans espanyols i catalans en finalitzar la Guerra Civil. Mèxic no reconeixerà mai el règim franquista i no establirà relacions amb l'Estat espanyol fins a la Transició democràtica.

na de Catalunya i els anarquistes de la CNT-FAI es va engrandint. I així ho podem constatar per primer cop a Gramenet de Besòs, ja que entre la documentació del Consell de guerra sumaríssim contra Celestí Boada hi hem trobat aquesta declaració en defensa pròpia:

«Que si es cierto que estuvo en Rusia, pero que lo hizo porque los elementos de la FAI querían atentarle, y aprovechó esta situación para marcharse.»²¹⁴

També, tal com esmentaria Miguel Ribó, pagès de 64 anys natural de Santa Coloma, i cap local de Falange, en la seva declaració del 3 de juny de 1939:

«Que cuando los de la CNT intento colectivizar las tierras el encartado se porto bien con los payeses.

[...] Sabe también que el encartado no se llevaba bien con los de la CNT, pues estos querian cometer aun mas desmanes»²¹⁵

Així doncs, podem deduir que les relacions entre Esquerra i els anarquistes no devien ser gaire bones l'abril de 1937, i per aquest motiu Boada, davant les amenaces contra la seva pròpia vida, va creure oportú embarcar-se en un viatge cap a l'URSS. També cal tenir present que Boada com a líder camperol defensava els seus companys de la Unió de Rabassaires davant l'intent de forçar les col·lectivitzacions en el camp per part dels anarquistes. I aquesta defensa dels interessos sindicals deuria comportar antipaties entre sectors radicals del faisme. En tornar del viatge, la cosa es deuria calmar, ja que arran dels Fets de Maig d'aquell any el rol del control i domini del conflicte bèl·lic es decanta cap a les forces governamentals de la Generalitat i la República (ERC, PSUC, PSOE, PCE...), perd protagonisme la CNT-FAI i deixa el POUM en la il·legalitat i la persecució sistemàtica en ser acusats de quintacolumnistes pels estalinistes.

Amb motiu de la celebració del Primer de Maig una nodrida delegació de representants de la República

214 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

215 Ibidem.

Moscou, 1 de maig de 1937

L'Exèrcit soviètic, a la plaça Roja, durant la commemoració del Primer de Maig.

UB-BPR

Espanyola viatjen a l'URSS, i, en nom de la Unió de Rabassaires, hi figura Celestí Boada. El periòdic vespertí d'ERC *Última Hora*, el 18 de juny de 1937, narra el viatge de Boada amb una entrevista que havia estat emesa per Ràdio Barcelona:²¹⁶

«Celestí Boada, rabassaire català, anà a la URSS amb motiu de les festes commemoratives del Primer de Maig. Hi anà com a integrant de la delegació espanyola i, en retornar a la nostra Catalunya, aconseguírem les seves impressions del país dels Soviets, puix que la Conselleria d'Agricultura, en les seves emissions radiofòniques dedicades als camperols catalans, organitzà un interviu radiat amb Celestí Boada i aquest pogué expressar l'experiència treta de la seva visita a la URSS.

*Considerant interessantíssimes les declaracions de Boada, i estimant que la rapidesa d'una emissió radiofònica no permet, moltes vegades, captar íntegrament els conceptes emesos i les idees exposades, avui reproduïm —acompanyada d'unes fotografies inèdites— una part d'aquell interviu, especialment allò que fa referència al camp, que és on Celestí Boada pot interessar més al lector, per tal com ell és, abans que altra cosa, un camperol.»*²¹⁷

Els integrants del viatge surten cap a l'URSS el 21 d'abril de 1937, convidats pel govern soviètic per mediació de l'Associació d'Amics de la Unió Soviètica. La primera expedició ho fa en tren i, la segona, en automòbil. La delegació la integren Vicente Hernández per la UGT, dels tallers de l'Aviación nacional i representant del Frente Popular per Múrcia; Plácido Carretero, socialista, en representació de la classe obrera d'Almeria; Vicente Blasco, obrer miner de les JSU, en representació dels obrers de Ciudad Real; Hermenegildo Mansi-

lla, de les JSU, obrer d'Almadén, en representació dels miners de l'Estat; José Alcalá-Zamora, del front militar de Somosierra, actuant com a secretari de la delegació; F. Galloso, comissari polític de la Brigada Lister, responsable de la delegació; entre d'altres membres. Només una dona, Abília Peraira, mestra, en representació de les dones antifeixistes de Madrid.²¹⁸ Els de la delegació catalanoaragonesa surten hores després, suposem que en tren fins a París, i després segueixen l'itinerari: Londres, Leningrad i Moscou, on arriben el 30 d'abril, al matí, després de tretze hores en tren des de Leningrad.²¹⁹ Formada la delegació, a part del propi Celestí Boada, Rafael García, de la Columna Carles Marx, del front d'Aragó; Joan Galobardes, de la Columna Durruti; Vicente Marco, metal·lúrgic de la Maquinista Terrestre i Marítima; i Pere Arnando, treballador de la General Motors; un representant de la Columna Macià-Companyys; un camperol de Casp; i els consellers d'Economia i Defensa del Consell d'Aragó.²²⁰ El viatge deuria ser feixuc per la durada i si ens atenem a les dificultats per viatjar-hi sense poder creuar Europa per terra, on la majoria d'estats centreeuropeus estan en mans de règims feixistes i totalitaris, i és perillós travessar-los. El retorn és pel mateix camí d'anada, a principis de juny.

L'estada a Moscou dura fins al 12 de maig i s'allotgen al Gran Hotel. Un establiment, segons el rabassaire:

«A Moscou —afegeix Boada— ens estàvem al Gran Hotel un magnífic hotel. Els hotels de la URSS estan perfectament ben instal·lats, amb tot el confort imaginable. El servei va a càrrec de persones d'edat, ja que els joves dediquen llurs energies a feines més productives. Però com que aquest extrem no pot deixar-se abandonat, l'Estat ha disposat que en tinguin cura els elements que no servirien per a feines més pesades. El menjar que ens donaven a Moscou, així com també a

216 «Impresiones del viaje de un campesino catalán a Rusia», *La Vanguardia*, 11 de juny de 1937, p. 2.

217 «Un camperol català a la URSS», *Última Hora*, 21 de juny de 1937, p. 3. Aquest reportatge i l'entrevista realitzada per Ràdio Barcelona foren un dels principals motius pels quals la justícia franquista el declarà culpable i l'afusellà al Camp de la Bota, el 18 d'octubre de 1939. A l'Annex s'ha reproduït aquest reportatge-entrevista.

218 «Una delegació obrera ha arribat de Moscou...», *Treball*, 9 de juny de 1937, p. 8.

219 Àngel ROS. «Un camperol de Catalunya a la URSS», *La Rambla*, 18 de juny de 1937, p. 3. Vegeu l'Annex, on trobareu el reportatge sencer transcrit.

220 «Nuestra amistad con Rusia», *El Noticiero Universal*, 21 d'abril de 1937, p. 2.

Moscú, 1 de maig de 1937

Desfilada d'atletes femenines, a la plaça Roja, durant la commemoració del Primer de Maig.

UB-BPR

totes les altres bandes, era abundós i molt nutritiu. No-més us diré que mai no ens vam poder acabar el que ens donaren. A totes les nostres cambres del Gran Hotel teníem el corresponent bany, ja que la higiene és una de les coses que a la URSS està més avançades.»²²¹

A Moscou viu en directe la celebració del Primer de Maig des d'un lloc privilegiat, a tocar de la llotja de les autoritats. La commemoració dura des de les 9 del matí fins a 2/4 de 8 del vespre. Tal com explica Boada en l'entrevista que li efectua Àngel Ros, periodista del diari *La Rambla*: «començà la festa amb un discurs del camarada Budioni, el qual tingué paraules d'encoratjament per al poble espanyol».²²² Destaquen les pancartes contra els règims feixista i nazi de Mussolini i Hitler. A més dels militars també hi participen joves atletes. En finalitzar l'acte la delegació espanyola i catalana és saludada per les persones allí presents. Per Boada:

«Fou un moment de gran emoció, perquè el poble de Moscou sabia que aquelles abraçades no anaven exclusivament per a nosaltres, sinó per a tot el poble espanyol antifeixista. En abraçar-me a mi, abraçaven tots els pagesos de Catalunya.»²²³

Els dotze dies que romanen a Moscou els aprofiten per a visitar escoles bressol i de primària, fàbriques on s'entrevisten amb treballadors, casernes militars de l'Exèrcit Roig... També visiten la redacció del diari *Pravda* i teatres. El 6 de maig assisteixen a la inauguració del Gran Canal Volga-Moscou, el qual transcorre per 124 quilòmetres, navegant-hi entre la setena i vuitena resclosa amb el vaixell Kamanin.²²⁴ Boada a l'entrevista compara el transport públic de Moscou i el de les ciutats de París, Londres i Barcelona, i esmenta que els cotxes que hi circulen la majoria eren de l'empresa Ford, fabricats a l'URSS.

221 Àngel ROS. «Un camperol de Catalunya a la URSS», *La Rambla*, 18 de juny de 1937, p. 3.

222 Ibidem.

223 Ibidem.

224 *Pravda*, 7 de maig de 1937, p. 6.

El 12 de maig fan de nou les maletes per fer via cap a Kíiv, capital d'Ucraïna. En aquesta ciutat sorgeix la següent anècdota:

«A Kiev, capital d'Ukrània, vam anar a visitar el govern. El president del Consell, camarada Utchenko, va preguntar si entre la delegació hi havia algun pagès de Catalunya. En dir-li que jo n'era, m'abraçà emocionat i em va demanar una pila de coses de la nostra terra i del nostre problema del camp. Senten una gran admiració pel pagès de Catalunya, que ha esta explotat com ells i que ara s'emancipa com ho feren també ells.»²²⁵

I al cap de pocs dies arriben a la península de Crimea, on poden visitar les colònies on estan refugiats setanta-un infants de famílies republicanes espanyoles. El viatge finalitza amb el retorn a Moscou i d'aquí, fent el mateix trajecte de l'anada, arriben a Barcelona el 5 de juny de 1937. *El Noticiero Universal* descriu amb aquestes paraules el retorn de les delegacions catalana i espanyola:

«A última hora de la tarde de anteayer, llegaron a Port-Bou las delegaciones de Cataluña y de los demás pueblos de la España leal, que vuelven de Rusia después de haber asistido a las fiestas del Primero de Mayo, habiendo sido saludadas en la frontera por una nutrida comisión de "Los Amigos de la Unión Soviética"»

Los viajeros intervinieron en un mitin que en la noche del sábado se celebró en la citada localidad fronteriza y ayer mañana en otro que se verificó en Gerona con tal de exponer en dichas ciudades lo que habían visto con referencia al progreso económico y cultural de la Unión Soviética y la serie de atenciones de toda clase que habían recibido por parte de la gran nación rusa. En Gerona tuvo que celebrarse el acto en la Piscina municipal, ya que, aun siendo éste el local más amplio de la ciudad, se llenó por completo.

Después de comer emprendieron el viaje a nuestra ciudad los citados representantes, entre los que figuran también del Ejército y la Marina.

225 Ibidem.

Exterior i interior
d'un Carnet familiar
de racionament emès
per la Comissió Municipal
de Proveïments
de l'Ajuntament
de Gramenet de Besòs,
a nom d'Agnès Bech i Mora.

La relació
de productes bàsics racionats
inclou una quinzena d'articles,
gairebé tots alimentaris,
però també carbó vegetal i sabó.

AHSCG-MTB

[illegible]

*A las siete de la tarde los que estos días han sido huéspedes de honor de la gran nación amiga, hicieron su entrada en Barcelona.»*²²⁶

La realitat econòmica i militar puixant del país i la propaganda comunista han fet efecte, més encara pel contrast amb una Catalunya que viu precàriament enmig de la guerra, i fan que Boada torni fascinat amb el país dels soviets. Tant al diari *Última Hora* com a *La Rambla*, Boada s'esplaia obertament sobre la política agrària que s'està realitzant a l'URSS, de la qual en relata les excel·lències. Al reportatge d'*Última Hora*, Boada argumenta en referir-se als camperols:

*«Allò que de bones a primeres ja em va cridar l'atenció fou la germanor amb què conviuen i treballen els pagesos del kolkhós.»*²²⁷ *I, sobretot, tots estan satisfets de treballar en aquesta forma perquè han estat lliurement ells els qui han decidit aquest sistema.*

*Durant els últims anys del segon pla quinquennal, els enemics de classe volien forçar la col·lectivització i l'agricultura en sortí molt perjudicada, ja que es matà bestiar, es van inutilitzar màquines i molts conreus quedaren parats. Però la política agrària que els dirigents del poble van dur a terme, va acabar amb la lluita de classes d'aquell període, i deixant el pagès en llibertat de triar el seu règim de treball no solament va refer-se econòmicament l'agricultura, sinó que el nou aspecte social va anar guanyant la lliure voluntat dels pagesos fins al punt que actualment ja hi ha prop de dos-cents cinquanta mil kolkhosos o col·lectivitats arreu del país. Però cal tenir en compte que fins al cap de dotze anys després de la Revolució no fou aconseguit l'establiment definitiu de les col·lectivitats.»*²²⁸

226 «Ayer llegaron a Barcelona los representantes de España que asistieron a las fiestas del 1º de Mayo en la URSS», *El Noticiero Universal*, 7 de juny de 1937, p. 4.

227 El kolkhoz fou un model de cooperativa agrària basada en la propietat col·lectiva dels béns produïts, característica de l'URSS.

228 «Un camperol català a la URSS», *Última Hora*, 21 de juny de 1937, p. 4.

I conclou amb aquestes paraules, les quals fan referència a Catalunya i el profit que se'n pot treure per tal de tenir-lo present en el camp català:

*«I, per a acabar, vull dir que a Catalunya podem treure molt bones ensenyances de la transformació de Rússia. Especialment si es té en compte tot allò que pot servir d'exemple per evitar per endavant els obstacles i les dificultats que, ultra els perjudicis materials, podrien fer perdre molt de temps en el camí de les reivindicacions socials de la pagesia.»*²²⁹

En tornar del viatge és entrevistat per Ràdio Barcelona. El Departament d'Agricultura realitza en aquesta emissora un programa setmanal on es comenten i es donen notícies d'interès per al camp català; i aprofita per a entrevistar a Boada arran de l'experiència viscuda al país dels soviets. L'interviu s'emet l'11 de juny de 1937.

Arran del viatge Boada participa en diversos mítings on continua esplaïant-se sobre les vivències i impressions viscudes. El 9 de juny s'organitza una vetllada en honor a la delegació republicana que ha tornat de l'URSS, al Palau de la Música Catalana. Entre els ponents, Celestí Boada, qui a més a més actua en representació del conseller d'Agricultura de la Generalitat Josep Calvet. L'òrgan del PSUC, *Treball*, explica l'experiència viscuda pel camperol gramenetenc amb aquestes paraules:

*«Ha relatat la gran obra realitzada i el pla de col·lectivitzacions que no han estat imposades pel govern, sinó que després de molts anys d'experiències han estat els mateixos camperols els que han desitjat que les col·lectivitzacions planejades pel seu govern fossin portades a terme, sota el seu patrocini i amb l'ajut oficial. El govern es preocupa molt de la pagesia de la URSS, i els facilita la maquinària agrícola necessària per al millorament del treball al camp.»*²³⁰

229 Ibidem.

230 «La vetllada en honor de la delegació republicana que ha tornat de la URSS», *Treball*, 10 de juny de 1937, p. 4.

Santa Coloma de Gramenet, 29 de maig de 1937

Cases barates del Grup Aribau destruïdes pel bombardeig de l'aviació feixista italiana.

BNE

El 25 de juny de 1937, a Caldes de Montbui, Celestí Boada amb Mateu Soto, Pau Balcells i Fernández Santacró, disserten sobre el viatge, en un acte organitzat per l'Associació d'Amics de la Unió Soviètica.²³¹ I a l'endemà, conjuntament amb Pau Balcells, al Casal Republicà Democràtic del Districte V, ofereixen la conferència «Impressions d'una visita a la URSS».²³² El 7 de juliol, jugant en camp propi, Celestí Boada dona una conferència al Centre d'Esquerra Republicana de Gramenet de Besòs. *La Humanitat* recull:

«Amb una paraula càlida, senzilla, plena d'espontaneïtat i d'eufòria, Boada, el primer pagès que ha visitat el país dels Soviets, va fer passar davant dels ulls dels que l'escoltaven una profusió de vives imatges colpidores, i va trobar, en més d'una ocasió, la vena de l'eloqüència. Sobretot fou feliç en pintar l'amor, l'ajut, l'estímul, que aquell poble immens vessa damunt del nostre. Parlà de la immensa desfílada del Primer de Maig a Moscou. "Hores i més hores passant canons i tancs, creu roja i joventuts esportives; i un núvol de 1.600 avions dalt del cel". Parlà del gran Metro de Moscou: "Tantes grans estacions i totes diferents; amb trens de deu vagons, sortint simultàniament per tots costats". Parlà, amb el llenguatge de l'entusiasme, de moltes altres coses, que seria llarg d'enumerar en detall. Parlà sobretot, de les grans repúbliques d'Ucraïna i de Crimea. En la primera trobà, pel paisatge, per la gent i per la vida que feien, certes analogies amb la nostra Catalunya. I a Crimea va poder visitar els infants espanyols que hi ha refugiats i que "de tan bé que hi estan, voldrien que tot Espanya fos dintre de Rússia".

Parlà, finalment, del seu tema: de la terra. Amb aguda penetració psicològica, expressà el sentir del pagès, que és igual a tots els països del món. "El pagès és un home que no coneix, ni necessita, els divertiments de l'home de ciutat. Per al pagès el seu divertiment, el seu teatre, a la festa, és anar-se a mirar les terres. Si algun egoisme té és aquest". A continuació s'esforçà en explicar l'organització del camp rus a Kolkhosn i Swkhosn i

es va fer entendre bastant. De totes maneres, sentà ben clar que del pagès no se n'aconsegueix res per la força. D'ací el fracàs de les col·lectivitzacions forçades.»²³³

En l'acte també hi pren part Pau Balcells. Pel to amb què analitza les col·lectivitzacions forçades podem deduir que Celestí Boada com a rabassaire no era partidari de col·lectivitzar el camp i era ferm defensor de la terra com a propietat de qui la treballa. Qüestió en la que divergien amb els anarquistes, que eren força defensors de les col·lectivitzacions camperoles i que aquestes es duguessin a terme el més aviat possible. Això fa que al llarg de la guerra es vagin eixamplant les diferències entre tots dos bàndols, per una banda la CNT i, per l'altra, la UR, ERC i el PSUC.

7.3. Solidaritat i assistència social

La presència de la Creu Roja a Gramenet de Besòs és destacable. El 31 de març de 1937, en un annex de l'Ajuntament, a la plaça de la República, s'instal·la una delegació de la Creu Roja Espanyola, amb dispensari inclòs. Pocs dies després, el 16 de maig, l'organisme internacional organitza una diada «en la qual tots els ciutadans contribuïren amb llur ajut».²³⁴ Amb els diners recollits s'efectua la compra d'una ambulància. Finalment, l'11 de juliol s'inaugura el local i es fa la presentació pública del cotxe ambulància, adquirida pel comitè local per tal facilitar i millorar els serveis que presta la institució internacional. L'acte és presidit pel coronel doctor Amadeo Pérez. I cap a finals d'any, el 12 de desembre, la Creu Roja realitza una imposició de braçlets i lliurament de títols a les infermeres de la població en un acte celebrat a la sala d'actes de l'Ajuntament.

La ciutat també acull refugiats procedents d'altres indrets de la península a través de la direcció d'Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, que

233 «Conferència de l'alcalde i delegat rabassaire a les festes de Primer de Maig a Moscou, Celestí Boada», *La Humanitat*, 7 de juliol de 1937, p. 2.

234 «Inauguració del dispensari i un nou local de la Creu Roja», *La Humanitat*, 11 de juliol de 1937, p. 2.

231 «Acción sindical», *La Vanguardia*, 25 de juny de 1937, p. 2.

232 Ibidem.

Santa Coloma de Gramanet, 1 de juny de 1937

Concentració i seguici fúnebre en l'enterrament de les víctimes
d'un bombardeig de l'aviació feixista italiana.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

ha creat la Comissaria de Refugiats. El juny de 1937, s'instal·len a Gramenet de Besòs 158 persones refugiades: 25 infants d'origen madrileny i 133 homes i dones provinents d'altres territoris de la República.²³⁵ El 22 d'octubre la vila també acull ciutadans bascos a través de la Delegació d'Euskadi de Catalunya. A les necessitats assistencials dels nadius de la població s'hi afegeix la dels nouvinguts que fugen del feixisme.

En aquest context bèl·lic es du a terme una campanya de Segells Pro Infància, que es venen satisfactòriament, que serveix per a finançar projectes socials, com escoles bressol. Aquest segell havia sorgit com a un instrument contra la mortaldat infantil. Una xacra difícil de guarir per manca de recursos en una època on la tuberculosi o la lepra encara feien estralls. La Generalitat republicana crea per decret oficial el Consell de Sanitat i Assistència Social, que desenvolupa una tasca de grans dimensions pels pocs recursos de què disposa. És l'organisme encarregat de dur a terme el Segell Pro Infància, realitzant una dinamització propagandística de primer ordre. La majoria de documents oficials havien de dur l'esmentat segell, el primer dels qual circula el 1933. Es van dur a terme quatre campanyes de difusió entre 1933 i 1938, després de fer-se concursos per a triar-ne els cartells, on hi van participar els millors cartellistes del moment.

L'11 d'octubre de 1933 es constituïa a Santa Coloma de Gramenet el Comitè Local del Segell Pro Infància, format per: Pere Pla, president i aleshores alcalde de la vila; Joan Gironès, secretari; Joan Ràfols, tresorer; Salvador Galobardes, Narcís Font —alcalde durant el Bieni Negre—, Felip Salvador —secretari de l'Ajuntament—, Josepa Pinar i Jaume Salvatella, vocals. A nivell local, sobretot en temps de la República en guerra, la difusió del segell es fa extensiva en documents oficials.

Altrament, el juliol de 1936, el Consell Municipal estableix un cens d'assistència social de caràcter sanitari, i amplia el dispensari municipal amb la pretensió d'oferir el mateix servei que oferien els dispensaris de Barcelona. També estableix a Can Roig i Torres —una torre d'estil modernista i actualment seu de l'Escola de Música de

Santa Coloma de Gramenet— un hospital de sang, amb la finalitat de poder atendre les necessitats sanitàries de la població. La posada en marxa d'aquests equipaments suposa un augment de pressupost i de material sanitari. Davant d'aquest fet l'alcalde Boada s'adreça el 18 de març al director general de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, Fèlix Martí, amb aquest escrit:

«L'esforç efectuat per l'Ajuntament en materia de sanitat i assistència social és tan superior a les seves forces que de no rebre ajuda de la Superioritat no podrà continuar efectuant-lo. Per aquesta raó ens dirigim a vos demanant-vos que feu el que estigui a la vostra abast per venir en ajuda nostra, ja sigui subvencionant-nos, ja sigui facilitant-nos el material de cura, o en allò que creieu més pertinent.»²³⁶

Una de les altres preocupacions de l'administració municipal dirigida per Celestí Boada és la creació de menjadors populars, per tal d'atendre la població adulta i, en major mesura, la infantil. Els menjadors que s'obren durant la guerra són el del cinema Capítol —adreçat als infants de la població—; el de les cases barates de la riba dreta del Besòs —anomenats Eliseu Reclús i Pi i Margall, i fins a la tardor de 1937 gestionats per l'Ajuntament de Barcelona—, i al barri del Raval. Es calcula, segons escrit de l'alcalde Boada adreçat al director general de Proveïments de la Generalitat de Catalunya, Miquel Mestre, que eren unes tres-centes persones les que utilitzaven els menjadors de les cases barates amb la finalitat d'atendre una ciutadania molt mancada de recursos econòmics i amb un elevat contingent de nouvinguts.²³⁷ Segons les historiadores Carreras i RUIZ: «és probable que hi hagués altres menjadors a la localitat».²³⁸

236 AHSCG. Escrit d'ofici de l'alcalde Celestí Boada al director general de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, 18 de març de 1937.

237 AHSCG. Escrit d'ofici de l'alcalde Celestí Boada adreçat al director general de Proveïments de la Generalitat de Catalunya, 23 de desembre de 1937.

238 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 110.

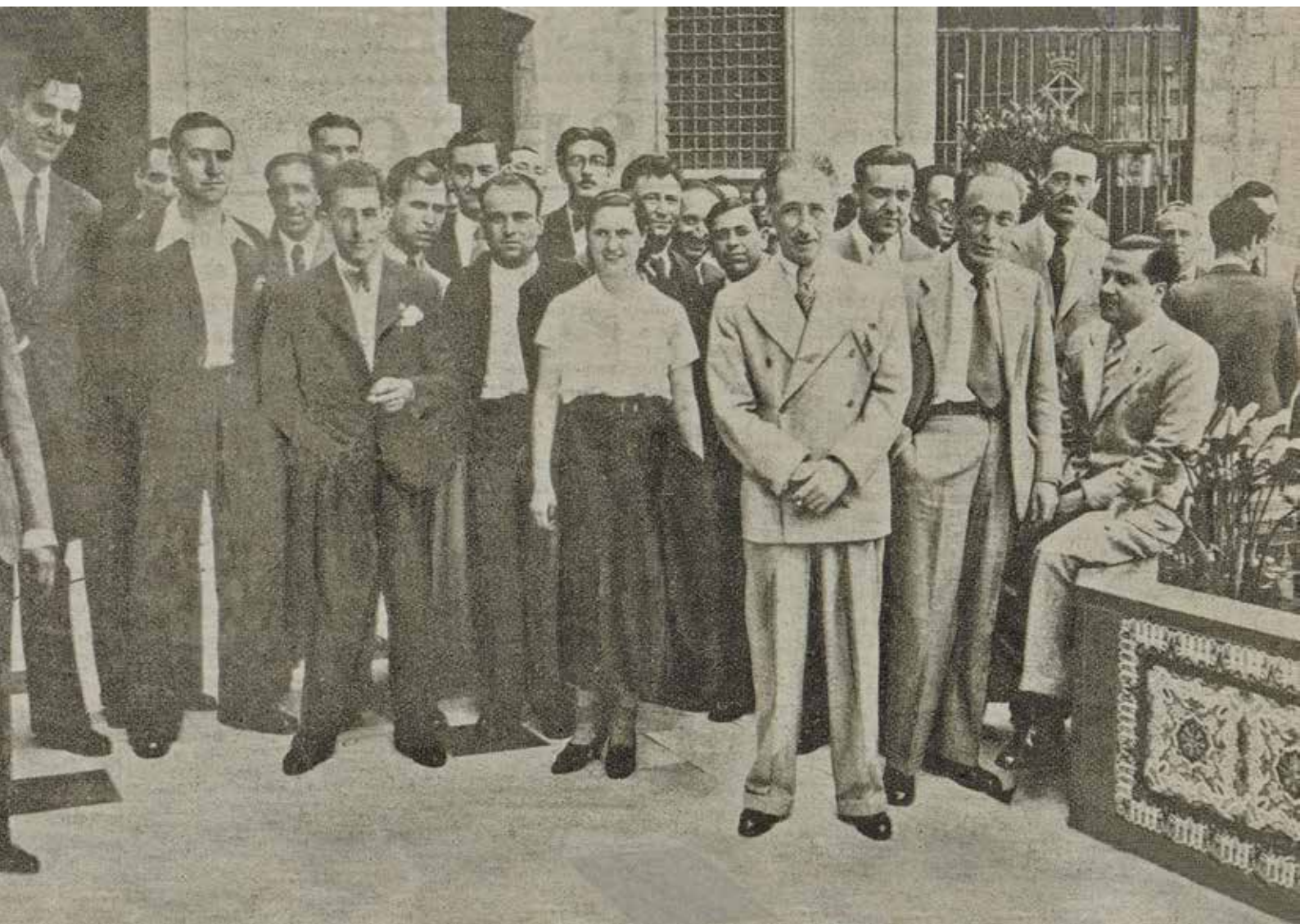
235 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 110.

Barcelona, 9 de juny de 1937

El president Lluís Companys rep al Palau de la Generalitat a les delegacions espanyola i catalana que han viatjat a la commemoració del Primer de Maig a Moscou.

D'esquerra a dreta, entre d'altres: Celestí Boada, Carles Martí i Feced, Jaume Aiguader, Antoni Maria Sbert i Jaume Miravittles.

AHCB (EL DÍA GRÁFICO)

L'avanç del conflicte bèl·lic i l'escassetat d'aliments de primera necessitat i el seu abastiment, encareix els preus, i en fa necessària la regularització. Així doncs, la Generalitat de Catalunya per tal de lluitar contra aquest augment de preus dota de més competències el Consell d'Economia i crea nous organismes com el Departament de Proveïments i la Comissió Reguladora de Preus. Per Carreras i RUIZ:

«L'objectiu era portar a terme una política que possibilités fornir les diferents ciutats de Catalunya, és a dir, fer assequible a la població els productes indispensables, mitjançant, bàsicament, el control de preus i el racionament dels articles (primordialment dels productes alimentaris i articles indispensables).»²³⁹

Tot i això, es crea una xarxa d'intercanvi de mercaderies, prescindint del paper moneda. També es fa habitual l'adquisició de productes al mercat negre, que s'escapoleix de la normativa del moment i fa i desfà al seu gust. En aquest cas els preus són molt més alts que els regulats per l'administració.²⁴⁰ La corporació municipal de Gramenet de Besòs intenta posar fre a aquest mercat negre i imposa multes als infractors, tal com demostra l'acord municipal del 20 de maig de 1937:

«La Comissió municipal de Proveïments dona Compte d'haver sorprès a l'industrial d'aquesta localitat Francesc Roig Boté quan extreia d'aquest poble, per dur-ho a Barcelona, dos sacs de segonet, un de besses i un d'ordi, i que provisionalment se n'havien incautat a resultes del que acordi l'ajuntament.

Davant del fet exposat per dita Comissió, per unanimitat s'acorda: imposar a l'industrial Francesc Roig, per la falta comesa, una multa de dues centes pessetes, i comunicar-li que en el cas de reincidir s'arribarà, si és necessari, a la Clausura de l'establiment.»²⁴¹

239 Ibidem, p. 111.

240 Ibidem.

241 AHSCG. Ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, 1937.

Un altre àmbit en el qual l'alcaldia ha de posar ordre és les targetes familiars de racionament, que serveixen per adquirir certs aliments. Un cop adquirida la part del producte alimentari han de ser picats els cupons utilitzats, però en alguns casos s'infringeix la norma i no es piquen, cosa que dona al titular la possibilitat d'utilitzar-lo de nou. El 12 de maig de 1937 l'Ajuntament dictamina que els infractors, un cop fets els oportuns controls i inspeccions i en cas de reincidència, poden ser multats.

El 6 d'octubre de 1936 la Generalitat ha creat els consells locals de proveïments, per abastir de productes el territori. Dos mesos després, els consells són dissolts i les competències d'aquest organisme passen a ser gestionades pels propis ajuntaments. Des del Consell Municipal de Gramenet de Besòs es regula la venda i distribució d'aliments. Malgrat tot, l'abastiment dels aliments i productes de primera necessitat s'agreuja a partir del juliol i agost de 1937 i els preus pugin.

Endemés, la incorporació dels homes en edat militar a les successives lleves provoca la disminució de la població masculina resident i les dones assumeixen rols laborals fins aleshores bàsicament masculins. Les fàbriques, sobretot les de metal·lúrgica i químiques, esdevenen espais ocupats laboralment per dones i es converteixen en indústries de guerra, i Gramenet de Besòs no n'és cap excepció. Es creen delegacions de la Dona a la Rereguarda, promogudes pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, amb la finalitat de canalitzar l'ajut que les dones poden proporcionar als combatents de la guerra. La delegació gramenetenca, que actua amb força autonomia i és dirigida per Anna Gil, organitza un festival d'Ajut al Combatent, el 31 de juliol de 1938, en què hi pren part el quadre escènic d'Àngel Guimerà, la rondalla de la cooperativa La Colmena, l'Esbart Infantil Gramenet, Maria Teresa Llorens, Carme Sucre i Ramon Ollé. Segons la crònica de *La Humanitat*: «La selecció del programa féu que la nombrosa concurrència aplaudís veritablement satisfeta tots els artistes, els quals interpretaren llur paper amb tot encert».²⁴²

242 «"La Dona a la rereguarda" a Gramenet de Besòs», *La Humanitat*, 17 d'agost de 1938, p. 3.

El 4 de desembre, tot just a les acaballes de la guerra, organitzat pel Front Popular Antifeixista amb la col·laboració del Consell Municipal de Gramenet de Besòs, es du a terme un festival a profit de la Campanya d'Hivern del Combatent. L'acte se celebra al teatre del local d'ERC i s'hi representen el diàleg *El Chiquillo*, dels germans Serafín i Joaquín Álvarez Quintero —a càrrec d'Encarna Albamonte i Joan Morelló—, i el diàleg *Jordi Erin* i el quadre romàntic *Cançó de taverna* de Josep Maria de Sagarra, per part de l'Escola de Declamació del Centre d'Esquerra.²⁴³

7.4. Els Fets de Maig de 1937

Durant el temps que Celestí Boada està viatjant per l'URSS, José Berruezo ocupa l'alcaldia de forma accidental. El desenvolupament bèl·lic i les diferents maneres d'entendre les estratègies a adoptar dins del bàndol republicà esclaten en els Fets de Maig, un conflicte dins del conflicte de la Guerra Civil. D'una banda hi ha el govern de la Generalitat —ERC, PSUC-UGT, UR i ACR— partidaris de guanyar la guerra —tot avançant en matèries socials i econòmiques— enfortint l'Exèrcit Popular de la República on s'havien d'integrar les milícies i rebutjant les col·lectivitzacions forçoses sense tenir en compte el parer dels pagesos. De l'altra banda, els anarquistes de la CNT-FAI i el marxistes heterodoxos del POUM, partidaris de fer la revolució social com a mitjà per a guanyar la guerra. Són partidaris de les col·lectivitzacions agràries, en alguns casos forçades a correu, com succeeix a la Fatarella i a la Cerdanya, defensen les milícies com a exèrcit per lluitar contra els feixistes sollevats i mantenen una autonomia desvinculada del Govern de la Generalitat. Els anarquistes interfereixen les comunicacions i controlen l'edifici de la Telefònica, situat a la plaça de Catalunya de Barcelona. El conseller d'Interior de la Generalitat Artemi Aiguader pren la decisió d'ocupar l'edifici de la Telefònica amb la intenció de recuperar el control de les comunicacions entre Barcelona i el govern de la

243 «Festival Pro Campanya d'Hivern a Gramenet del Besòs», *La Humanitat*, 4 de desembre de 1938, p. 2.

República i els fronts de guerra. Els anarquistes i poumistes s'hi resisteixen, provocant una escalada de tensió entre els dos bàndols, a inicis de maig.

A Gramenet de Besòs la repercussió és mínima, ja que no provoca cap conflicte de consideració com succeeix a Barcelona, amb morts i ferits. Segons Josep Maria Corral:

«Que va passar a Gramenet del Besòs entre el 3 i el 7 de maig? Quant a violència, res destacable que sapiguem. Una de les raons va ser que dirigents de la CNT a l'Ajuntament, principalment José Berruezo i Antonio Paredes, van seguir les orientacions de Montseny i Garcia Oliver enfront de la línia revolucionària, que defensava l'aixecament.»²⁴⁴

El 5 de maig és enviat un telegrama al president de la Generalitat Lluís Companys, on l'alcalde accidental José Berruezo explicita breument el consens del ple nari municipal amb la legalitat vigent:

«Reunides conjuntament Ajuntament, representacions dels partits polítics antifeixistes i de totes les organitzacions sindicals de la localitat, per unanimitat acorden ratificar acord de dilluns Corporació Municipal de mantenir unitat i cordialitat per damunt partidismes i interessos grup.»²⁴⁵

Pocs dies després, l'Ajuntament difon un manifest que la premsa recull així:

«L'Ajuntament de Gramenet del Besòs acaba de llançar un manifest al poble en el qual defensa la unió anti-feixista del proletariat.

Un dels paràgrafs de l'esmentat manifest diu:

"Nosaltres no trencarem la nostra unió; nosaltres persistirem mantenint la cordialitat que ha presidit els nostres actes des del dia en què ens constituïrem. I nosaltres demanem del poble que aquesta actitud sigui se-

244 Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 66.

245 AHSCG. Caixa 266. Citat a: Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 66.

Santa Coloma de Gramenet, 11 de juliol de 1937

Presentació d'una nova ambulància

—adquirida amb els beneficis d'actes destinats a recaptar diners per a comprar-la—
amb tot el personal de la Creu Roja local a les escales de l'Ajuntament.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

cundada per tothom i que es mantingui per damunt de tot el front antifeixista.»²⁴⁶

Malgrat la retòrica del manifest, a conseqüència d'aquest conflicte, tres regidors cenetistes dimiteixen entre juny i agost, entre els quals Desiderio González, partidari de l'enfrontament extremista, conegut com el «*ministro de la guerra*», que exercia de conseller de Defensa i Seguretat des de la constitució del primer Ajuntament de la guerra. És substituït per Genís Roca per decisió del mateix sindicat.²⁴⁷

Finalment, la situació s'encarrila amb el control dels partidaris del govern de la Generalitat. La CNT-FAI queda afeblida i perd el gran protagonisme que havia aconseguit a l'inici de la guerra, tot i que encara mantindrà certa influència organitzativa. El POUM és il·legalitzat i els seus membres perseguits, empresonats o assassinats, com és el cas del seu màxim dirigent, Andreu Nin, torturat i mort per agents secrets de la policia soviètica, a les ordres de l'oficial militar Aleksandr Orlov, en l'anomenada Operació Nikolai. Per al PSUC, alineat amb l'URSS, només podia existir una organització política comunista a Catalunya i a l'Estat espanyol, i el POUM —d'influència trotskista i crític amb Stalin i els seus mètodes— era una nosa que calia esborrar del mapa.

7.5. Sempre al costat del poble

En tornar del viatge a l'URSS, Boada pren part en diversos mitings i conferències. Reprèn les funcions d'alcalde en un context polític posterior als Fets de Maig. El 10 de juny participa en un acte celebrat al Palau de la Música Catalana, a Barcelona, en homenatge als delegats catalans i espanyols que han participar en el viatge a l'URSS.

El 18 de juny és el primer document on trobem la signatura de Celestí Boada com a alcalde després del

246 «"Nosaltres no trencarem la nostra unió", diu l'Ajuntament de Gramenet del Besòs», *Última Hora*, 10 de maig de 1937, p. 2.

247 Montserrat CARRERAS; Helena RUIZ. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*, p. 108.

seu retorn. En aquest document Boada fa avinent al president del Comitè Local del Socors Roig Internacional que per acord municipal «*se us prohibeix la celebració del Ball organitzat per aqueix Comitè i per al propinent diumenge, dia 20, a profit de l'Hospital de Sang local, per entendre que no son precisament aquests esbarjos els més adients per aitals finalitats en els moments en que vivim*».²⁴⁸

Així doncs, a partir del 18 de juny reprèn la tasca d'alcalde, que podem resseguir pels molts documents d'ofici amb la seva signatura que es conserven a l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet. A tall d'exemple: multes per infracció de les ordenances municipals, sobretot pel que fa a la venda ambulant sense l'oportuna autorització; expedients relatius a la mossegada de gossos, els quals cal analitzar al Laboratori Municipal de Barcelona; a la Creu Roja que desocupi una casa del carrer de Prat de la Riba que s'havia apropiat sense l'autorització deguda; donat compte dels aturats de la població —211 persones— a l'Oficina Central Coordinadora del Servei de Col·locació de Catalunya; impuls i arranament d'una escola per a infants; prec als companys del Consell d'empresa de la companyia General d'Autoòmnibus de Barcelona per tal que els infants escolaritzats de la localitat puguin anar a veure l'exposició d'obres d'art salvades per la CNT i la FAI [curios si més no] sense haver de pagar el trajecte d'anada i tornada atès que són fills de famílies mancades de recursos; advertiment als responsables de la colònia dels infants refugiats a la torre Caralt que, en sortir a passeig, no facin malifetes a les vinyes i que respectin l'arbrat; informació de les emissores de ràdio que es poden escoltar al municipi, aleshores de 4.500 habitants, fins i tot fent esment de les emissores faccioses i estrangeres així com dels establiments on es poden comprar els aparells, per tal de controlar-ne qui els fa servir i així evitar que els quintacolumnistes en facin un ús inadequat; comunicació al cap dels Serveis Forestals de la Generalitat de Catalunya de la tala indiscriminada d'arbres que no es pot controlar rigorosament per la man-

248 AHSCG. Carta de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs al president del Comitè local del Socors Roig Internacional, 18 de juny de 1937.

30 de juliol de 1937

Paper moneda emès
per l'Ajuntament de Gramenet de Besòs,
en el marc de la Guerra Civil,
amb valor de 25 i de 50 cèntims,
signats per l'alcalde Celestí Boada.

AHSCG-MTB

ca d'efectius de l'Ajuntament; circular decretant el tancament de teatres, cines i espectacles similars a la una de la matinada, els cafès i bars a dos quarts de dues de la matinada; acceptació en nom del Consell Municipal que el Socors Roig Internacional ocupi l'espai que havia deixat vacant la Creu Roja Espanyola, el març de 1937; acceptació de la proposta del cos de bombers de Badalona de prestació de serveis a Gramenet de Besòs per 200 pessetes anuals...

L'elecció de càrrecs per a l'administració també crea polèmica, sobretot quan els nomenaments són fets des de fora de la població i sense tenir en compte l'opinió de l'Ajuntament. Aquest és el cas dels nomenaments de la Justícia Popular local, diferent a l'acord pres pels partits del Front d'Esquerres i organitzacions sindicals de Gramenet de Besòs. Des d'alcaldia s'adreça un comunicat disconforme amb la decisió presa pel Departament de Justícia de la Generalitat i s'esmenten

els noms proposats des de la població: Rupert Martí-nez, jutge popular; Salvador Ginestà, jutge popular su-
plent; Jaume Castelló, procurador; i Emili Blasco, pro-
curador suplent.

A inicis de març Boada envia un escrit al conseller de Defensa de la Generalitat, el cenetista Francesc Is-
gleas, on fa explícit que *«aquests darrers dies, ha ocor-
regut que en proves efectuades pel Parc d'Artilleria
han caigut obusos dintre aquest terme municipal en
llocs freqüentats per la gent, i fins s'ha donat el cas de
creuar un obús pel damunt de la Clínica Mental i anar
a caure a pocs metres de la porta de l'entrada. Tan és
així que el propi Parc d'Artilleria ha recabat d'aques-
ta alcaldia la publicació de bans anunciant que hi ha
obusos per estallar»*.²⁴⁹ I segueix amb aquests mots de
preocupació *«Com comprendreu, honorable Sr.; això
ha portat l'alarma al veïnat pel perill que comporta, i
creient aquesta Alcaldia que pot evitar-se, és pel que
té a bé demanar-vos ordeneu el que procedeixi a dit
efecte»*. La missiva signada per Boada fa referència a
la caserna d'Artilleria de Sant Andreu de Palomar, situ-
ada l'altre extrem del Besòs.

Els assassinats comesos durant els primers dies de
la Guerra Civil, entre els quals el de l'industrial Josep
Huguet, no havien de quedar impunes i per aquest
motiu se'n cercaven els culpables des de l'administra-
ció de justícia. Boada, a requeriment del jutge munici-
pal de Gramenet de Besòs, li contesta el 26 de març
que no se n'ha pogut esbrinar, malgrat les investigaci-
ons practicades pels agents municipals, els individus
autors de la mort.

Davant la manca de moneda en metàl·lic, degut a
l'esclat de la guerra, fet que afecta a la capacitat fi-
nancera de Catalunya i a les transaccions comercials
a escala petita i quotidiana, la Generalitat de Catalu-
nya dota els ajuntaments de la potestat d'emetre pa-
per moneda de petits valors de curs legal i obligatori,
però limitada al terme municipal. Tot i que la mesura
no agrada al Govern de la República, aleshores instal-
lat a la ciutat de València, 720 municipis catalans dels

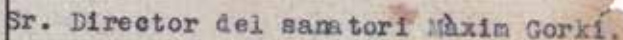
249 AHSCG. Carta de Celestí Boada, alcalde de Gramenet de Be-
sòs, al conseller de Defensa de la Generalitat de Catalunya, 11
de març de 1937.

1.075 existents a Catalunya el 1937 opten per emetre'n.
El 30 de juliol l'Ajuntament de Gramenet de Besòs fa
imprimir bitllets de curs legal de 25 i 50 cèntims per
valor de 20.000 pessetes, amb la signatura de l'al-
calde Celestí Boada. Aquests bitllets seran vàlids fins
que les tropes franquistes ocuparan la població, que
n'anul·laran el valor econòmic. Avui són peça preua-
da per a molts col·leccionistes i fins i tot el Comissariat
de Propaganda de la Generalitat republicana en recla-
maria exemplars amb la finalitat *«efectuar una edició
i Exposicions de Documents de la Revolució emprant
aquests materials»*.²⁵⁰

D'altra banda, durant el seu mandat s'efectuen canvis
en el nomenclàtor de la ciutat. Ja se n'havien fet durant
els primers anys de la República, però amb l'esclat de
la Guerra Civil es torna a activar, sobretot dedicant-los
a milicians caiguts en acció de guerra al front, a la rere-
guarda o personalitats del catalanisme i l'anarquisme.
Aquest és el cas del milicià Sebastià Miralles, nat a Vina-
ròs el 1906, però resident a Gramenet de Besòs. Miralles
era soci de la societat cultural i recreativa El Porvenir
del Fondo i integrant de la Columna Macià-Companyns,
mort al front d'Aragó el 23 de febrer de 1937. Per acord
municipal de l'Ajuntament del 2 d'abril es proposa can-
viar el nom del carrer del Rellotge pel de Sebastià Mira-
lles. La plaça de l'Església passa a anomenar-se del 19
de Juliol; l'avinguda de Santa Coloma pren el nom de
Francisco Ascaso, militant anarquista mort el 20 de ju-
liol de 1936 durant els enfrontaments amb els sollevats
a Barcelona; el passeig d'Enric Sanchís serà d'Esparta-
co... També, a proposta de la CNT, es col·loca una placa
commemorativa a la plaça de la República —actual pla-
ça de la Vila— en homenatge a Bonaventura Durruti, lí-
der de la CNT-FAI, mort en estranyes circumstàncies al
front de Madrid el 20 de novembre del 1936, i es dona
el seu nom al passeig de Llorenç Serra.

En els primers anys de la República s'havia creat la
Federació de Municipis Catalans amb la finalitat de de-
fensar els interessos dels ajuntaments de Catalunya i
ser un punt de trobada i solidaritat. En produir-se el

250 AHSCG. Carta del Comissariat de Propaganda de la Generali-
tat de Catalunya a l'alcalde de Gramenet de Besòs, del 30 de
juliol de 1937.

AHSCG-MTB

cop d'estat contra el legítim règim republicà l'activitat de la Federació restà aturada durant les primers mesos de la guerra. L'agost del 1937, l'alcalde de Barcelona Hilari Salvadó, elegit fa pocs dies en el càrrec en substitució de Carles Pi i Sunyer com a president de la Federació —Barcelona té la presidència de l'entitat municipalista—, reprèn les activitats amb l'objectiu de normalitzar la vida política a Catalunya malgrat els bombardejos de l'aviació feixista. I per aquest motiu convida a tots els alcaldes a assistir a la reunió plenària del 12 de setembre, en què participa Celestí Boada.

El Comissariat de Propaganda de la Generalitat, dirigit per Jaume Miravittles, agraeix a l'alcalde Boada «les 50 pessetes, import de 100 col·leccions de segells que aquest Ajuntament ha volgut contribuir a l'obra de "La Dona a la Reraguarda" no podem més que remerciar-vos la vostra compra i prometent-vos destinar els cabals vostres, de la manera més justa».²⁵¹

En l'àmbit familiar les coses no poden anar millor per als Boada-Borràs, ja que el 27 de desembre de 1937 neix el quart fill del matrimoni, Jaume (1937-2018). Per la documentació de l'Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet hem pogut esbrinar que la família viu aleshores al carrer Major, número 17 —actual número 19.

Per aquelles dates a Celestí Boada se l'autoritza a dur arma curta, concretament una pistola Browning, calibre 7,65; a Felip Salvador, secretari municipal, també se l'autoritza a dur arma curta i mateixa marca i calibre que Boada.²⁵² Aquesta necessitat d'anar armats s'ha d'entendre dins d'un context bèl·lic i on en qualsevol moment es pot ser objectiu d'un atemptat o sabotatge. Felip Salvador, a més de secretari municipal de Gramenet de Besòs, ho ha estat de Sant Quintí de Mediona i del Papiol. Col·laborador de *La Publicitat*, *Gent Nova* i *El Poble Català*, durant la Guerra Civil va ser delegat del Departament de Governació de la Generalitat de Catalunya, president de la Junta Regional de Proveïments i secretari de la Junta Regional del Rec Comtal. En fina-

litzar la guerra s'hagué d'exiliar primer a França i després a Mèxic, on desenvoluparà feines de comercial i en el món editorial, fins que retorna a Barcelona el 1954, on un atac de cor se l'enduria dos anys després.²⁵³

El gener de 1938 el Centre d'Esquerra Republicana renova la Junta Directiva, que passa a estar formada per: Jaume Castelló, president; Jaume Carreres, vicepresident; Dídac Miejimolle, secretari; Joan Pinyol, vicesecretari; Joan Roca, caixer; Eduard Gonzàlez, comptador; i Manuel Sagrado, Antoni Vives i Francesc Torrero, vocals.²⁵⁴

7.6. Darreres actuacions al capdavant de l'Ajuntament

El degoteig de dimissions de membres del Consell Municipal es focalitza el 20 de gener de 1938 amb la renúncia del conseller d'ERC Adolf Navarro, que és reemplaçat pel company de partit Ramon Ollé.

Els problemes municipals a voltes requereixen que Boada es desplaci fora de la població per tal de solucionar-los. Aquest és el cas del viatge realitzat el febrer de 1938 a la Jonquera —en un automòbil Opel, propietat de l'Ajuntament— per tal de resoldre assumptes pendants de la municipalitat amb la duana pel que fa al subministrament de queviures. L'acompanyen l'excalcalde Josep Gonzàlez; Miquel Pons, comercial; Felip Salvador, secretari municipal i el xofer Miquel Estadella.²⁵⁵

El 16 de març Boada és elegit delegat de Proveïments de la Vegueria de Barcelona al Departament d'Agricultura de la Generalitat.²⁵⁶ I, coincidint amb aquesta designació, el mateix març esdevé membre del Comitè Central de la Unió de Rabassaires, juntament amb Jaume Grau (Pins del Vallès), Josep Tu-

253 AADD. *Esquerra a Mèxic 1941-1980*, p. 298.

254 «Més notícies d'altres comarques. Gramenet del Besòs», *La Humanitat*, 12 de gener de 1938, p. 4.

255 AHSCG. Notificació adreçada al comissari general d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya, el 25 de febrer de 1938.

256 «Disposicions inserides al "Diari Oficial" del dia 15 de març», *La Humanitat*, 16 de març de 1937, p. 2.

251 AHSCG. Carta d'agraïment del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya al conseller en cap de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs.

252 AHSCG. Carta adreçada al delegat general d'Ordre Públic de la Generalitat de Catalunya.

Març de 1938

Il·lustració
del líder rabassaire
Celestí Boada,
obra de
David Santsalvador.
AHCB (TERRA LLIURE)

ron (Farners de la Selva), i Miquel Gil (Horta de Terra Alta).²⁵⁷ Boada trava una forta amistat amb el diputat i conseller d'Agricultura de la Generalitat Josep Calvet, màxim dirigent de l'UR durant la Guerra Civil.

El 4 de novembre de 1936 amb la remodelació del govern de la República presidit pel líder de la UGT i dirigent del PSOE Francisco Largo Caballero es va nomenar la primera ministra de la història de l'Estat espanyol, la cenetista Frederica Montseny. Tot i que la seva gestió al capdavant del ministeri de Sanitat i Assistència Social va ser curt, ja que va durar fins al 17 de maig de 1937, va engegar importants projectes socials i assistencials. Des de l'evacuació dels infants i assistència als refugiats de guerra fins al primer projecte d'avortament a Espanya. Cal assenyalar, però, que a Catalunya el doctor Martí Ibáñez, director general de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, amb els decrets del 25 desembre de 1936 i juny de 1937, ja preveia la regularització de la interrupció de l'embaràs en casos concrets. Tot i que el projecte d'avortament no va arribar a ser aprovat, se'n van practicar a tot el territori republicà.²⁵⁸ Un dels altres projectes que es duen a terme és el dels liberatoris de prostitució. Frederica Montseny s'oposa a la pràctica de la prostitució, però és conscient que la seva abolició no seria immediata i per aquest motiu proposa que les dones que s'hi dediquen passin uns controls mèdics de forma freqüent de salut física i mental.

A Gramenet de Besòs, es fa un cens de les cases de prostitució i les prostitutes passen amb regularment controls mèdics. Les cases descrites en la documentació són: Cullell, bar Blau, Quiosco, Ca la Teresa i L'Estrella. De totes les prostitutes que disposen del carnet sanitari corresponent, només una presenta infecció i se li recomana repòs absolut de cinc dies.²⁵⁹ L'alcaldia resta informada i passa l'informe a Joan Sauret, director general de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat.

257 «Membres del Comitè Central de la URC», *Terra Lliure*, 25 de març de 1938, p. 4.

258 Fins 50 anys després no seria aprovada la primera llei de l'avortament a l'Estat espanyol.

259 AHSCG. Cens sanitari de les prostitutes, 1937 i 1938.

Per un altre cantó, a les portes de la commemoració del 14 d'Abril, Celestí Boada fa el prec als partits polítics i sindicats, centres oficials i particulars d'exhibir de banderes catalanes i republicanes.²⁶⁰

Un dels problemes greus al qual l'Ajuntament presidit per Boada ha de fer front és l'escassetat de llet i l'encariment dels preus dels aliments. Pel que fa a la llet se'n prohibeix la venda a particulars a excepció dels infants i malalts de la població amb prescripció mèdica. En cas que en sobri, acabada la venda s'ha de comunicar a la Comissió de Governació del consistori. En cas de no complir el decret d'alcaldia el lleter pot ser sancionat de forma severa.²⁶¹ Pel que fa als preus dels aliments, també cal regular-los, ja que se n'havia fet un abús per part d'alguns venedors. Un altre fet en referència als aliments, i que preocupa els pagesos especialment, és la prohibició de sacrificar animals de bestiar porcí per a fins familiars. Els rabassaires disconformes amb la mesura s'adrecen a Boada:

«L'acord de l'Ajuntament de prohibir el sacrifici del bestiar criat per atendre una de les bases de l'alimentació dels pagesos va contra l'economia dels mateixos. És anular un dels seus suports. És privar-los d'una part del seu treball. És desnaturalitzar la finalitat del cultiu familiar. És igual que si a un obrer industrial se'l privés d'una part del jornal guanyat a profit d'altres. [...] els pagesos que viuen del cultiu familiar i que formen part de la Unió de Rabassaires es dirigeixen a l'Ajuntament pregant que prengui l'acord de deixar sense efecte aquells altre que prohibeix el sacrifici de bestiar porcí criat pels interessats per al consum familiar, més que més si es té en compte que aquesta organització desconeix que en cap altre poble de Catalunya s'hagi pres un acord semblant, que està conforme a les lleis i a la pràctica entre la pagesia catalana.»²⁶²

260 AHSCG. Documentació d'ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, 1938.

261 AHSCG. Documentació d'ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, 29 de març de 1938.

262 AHSCG. Carta adreçada per la Unió de Rabassaires a l'alcalde de Gramenet de Besòs, 15 de febrer de 1938.

CENTRE CATALÀ REPUBLICÀ
« LES CAROLINES »

ADHERIT A ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

CARRER VILADRAU, 10-TEL. 52119
GRAMANET DEL BESÓS

CERTIFICO QUE la nostra consocia Mercè Ixart
és socia d'aquest Casal desde l'any 1932,
havent demostrat en quantes ocasions s'han pre-
sentat és una bona militant d'Esquerra Republi-
cana i antifeixista,

Lliuro el present Certificat per a que l'in-
teressada en fassi l'us que tingui per conve-
nient.

Gramanet del Besós a 25 de octubre de 1938

El Secretari.

25 d'octubre de 1938

Aval del
Centre Català Republicà
«Les Carolines»
a la militant d'ERC
Mercè Ixart.
FJI

L'alcalde de Barcelona, Hilari Salvadó, envia un escrit a Celestí Boada, amb l'encapçalament d'«*Estimat amic i company*», on l'informa del viatge a Madrid que ha realitzat recentment per tal de dur queviures i roba d'abric per als soldats del front i l'encoratja a participar en un segon enviament amb l'aportació dels ajuntaments catalans per tal de satisfer les necessitats urgents dels soldats catalans i espanyols que lluiten contra el feixisme a les portes de la ciutat de Madrid.

Les necessitats més urgents en aquests fatídics mesos d'hivern del 1938 fan que es resolguin les mancances ràpidament com l'oferiment de menjadors escolars, sobretot atenent a la població refugiada i als infants del municipi. Davant d'aquest fet, l'Ajuntament es fa càrrec de posar en funcionament menjadors populars i escolars. Al cinema Capítol s'instal·la un menjador infantil, gestionat per l'Associació Internacional dels Amics Quàquers amb la col·laboració del consistori; un altre a la planta baixa de l'edifici dels sindicats de la CNT, a les cases barates i un altre al barri del Raval.²⁶³ Els de les cases barates, davant la negativa de l'Ajuntament de Barcelona de fer-se'n càrrec, passa a mans del de Gramenet de Besòs.

En l'àmbit de les organitzacions polítiques s'ha fundat a inicis d'any el Front Popular Antifeixista de Gramenet de Besòs i el 24 d'abril organitza un míting al cinema Capítol. A l'acte hi intervenen Francesc Isgleas en representació de la CNT, Pere Aznar per la UGT-PSUC, i un representant d'ERC.²⁶⁴ Sis dies després de celebrar-se el president de l'entitat es queixa que a l'acte no ha assistit cap representant del Consell Municipal i dels robatoris que pateixen els pagesos en els seus camps de cultiu i sol·licita que es posi remei de forma immediata o del contrari creuen que la cosa anirà a pitjor per la manca de productes del camp.²⁶⁵

263 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*, p. 221.

264 «Front Popular de Catalunya. Grans mítings a les comarques catalanes. Gramenet del Besòs (Ajuntament)», *Última Hora*, 20 d'abril de 1938, p. 2.

265 AHSCG. Documentació d'ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, 30 d'abril de 1938.

7.7. Soldat de l'Exèrcit Popular de la República

La guerra es gira cada cop més contra dels republicans. Per aquest motiu al llarg del 1938 es fan constants crides a la mobilització de lleves, fins i tot de nois que encara no tenen edat militar, com la coneguda Lleva del Biberó, la del 1941, l'any que s'haurien d'haver incorporat a files els nascuts el 1920, quan complissin 21 anys. El 4 de maig Celestí Boada emet un avís urgent en forma de ban cridant a la mobilització militar:

«Per ordre del Ministeri de Defensa de la República ha estat disposat que estan compresos en la mobilització de les lleves del 1922, 1923, 1924, 1925 i 1926 tots els treballadors de la terra, entenent com a tals tan els agricultors, com els llenyataires, jardineros, hortolans, floricultors, viticultors, pouetaires i tots els oficis que es dediquen al conreu de la terra o treuen un profit d'ella.

*Els afectats hauran de presentar-se els mateixos dies assenyalats en el Ban d'aquesta Alcaldia de data 30 d'abril.»*²⁶⁶

Aquest decret també l'afecta a ell en tant que forma part del reemplaçament del 1923. Així doncs, Boada renuncia a l'alcaldia de Gramenet de Besòs, i és substituït pel cenetista José Berruezo, qui ja havia fet d'alcalde accidental en absència de Celestí en els viatges a l'URSS i a la Jonquera. Per manca de documentació, sobretot de les actes municipals cremades, no podem escatir amb exactitud la data de la renúncia, però ens inclinem a pensar que deu ser a finals de maig, ja que hem localitzat documents d'ofici d'aquest mes amb la seva signatura. També, a través del periòdic *Terra Lliure*, portaveu de la Unió de Rabassaires, en l'edició del 20 de maig de 1938, sabem que va ser mobilitzat:

«S'han incorporat a l'Exèrcit Popular els següents membres del Comitè Central de la Unió de Rabassaires: Jaume Fortunado, de Marçà, delegat del Priorat; Joan Faro, de la Valldan, delegat del Berguedà; i Jaume Alfonso, de Móra la Nova, delegat de la Ribera.

266 AHSCG. Avís urgent de Celestí Boada, alcalde de Gramenet de Besòs, 4 de maig de 1938.

Desembre de 1939

Mapa amb els bombardejos patits per Gramenet de Besòs durant la Guerra Civil
i la ubicació dels refugis antiaeris.

(LA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL A STA. COLOMA DE GRAMENET)

Així mateix han estat mobilitzats per a fortificacions: Francesc Brunet, de Vilatorrada del Cardoner, delegat del Bages, Celestí Boada, de Gramenet de Besòs, delegat del Barcelonès, i Cristòfor Rebull, del Consell d'Agricultura.»²⁶⁷

Tot i ser mobilitzat, el 21 de juny del mateix any realitza una visita al conseller d'Agricultura de la Generalitat Josep Calvet, el motiu de la qual ignorem.²⁶⁸ A partir d'aquesta data se'n perd el rastre i el tornem a trobar gràcies a un escrit d'ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs del 8 d'agost de 1938 adreçat pel secretari municipal al tinent coronel de l'Arma d'Aviació Alfonso de los Reyes:

«Habiéndose incorporado al arma de aviación del Ejército el que hasta ahora había sido Alcalde-presidente de este Ayuntamiento D. Celestino Boada Salvador, y teniendo necesidad de dejar despachados cuanto antes algunos expedientes que quedaron pendientes al cesar dicho señor en el cargo, ruego a V. que en el caso de ser posible y permitirlo el servicio le conceda dos o tres días de permiso para que pueda personarse en estas oficinas a los fines indicados.

Viva V. muchos años.

Gramenet del Besòs 8 de Agosto de 1938.

El Secretario,»²⁶⁹

Hem intentat esbrinar quelcom més sobre la seva estada al cos de l'armada de l'aviació de l'Exèrcit Popular de la República, però ens ha estat infructuós per la manca de documents. Tanmateix, el propi Boada, en la seva declaració del 10 de maig de 1939, dos dies després de ser detingut, davant el jutge esmentarà que *«después de cesar en el cargo de Alcalde y por haber marchado su quinta tuvo que marchar al Ejército eligiendo el Cuerpo de Aviación en el, que desem-*

*peñó el cargo de soldado unicamente para guardar el Campo,teniendo siempre la misma graduacion».*²⁷⁰ Després, Fernando Rovira, cap de Falange a Santa Coloma, farà córrer la brama que havia estat ascendit a tinent o capità.²⁷¹

Gràcies a la recerca de l'historiador Jordi Oliva *«tal com hem pogut constatar en la documentació de Cervera que ens informa de la important presència de serveis d'aviació a la ciutat des de la darrereria de 1937 i durant els primers mesos de 1938, però sobretot en poder constatar la presència, el febrer de 1938, del cap de la 3a Regió Aèria Alfonso de los Reyes González Cárdenas, el qual, amb tot l'Estat Major, tenia el quarter general instal·lat als Comtals».*²⁷²

Els Comtals, o Condals de Cervera, és un mas situat a tocar de la capital de la Segarra. Cap al nord-oest i seguint la carretera cap a Agramunt, s'hi troba el camp d'aviació de l'Aranyó —o de Cervera—, adscrit al 3r Sector de la regió Aèria Catalana, que integra el Principat i una part d'Aragó. Les obres de construcció del camp s'inicien l'estiu de 1937 i duren uns vuit mesos. Hi participa gent de la comarca així com refugiats de guerra, que poden obtenir uns petits guanys diaris. El camp, al qual s'hi accedeix per una carretera feta expressament, té forma irregular, amb dues pistes que es creuen, on poden operar caces i bombarders. Dins de la demarcació del camp s'hi construeixen tres edificis, una estació de telegrafia i un refugi amb capacitat per a unes cent-trenta persones.²⁷³ Davant l'ocupació de Lleida i Balaguer per part de les tropes franquistes a inicis d'abril de 1938, operatius militars d'aquestes zones es traslladen a l'Aranyó. Els mesos d'abril, maig i juny de 1938 són els de màxima activitat, tot i que és utilitzat de forma esporàdica fins al desembre del mateix any, en les darreres setmanes de la República a

270 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

271 Ibídem.

272 Jordi OLIVA. «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938-1939)», p. 6-7.

273 Agrair a l'estudiós local de Sariñena, Joaquín Ruiz, la informació facilitada en referència a Alfonso de los Reyes.

267 «Incorporats», *Terra Lliure*, 20 de maig de 1938, p. 2.

268 «Govern de Catalunya. Agricultura», *La Humanitat*, 22 de juny de 1938, p. 2.

269 AHSCG. Documentació d'ofici de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, 8 d'agost de 1938.

Sariñena, setembre de 1936

A la dreta el tinent coronel Alfonso de los Reyes,
superior militar de Celestí Boada, a l'aviació de l'Exèrcit de la República.

GONSANHI / BC (AHORA)

Catalunya. Per tal de despistar l'exèrcit rebel s'arriben a construir seixanta avions de maqueta de fusta.²⁷⁴ El gener i febrer de l'any següent el camp és emprat per l'aviació sollevada. Seguint el fil narratiu de Jordi Oliva: «[...] *un evadit amplià les notícies que es tenien de l'edifici i informava en data 5 de febrer de 1938 que en "la finca conocida por 'Universidad de Cervera' en el pueblo de Cervera (Cataluña) por su situación es considerada como posición más importante para proteger Barcelona; es lugar preferente de concentraciones rojas*».²⁷⁵ Encara una notícia posterior, del 14 de març, informa que a l'edifici hi ha «*concentrats uns 500 soldats d'aviació*».²⁷⁶

En iniciar-se l'ofensiva de l'Ebre, el dia de Sant Jaume de 1938, part de l'activitat aeronàutica de l'aviació republicana a Catalunya es trasllada a d'altres aeroports, com els de Sabadell, Santa Margarida i els Monjos, Pacs del Penedès i Santa Oliva.

Així doncs, podem deduir, no pas afirmar, que Celestí Boada seria destinat a aquest camp d'aviació en ser incorporat a l'exèrcit, on faria funcions de vigilant així com tasques logístiques de manteniment com a soldat ras, i, segurament, es desplaçaria als altres camps d'aviació esmentats, seguint l'estela d'Alfonso de los Reyes fins a la seva detenció i reclusió al camp de concentració de San Pedro de Cardeña.²⁷⁷

Per tal de conèixer la figura d'aquest militar, sota les ordres del qual està Celestí Boada, ens ha estat molt útil l'esbós biogràfic realitzat per l'estudiós local Joaquín Ruiz. Reyes neix a Figueres, al voltant de 1897. Graduat a l'Acadèmia Militar de Toledo, amb una exitosa carrera militar i actuant en diverses conteses bèl-

liques al nord de l'Àfrica, és reconegut amb medalles al valor. D'idees progressistes, participa en un complot contra la monarquia, motiu pel qual és empresonat. A l'inici de la Guerra Civil té el grau de capità de l'Aviació espanyola. El 17 de juliol de 1936, davant del temor d'un cop d'estat feixista contra el legítim govern de la República, amb un grup de milicians i militars encapçalats pel comandant de les forces aèries a Catalunya Felip Díaz i Sandino, s'apodera de l'aeròdrom del Prat de Llobregat. Un cop esclatada la Guerra Civil se'l situa a l'Aeròdrom de Alas Rojas, a Sariñena, al front d'Aragó. Segons Joaquín Ruiz:

«*Con la ruptura del frente de Aragón, en marzo de 1938, el teniente coronel Alfonso de los Reyes, apunta Arturo Morera, mandaba las Brigadas Internacionales de la Agrupación —Lucharon con denuedo y tenacidad en la defensa de Caspe. Finalmente hubieron de pasar al norte del Ebro, siguiendo las órdenes emanadas del Cuartel General del Ejército del Este. El día 15 de marzo, el teniente coronel Reyes fue llamado a comparecer en Sariñena y recibió la orden verbal del general Pozas de que procediera a la inmediata retirada de sus tropas de Caspe a la orilla norte del Ebro.*»²⁷⁸

El 25 de novembre de 1938, Reyes és ascendit a coronel d'Infanteria pel Ministeri de Defensa de la República, pels serveis prestats durant el període del 15 de juliol al 25 de novembre d'aquell any com a organitzador de l'Aviació activa a Catalunya, fet que ens fa suposar que va combatre durant aquest temps en l'ofensiva i defensa aèria en la Batalla de l'Ebre.²⁷⁹

En finalitzar la Guerra Civil Alfonso de los Reyes s'exilia a Mèxic, amb la seva dona Elvira López, on mor el 1964.

274 Jordi OLIVA. «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938-1939)», p. 6-7.

275 Jordi OLIVA. «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938-1939)», p. 147.

276 Ibidem, p. 13.

277 Consultats els arxius militars d'Àvila, Segovia i Guadalajara no s'hi han trobat referències de Celestí Boada en aquest període. Suposem que la documentació es deuria perdre o destruir per tal d'evitar represàlies posteriors.

278 <https://osmonegros.com/2022/05/29/alfonso-de-los-reyes-gonzalez/> [consulta: desembre de 2022].

279 *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, 25 de novembre de 1938, p. 872.

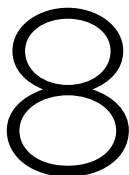

**Santa Coloma de Gramenet,
1939**

Tropes franquistes
desfilant
pel carrer Anselm Clavé.
AHSCG-MTB

1939

La derrota republicana i la mort

8.1. La fi de la República

D'ençà de la fi de la batalla de l'Ebre l'Exèrcit Popular està en reculada i la fi del règim republicà ja no es preveu molt llunyà. Les democràcies occidentals han deixat sola la República i els sollevats, amb el suport dels feixistes italians i nazis alemanys, tenen la clau de la victòria. Tot allò que havia significat d'avenç en valors republicans, democràtics, socials i d'autogovern està a punt de ser història i s'albira un règim totalitari de repressió i molta por. Un règim que finalment esdevé un llarg malson, on les llibertats individuals i col·lectives estan sota control absolut.

El llarg conflicte de la Guerra Civil ha comportat fam, mort i, sobretot, desfeita com a poble. Els darrers dies de la guerra són de supervivència a Gramenet de Besòs i a tot el país. Molts homes cridats a files en l'últim moment deserten per evitar una mort gairebé segura i d'altres compromesos amb la legalitat republicana fugen a l'exili acompanyats per les seves dones i fills, també per evitar la mort o ser carn de canó de la repressió franquista.

Amb l'ocupació, el 25 de gener, dels pobles i ciutats de la riba dreta del Llobregat, només resta creuar el riu i endinsar-se a la capital de Catalunya. Tot és qüestió d'hores. El migdia del 26 les tropes del general Yagüe arriben a Barcelona i a l'endemà ja dominen tot el Barcelonès i avancen vers Girona i la frontera amb l'Estat francès. El 10 de febrer el feixisme ha ocupat tot el territori del Principat.

A Gramenet de Besòs, d'ençà de la renúncia de Celestí Boada, l'alcaldia és presidida pel cenetista José Berrueto, qui gestiona un ajuntament de mínims, no pas per inoperància sinó per la greu situació en què es viu a Catalunya els darrers mesos de la guerra. La capacitat de l'administració local és anar sub-sistint amb pocs recursos i intentar aixecar la moral de la població. Els darrers acords municipals són bàsicament de tramitació o denegació de permisos de construcció. A manca de les actes municipals del període de la guerra ens hem de remetre a la documentació existent, entre la qual trobem l'ordre del dia del que deuria ser la darrera reunió del plenari de l'Ajuntament de Gramenet de Besòs, el 19 de gener de 1939, amb aquests punts: Lectura i aprovació de l'acta

Castrillo del Val, 1939

Presos republicans
al camp de concentració
franquista
de San Pedro de Cardeña
on fou empresonat
Celestí Boada.

BNE

de la sessió, despatx oficial, dictamen de la Comissió de Foment proposant que es concedeixi permís de manat per Joaquim Torrades per construir una casa de planta baixa al carrer de Florència núm. 32, i dictamen de la Comissió d'Hisenda proposant l'aprovació de diverses llistes de jornals. Talment sembla com si l'ocàs de la República no sigui ja immediat i es dona una aparença, falsa tanmateix, de normalitat. Vuit dies després, la ciutat és ocupada per les tropes marroquines de l'exèrcit franquista.

8.2. Gramenet de Besòs ocupada pels feixistes

Joan Pallarès-Personat a *Sant Andreu de Palomar, més que un poble* narra l'entrada dels sollevats:

*«Al migdia del 26 de gener els franquistes eren al centre de Barcelona, i fins a punt de fosc no arribaren a Sant Andreu, on s'aturaren les avantguardes, per passar el Besòs l'endemà. De fet, alguns testimonis de la guerra ens indiquen que la nit del 26 de gener Sant Andreu quedava en una mena de "terra de ningú", comunicada, això sí, amb tots dos bàndols mitjançant el telèfon que ningú no es molestà a tallar.»*²⁸⁰

El 27 de gener els feixistes creuen el pont que uneix Sant Andreu de Palomar amb Gramenet de Besòs amb certa facilitat i ocupen la població. Dies abans, però, s'inicia una marxa cap a l'exili de milers de persones compromeses amb la República que podien quedar en una situació delicada si es quedaven. José Berruero en les seves memòries esmenta:

«Todos los días, con Antonio Paredes, íbamos al Comité Regional de la CNT a recibir información sobre la situación de la guerra, y por consiguiente, de las medidas preparatorias para la evacuación de los familiares próximos a los militantes comprometidos, recomendándose que se preparase esta evacuación sin producir confusiónismo, ya que dadas las circunstancias

as de inminente peligro, todos pretendían ser los más comprometidos y gozar de ciertas preferencias.

*Siguiendo, pues, las orientaciones recibidas en la noche del 25 de enero, empezó con grandes dificultades, la evacuación de las mujeres y los niños, saliendo los hombres algo después. Yo me había personado en casa de Celestino Boada para instar a la mujer que se viniera con nosotros, pero me puso impedimentos argumentando que quería permanecer con sus hijos.»*²⁸¹

El dia 26, Berruero i companys seus de la CNT-FAI surten a peu cap a Pla de Besòs —Sant Adrià de Besòs—, on un camió els condueix cap a la frontera.

El 28 de gener, l'endemà de l'ocupació, es constitueix la Comissió Gestora que regirà en endavant l'ara anomenat «Ayuntamiento de Santa Coloma de Gramenet» que fou designada per l'oficial del Cos Jurídic Militar Eusebio Sans, sent formada per:²⁸²

Manuel Badia Brandía, alcalde-president
Joaquín Girbau Creus
Hermenaldo Rovira Fita
Isidro Aloy Viñas
Manuel Font Royo

El secretari nomenat per l'autoritat és Miquel Viñas —qui ja havia actuat com a tal durant el Bienni Negre—, qui transcriu la primera sessió de la Comissió Gestora, on es lloa al nou règim i al general Franco:

«[...] la Presidencia manifiesta, en nombre de los reunidos, la complacencia de esta población ante el hecho de haber sido la misma incorporada a la España Nacional, en virtud y como consecuencia de la gesta gloriosa llevada a cabo por el gran Patriota y gran Generalísimo D. Francisco Franco Bahamonde, que con su valor ha sabido librar a España del yugo rojo que la oprimía, asegurando para ello días de gloria y de paz. Propone que la Comisión Gestora al quedar constituida, remita

281 José BERRUEZO. *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*, p. 105.

282 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*, p. 41.

280 AADD. *Sant Andreu de Palomar, més que un poble*, p. 178.

Castrillo del Val, 1939

Presos republicans obligats a fer la salutació feixista,
al camp de concentració franquista de San Pedro de Cardeña
on fou empresonat Celestí Boada.

BNE

*un saludo de adhesión y homenaje al Generalísimo Franco como modesto tributo de gratitud del pueblo de Santa Coloma de Gramanet hacia el invicto Caudillo [...]*²⁸³

Santa Coloma de Gramenet s'encamina, com la resta del país, cap a un règim totalitari, on la repressió i la venjança seran el plat quotidià per als que s'han quedat. I presó, depuració i mort per a aquells que el règim vol castigar severament per haver estat fidels al règim legítim de la República. A Santa Coloma, segons dades recollides per Josep Maria Solé i Sabaté, seran afusellats per la repressió franquista catorze colomencs al Camp de la Bota: l'alcalde Celestí Boada, d'ERC; un militant de la UGT; onze de la CNT, incloent-hi un de les Joventuts Llibertàries; i un sense constar afiliació. A Catalunya, segons el propi Solé i Sabaté, seran executades al llarg de la postguerra 3.385 persones.²⁸⁴

Josep Maria Corral, en el seu llibre sobre el PSUC a Santa Coloma de Gramenet, esmenta que: «*La Comissió Gestora va confeccionar llistats de les persones més destacades per la seva significació esquerrana*».²⁸⁵

A la primera llista hi apareixen 54 persones i a la segona el nombre creix fins a les 191. Fet que demostra com d'afamats estaven de venjança els vencedors de la guerra a Santa Coloma.

8.3. El Consell de guerra sumaríssim

La primera referència que hem localitzat sobre Celestí Boada després de la derrota republicana, la trobem com a presoner del camp de concentració del monestir de San Pedro de Cardeña,²⁸⁶ a la província de Burgos, on hi ingressa el 7 de febrer de 1939.

283 AMSCG. Acta de la Comissió Gestora de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramanet, 28 de gener de 1939.

284 Josep Maria SOLÉ I SABATÉ. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*, p. 219 i 314-315.

285 Josep Maria CORRAL. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*, p. 82.

286 CDMH. Campo de Concentración de Prisioneros de San Pedro de Cardeña, Tribunal de Cuentas, febrer i maig de 1939.

El monestir és destinat durant els primers mesos de la postguerra a centre d'internament de presoners, la majoria soldats de l'exèrcit de la República i membres de les Brigades Internacionals, la major part dels quals a l'espera que la guerra finalitzi i siguin objecte d'una depuració exhaustiva. Les condicions d'aquest camp són molt extremes tant a nivell humà com d'alimentació i se'ls obliga a seguir la simbologia dels vencedors, com per exemple fer la salutació feixista i cantar el «Cara al Sol». Aquest camp de concentració arribarà a allotjar més de 4.000 presoners de guerra.

El soldat Celestí Boada només hi roman durant tres mesos, l'alliberen el 6 de maig, i enfila el camí de tornada cap a Santa Coloma de Gramenet.

Un dia abans, el 5 de maig, ha nascut el darrer fill del matrimoni Boada-Borràs, Andreu (1939-2019). Celestí Boada el pot gaudir només hores, ja que el dia 8, pràcticament només posar els peus al poble, és detingut. La documentació d'aquest fet fa constar que és arrestat al seu domicili del carrer Major, número 17, on se l'anomena com a «Tino Boada».²⁸⁷ Cal esmentar com foren les jornades prèvies a la detenció. Les divergències dels darrers dies de Boada abans de ser detingut ens arribem per diferents fonts i cadascuna d'elles amb la seva pròpia narració. Per una banda, els records de José Berruezo, quaranta anys després del succés. Segons relata en les seves memòries *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)* en sortir en retirada cap a l'exili:

«Avanzábamos en el éxodo hacia el exilio, cuando casualmente nos encontramos con Boada en Gerona; le relaté lo ocurrido con su esposa y él se mostró decidido a regresar a casa, pues creía que no le sucedería nada pues había sido muy clemente con las gentes de derechas y, además —me dijo confidencialmente— había tenido escondido a Mn. Josep. Yo era menos optimista que él en cuanto a la conducta de los fascistas, pues to que ocuparían las poblaciones sedientos de sangre. Insistí que reflexionase, agregando, que no le perdonarían su viaje a Rusia ni el hecho de haber sido alcalde. El

287 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

Sant Elies 14513
PRISIÓN CELULAR DE BARCELONA 1816

Expediente procesal de *Celestino Boada Salvador*

9-5-39 Mod. 4

Natural de	<i>Sta Coloma Gramunt</i>	Provincia de	<i>Barcelona</i>		
Vecino de	<i>Solun</i>	Provincia de	<i>Solun</i>		
Hijo de	<i>Celestino</i>	y de	<i>Francisca</i>		
Edad	<i>37 años = 24 jun 1902</i>	Profesión	<i>journal</i>		
Instrucción	<i>pi</i>	Religión	<i>C. F. R.</i>		
Estado	<i>casado</i>	Hijos	<i>pi</i>	N.º de ellos	<i>cuatro</i>
Antecedentes					
Domicilio	<i>Mazón 17</i>				
Pulgar derecho		Fórmula Dactiloscópica	<i>B - 39</i>		
Pulgar izquierdo					

CAUSA

Número del Sumario	Año	JUZGADO	DELITO	Fecha en que se decretó prisión	Fecha de libertad
				<i>14-6-39</i>	
<i>Ejecutado</i>					

FECHAS				VICISITUDES
Hora	Día	Mes	Año	
	<i>14</i>	<i>Junio</i>	<i>1939</i>	<i>Ingresó en calidad de detenido a disposición del CONSEJO DE GUERRA PERMANENTE, según oficio que se une al expediente de JOSÉ ZARAGOZA nº 14050. Se da cuenta</i> <i>vare</i> <i>El Director</i>

El Subdirector

14 de juny de 1939

Expedient processal
de Celestí Boada
de la presó de Sant Elies.
Sota les seves
empremtes dactilars,
«Ejecutado»
en llapis vermell.
ANC

me contestó que no había hecho nada malo y que por lo tanto no tenía nada que temer. ¡Pobre iluso! Ya hemos explicado lo que le sucedió después. El salvamento de fascistoides sólo le sirvió para confirmar su sentencia, puesto que la protección de perseguidos reforzaba su categoría de "rojo" influyente.»²⁸⁸

D'altres versions, afirmen que Boada va cap a Santa Coloma de Gramenet immediatament en ser alliberat del camp de concentració de San Pedro de Cardeña, ja que la seva muller Joaquina Borràs acaba de donar a llum i és el més lògic anar cap a casa per veure el nou-nat que no pas anar directe cap a l'exili. A més, el retrobament de Celestí amb Joaquina i els fills, després de mesos sense veure's, deuria ser motiu d'alegria en unes circumstàncies força estranyes i perilloses. Montserrat, l'única filla supervivent dels Boada-Borràs, explica en una entrevista com de joiosos estaven ella i els seus germans en veure el pare retornant de la guerra a primers de maig de 1939, després d'enyorar-lo força dies.²⁸⁹ Segons l'historiador britànic Nick Lloyd:

«El 70% dels afusellats eren casats amb fills. Probablement es van quedar a casa i no van poder fugir quan van arribar les tropes perquè era "molt difícil arribar fins a la frontera de França caminant més de cent quilòmetres, quan tens unes quantes criatures"».²⁹⁰

Per d'altra banda, Francisco Javier Ruiz, historiador que utilitza el testimoni oral de Josep Font, narra els fets de la detenció de la manera següent:

«Boada arriba a Santa Coloma dos dies després d'haver estat ocupada per les tropes nacionals [com ja hem vist en la documentació de San Pedro de Cardeña hi arriba al maig, és a dir tres mesos després]. Es va dirigir, cercant consell, a un dels homes de més prestigi entre

la gent conservadora de la vila, Narcís Font (recordem que havia estat alcalde després dels fets d'octubre del 34 i un destacat membre de la Lliga). Resulta estrany que Boada s'hagués dirigit a aquesta persona que, recordem-ho, havia estat acusat per ell mateix d'actes financers il·lícits després de la victòria del Front d'Esquerrres al febrer del 36, però en un moment de desconcert i desmoralització, Boada no tenia gaires llocs on dirigir-se, i confiava en la coneguda generositat d'aquest home perquè l'ajudés amb les noves autoritats. Font li va dir que la seva presència al poble era una gran imprudència, ja que el nou règim el consideraria responsable de les violències comeses contra empresaris i dretans durant la guerra, encara que ell no hagués mort ningú. També l'advertí de la presència al poble d'en Fernando Rovira Fita, antic membre del Sometent i perseguit per les esquerres durant la guerra. Aquest home havia entrat a Santa Coloma amb les forces vencedores i havia estat nomenat cap de la Junta Local de la Falange. Tan ràpidament com conegués la notícia de la presència d'en Boada a la vila, era segur que intentaria empresonar-lo. Per totes aquestes raons, Narcís Font va intentar convèncer Boada per tal que marxés del poble, però aquest va ser detingut, sembla, el dia següent.»²⁹¹

Tossut de mena, Boada roman a Santa Coloma, sabent que el poden detenir. Les denúncies de Fernando Rovira es fan efectives i el 8 de maig és detingut a casa seva, empresonat al calabós de l'Ajuntament de Santa Coloma i, dos dies després, interrogat per la Guàrdia Civil i lliurat al jutge militar, que n'ordena l'empresonament, a la presó provisional de Sant Elies, el 14 de juny de 1939.²⁹² on romandrà fins a la seva mort.

El 12 de maig, s'incoa a Badalona el Consell de guerra sumaríssim 7822/1939 contra Celestí Boada.²⁹³ L'expedient s'inicia amb una nota de detenció del 8 de maig signada per Fernando Rovira, cap local d'investigació de la Falange. Després se sol·liciten informes a

288 José BERRUEZO. *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*, p. 105-106.

289 Entrevista a Montserrat Boada i Borràs, el 3 de juliol de 2022.

290 Mar PADILLA. «La "Vall dels Caguts" per la democràcia», *El País (Quadern)*, 6 de novembre de 2022, p. 3.

291 Francisco Javier RUIZ. «La repressió franquista a Santa Coloma de Gramenet: el cas de Celestí Boada», p. 160.

292 ANC. Centre Penitenciari d'homes de Barcelona (Presó Model)

293 ATMT3. Consell de guerra sumaríssim núm. 7822/1939.

AUDITORIA DE GUERRA
DE
CATALUÑA

Habiendo sido aprobada por S. E. El Jefe del Estado, la sentencia por la que se condena a muerte a CELESTINO BOADA SALVADOR de 37 años, estado casado profesión labrador, natural de Sta. Coloma Gramanet y vecino de idem. participo a V. S. que para las 5½ horas del día 18 de los corrientes, he dispuesto su cumplimiento, e interesado de la Autoridad competente la ejecución de la misma.

Lo que pongo en conocimiento de V. S. a los efectos oportunos.

Dios guarde a V. S. muchos años.

Barcelona, 17 de Octubre de 1939

Año de la Victoria.

EL AUDITOR,

Francisco Muelo

17 d'octubre de 1939

Notificació

del compliment,

de l'execució

de Celestí Boada,

després del vistiplau

de la condemna a mort

pel general Franco.

ANC

Sr. Director de la Prisión Provincial.

PLAZA.

les autoritats locals de Santa Coloma: Manuel Badia, el nou alcalde franquista; Ramón Muñoz, comandant de la Guàrdia Civil; i Miguel Ribó, cap de Falange. I es pren declaració primer a tres testimonis: Fernando Rovira, cap local d'investigació de la Falange, Joan Cuixart, i Miguel Ribó, cap local de Falange; i, finalment, a Celestí Boada mateix.

Manuel Badia presenta, el 24 de maig, un escrit on manifesta que Boada havia format part del Comitè Revolucionari creat per a fer front al cop d'estat del juliol de 1936, havia anat a Rússia i n'explicà les seves impressions per Ràdio Barcelona i s'havia allistat voluntari per a servir a l'aviació republicana. Acabava definint-lo com a «*hombre rudo y enérgico, representaba, no obstante, un elemento moderador en el seno del Comité y del Ayuntamiento y es creencia bastante generalizada de que él, junto con el cabecilla de la FAI, José Berrueto, evitaron el asesinato de muchos elementos derechistas de la población, así como la comisión de otros desmanes*».²⁹⁴

Tot i que en aquest escrit que forma part del procés sumaríssim —i en d'altres com el del mossèn Josep Rovira— es fa referència del seu to moderat en la revolta i d'haver evitat la mort de persones religioses i conservadores —entre elles la del propi mossèn Josep— és acusat de rebel·lió militar, d'haver participat en els Fets d'Octubre de 1934 i de ser membre del Consell Municipal i alcalde durant el període de la Guerra Civil. A més, sense cap mena de prova fefaent, se l'acusa de la mort dels industrials Josep Huguet i Josep Aloy, assassinats per elements radicals anarquistes a l'inici de la guerra.

De les declaracions dels tres testimonis, la més negativa contra Celestí Boada és la de Fernando Rovira qui, el 2 de juny, afirma que el considera «*responsable como alcalde que fué durante el dominio rojo de todos los actos delictivos que se cometieron durante su mandato. Que lo considera peligroso y enemigo del régimen nacional*».²⁹⁵ Joan Cuixart, també declara el 2 de juny i esmenta que Boada, durant els Fets

d'Octubre de 1934, va fer desarmar el Somatent i el titlla igualment d'«*enemigo del régimen nacional*».²⁹⁶ El 3 de juny Miguel Ribó, malgrat esmentar els assassinats a la rereguarda i crema d'esglésies, declara que Boada era «*dentro del Comité, el encartado más moderado de los demás componentes*» i «*que cuando los de la CNT intentó colectivizar las tierras el encartado se portó bien con los payeses*» i finalment «*que lo considera responsable moral de los desmanes cometidos en Santa Coloma si bien también quiere manifestar que en algunos casos se ha portado bien con los elementos de derechas. No cree capaz al encartado de asesinar el mismo a ninguna persona. No obstante como desempeñó los cargos que se mencionan tuvo que participar de alguna manera en los asesinatos de los señores anteriormente citados. Sabe también que el encartado no se llevaba bien con los de la CNT, pues estos querían cometer aun mas desmanes*».²⁹⁷

El 10 de juny Celestí Boada declara davant del jutge de Badalona tot defensant-se de les acusacions, refirmant-se en el que ja havia afirmat davant la Guàrdia Civil de Santa Coloma de Gramenet el 10 de maig:

«*Que ingresó en la Esquerra Catalana cuando la proclamación de la República. Que cuando el Movimiento subversivo del año treinta y cuatro fué detenido por ser el cabo de Somatén de aquella localidad. Cuando estalló el Glorioso Movimiento era teniente de Alcalde, y por enfermedad del Alcalde fué nombrado para sustituirle, cargo que desempeñó hasta que la movilizaron o sea hasta junio del año treinta ocho. Que si es cierto que estuvo en Rusia, pero que lo hizo porque elementos de la FAI querían atentarle, y aprovechó esta situación para marcharse*».²⁹⁸

L'advocat defensor sol·licita per a ell i els altres encausats «*penas inferiores a las pedidas por el digno representante del Ministerio Fiscal*».²⁹⁹ Aquesta, la petició

296 Ibidem.

297 Ibidem.

298 Ibidem.

299 Ibidem.

294 Ibidem.

295 Ibidem.

DILIGENCIA DE EJECUCIÓN. Barcelona a 18 de Octubre de 1939 III Año Triunfal.

Lo extendo yo el Secretario para certificar que
a las 2,30 horas de la mañana fué entregado el condenado CELESTINO BOADA SAL-
VADOR

al Jefe de la fuerza encargada de llevar a cabo la Ejecución de la Sentencia, la cual se verificó en
el Campo de la Bota a las 5,30 horas de la mañana.

~~Consta y certifico~~

Seguidamente el facultativo D. Ricardo Sesma Ballesteros...
procedió al reconocimiento de los cadáveres certificando su defun-
ción. Conste y Certifico.

Ricardo Sesma Ballesteros

DILIGENCIA DE ENTERRAMIENTO. Barcelona 18 de Octubre de 1939
III Año Triunfal.—

Personado yo el Secretario en el Cementerio Municipal de la Plaza y teniendo
ante mí al enterrador del mismo le hice entrega del cadáver del reo CELESTINO BOADA
SALVADOR.

el cual fué enterrado en la fosa común y con su media filiación, de todo lo cual por haberlo visto
doy fé.—

[Signature]

18 d'octubre de 1939

Diligències d'execució
i d'enterrament

de Celestí Boada,

a l'expedient

del Consell de guerra

sumaríssim.

La maquinària

administrativa

de la repressió militar

franquista despatxa

les vides humanes

amb un llenguatge fred

i impersonal.

ATMT3

del ministeri fiscal, és que: «*se imponga a los procesados Sebastian Abril, Pedro Pijuan, Celestino Boada y Pedro Armadas, la pena de MUERTE, como responsables de un delito de adhesión a la rebelión militar*».³⁰⁰

De res serveixen els testimonis escrits on se'l qualifica de persona moderada i d'haver evitat la mort de persones religioses i conservadores, entre les quals el rector de l'Església Major de Santa Coloma de Gramenet. D'altra banda, se l'acusa d'apropiació indeguda de mobiliari de la Torre Pallaresa, fet que no s'ha pogut demostrar.

El 26 de juny, el Consell de Guerra permanent núm. 1, reunit al Palau de Justícia de Barcelona —presidit pel comandant de cavalleria Luis de Vicente i format pels capitans d'infanteria Manuel Toimil, Alesban Pérez i Eugenio Pardo com a vocals, Alejandro Harguindey com a ponent i Mamerto Cerezo com a fiscal— dicta sentència per la qual se'l condemna a pena de mort. Una mort segura però sense data fins que arribi el «*enterado*» del «Generalísimo» Franco. La sentència condemnatòria expressa:

«*CELESTINO BOADA SALVADOR, hijo de Celestino y Francisca, natural y vecino de Santa Coloma de Gramanet, de profesión labrador y de estado casado, afiliado a Esquerra Catalana, procesado por su participación en los sucesos revolucionarios de 1934; durante el dominio rojo fue miembro del Comité Revolucionario del pueblo de su vecindad, en la época que se cometieron numerosos crímenes, entre ellos el asesinato de los Sres. Huguet y Aloy; al ser disuelto dicho Comité fué nombrado Alcalde de dicho pueblo, habiendo formado parte asimismo de una misión que fué a Rusia, al regreso de cuyo país, habló por radio exponiendo sus opiniones.*»³⁰¹

Els vencedors s'acarnissen de debò amb els vençuts. La crueltat és fins i tot fer veure al condemnat la mort dels companys de presidi. Boada n'és testimoni per dos cops. Els carcellers criden pel nom als que havien d'afusellar i se'ls enduen en un camió cap

al Camp de la Bota. Així ho narra José Berruezo en les seves memòries:

«*Los llamados "nacionales" lo detuvieron y encarcelaron en la Modelo de Barcelona [va ser-ho a la presó provisional de Sant Elies], siendo ejecutado con un sadismo muy suyo; puesto que lo sacaron tres veces para ser fusilado y lo devolvieron dos veces a la cárcel; después de haber sido testigo de cómo eran fusilados los "rojos" por los representantes de la kultur y la entonces aliada, iglesia católica.*»³⁰²

L'«*enterado*» del cap d'estat arriba el 5 d'octubre i el dia 17 es dona l'ordre d'execució. L'endemà és afusellat al Camp de la Bota. A les 5 hores i 30 minuts de la matinada del 18 d'octubre de 1939. Tot seguit el metge Ricardo Sesma dona fe de la defunció. És enterrat en una fossa comuna del Cementiri del Sud-Oest de Barcelona, al Fossar de la Pedrera de Montjuïc. Tenia trenta-set anys i una vida per davant que els trets del feixisme van fer emmudir per sempre.

El 19 de juliol de 1942, més de tres anys després de la fi de la guerra, la justícia militar franquista obre causa contra «*José Berruezo y 18 miembros más del Comité de Santa Coloma de Gramanet*», acusats de rebel·lió militar. Les diligències del sumari contenen errades de transcripció i d'ignorància dels acusadors. Segons l'expedient els membres del Comitè Revolucionari —a esmentat com a *Comité de Guerra*—, tot just creat en iniciar-se el conflicte armat, estava format per:³⁰³

José Berruezo Silvente. CNT-FAI. Alcalde.

Exiliat a França.

Celestí Boada i Salvador. ERC i UR. Alcalde.

Executat al Camp de la Bota.

Antonio Paredes Candela. CNT-FAI. Exiliat a França.

Enric Jornet i Artal. CNT-FAI. Conseller.

Salvador Lluch i Cuñat. *Máximo Llorca*. CNT-FAI.

Mestre. Exiliat a l'Argentina.

302 José BERRUEZO. *Por el sendero de mis recuerdos (1920-1939)*, p. 81.

303 ATMT3. Causa contra «José Berruezo y 18 miembros más del Comité de Santa Coloma de Gramanet».

300 Ibidem.

301 Ibidem.

Número

1714

NOMBRE Y APELLIDOS

Celestino
Boada Salvador

En

provincia de Valencia, a las diez y minutos y cin min
ta minutos del día die del mes de octubre de mil
 novecientos treinta y uno, ante D. Ramon Artes
de la puente, Fuero municipal Suplente y D. Chasís
de A Condumine Vall, Secretario
 se procedió a inscribir la defunción de D. Celestino Boada
Salvador nacido en Sta Coloma Gramanet
 provincia de Barcelona el día
 de 21 de enero del de mil
—, hijo de D. Celestino
— y de Doña Tramisa
—, domiciliado en Sta Coloma Gramanet
núm. —, piso —, de profesión Labrador
 y de estado Libre

falleció en el Campo de la Nota ⁽²⁾ el día —
 de 10, a las — minutos, a
 consecuencia de hemorragia interna
 según resulta de certifc recibido
 y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el
 Cementerio de el San Vito

Esta inscripción se practica en virtud de lo mandado
por el Juzgado Civil no dos con oficio
de 10, que puede archivarse

consignándose además que se ignora si testo

habiéndola presenciado como testigos, D. Juan el Novil
 y D. Casimiro Pallás
 mayores de edad y vecinos de esta comunidad 101 y
a Vicen Chantornat U

Leída esta acta, se sella con el del Juzgado y la firman el Sr. Juez, los
 testigos ⁽¹⁾
 de que certifico.

Ramon de Artes

Casimiro Pallás

Juan el Novil

19 d'octubre de 1939

El certificat de defunció
 de Celestí Boada,
 —com el de tots
 els presos republicans
 afusellats—
 recollia cínicament,
 com a motiu de la mort,
 «hemorragia interna».
 RCB

Desiderio González Esteban. *Ministre de la Guerra*. CNT-FAI. Conseller.

Suïcidat a la presó de València.

Miguel Ayuso Jareño. CNT-FAI. Exiliat a França.

Josep González i Sabater. ERC. Alcalde.

Comissari de l'Exèrcit Popular de la República.

Empresonat i evadit. Exiliat a França.

Francisco López Tormo. CNT-FAI.

Detingut, empresonat i en llibertat provisional.

José García Hidalgo. *El Madrileño*. CNT i ERC.

A la dissolució del Comitè Revolucionari forma part de la Guàrdia d'Assalt.

Adolf Navarro i Martínez. ERC. Conseller.

Detingut i empresonat. En llibertat provisional.

Rupert Martínez i Martínez. PRDF. Conseller.

Exiliat a França.

José Luis García García. *El Maño*. CNT-FAI.

Genís Roca i Vera. CNT-FAI. Conseller.

Mort per malaltia crònica, el 1941, a l'Hospital Clínic de Barcelona.

Felip Salvador i Rosés. ERC.

Secretari de l'Ajuntament. Exiliat a Mèxic.

Jaume Castelló i Juvé. ERC.

Jutge i posteriorment conseller. Exiliat a França.

Cándido García Nato. CNT-FAI. Conseller.

Exiliat a França.

Manuel Sagrado i Cortés. ERC. Exiliat a França.

Lluís Leon i Llanos. PRDF. Conseller.

Detingut, empresonat i en llibertat provisional.

Dels dinou membres del Comitè, tres ja són morts en iniciar-se les indagacions procesals, Celestí Boada, Desiderio González i Genís Roca. Tres més han estat detinguts, jutjats, empresonats i posats en llibertat provisional amb l'obligació de presentar-se setmanalment al jutjat militar. La resta, els tretze no localitzats, exiliats per raons òbvies, són declarats en rebel·lió.

Pel que fa a Celestí Boada, en la majoria d'oficis i testimonis aportats s'expressa que a l'apropar-se els feixistes a Gramenet de Besòs «*huyó a Francia, y al regresar, al cabo de cierto tiempo, fué preso, sumariado, condenado a muerte y ejecutado*». No obstant, no va exiliar-se a França, ja que va romandre presoner al camp de concentració de San Pedro de Cardeña.

A més dels informes de la Guardia Civil i de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, les diligències aporten els testimonis dels jornalers Hermenegild Llovet, Isidre Prats, Joaquim Serra, Josep Viñas i Lluís Saladrigas; els mossos del consistori municipal Antoni Cervera i Joaquim Serra; els paletes Esteve Roger i Bartomeu Martínez; i el jardiner Pere Cortadas, que testifiquen sense cap mena d'acusació en contra de l'excalcalde afusellat. Entre aquests el testimoni de Lluís Saladrigas, que declarava:

«*Que referente CELESTINO BOADA SALVADOR, lo con[oc]e por razones de vecindad. Que ignora que en los sucesos de Octubre de 1934, interviniera en dicho movimiento, Que sabe pertenecía a "Esquerra Republicana de Cataluña", de la que cree llego a ser presidente aunque no lo sabe seguro, no sabe que haya armado a los milicianos, Ignora que haya dado orden de detención de personas de derechas, Que no sabe que haya sido del Comité Rojo de la Localidad pero si sabe que fue Consejero del Ayuntamiento en periodo rojo ignorando que clase de consejero era, Que sabe que una vez marchó a Rusia, regresando, y comentando con el dicente su viaje le dijo "Que si se perdía que no lo buscaran en Rusia", Que no intervino en la colectivización de las tierras. Que no sabe que fuera voluntario en el Ejercito Rojo, pero sabe que estuvo en un campo de Aviación Roja. Que por el pueblo dicen que fue fusilado por las Justicia de Franco.*»³⁰⁴

Finalment, el 26 de juliol de 1943, un any després d'haver-se iniciat aquesta nova causa, el capità general de Catalunya declara el sobreseïment definitiu per a Celestí Boada i els altres encausats morts «*sin perjuicio de las Responsabilidades políticas que puedan exigirse a los encartados a tenor de lo dispuesto en la Ley de 9 de febrero de 1939*». I també decreta el sobreseïment definitiu de les causes de la resta d'encausats i la suspensió i arxiu de les actuacions contra els exiliats.

304 Ibídem.

Barcelona, circa 1945

Can Frares, les actuals Llars Mundet.

Joaquima Borràs —primera per l'esquerra— i la seva cunyada Francesca Boada —primera per la dreta— amb les monges sor Pilar i sor Susana.

També hi apareixen Antonieta Caballó, Magdalena Grau i Antonieta Triadú.

FBB

1939-2023

Recuperar l'alcalde Boada després de mig segle d'oblit

9

9.1. La llarga nit del franquisme

La cruesa dels vencedors es fa encara més efectiva amb la vídua i els cinc fills, tots ells menors d'edat. El nou règim dicta confiscació dels seus béns i patrimoni i els de la família. Tanmateix, queda desestimada en saber-se que cap és posseïdor de cap immoble ni de quantitats monetàries. La família, aleshores, ha de sobreviure com pot, assenyalats com a perdedors de la guerra a l'escola i al veïnat. El 13 de juny de 1940, vuit mesos després del seu assassinat, el rector de l'Església Major Josep Rovira envia el següent comunicat al Tribunal Militar on esmenta, entre altres coses, el següent sobre Celestí Boada:

«[...] tengo el honor de comunicar a V.S. que dicho individuo perteneció al partido Izquierda Republicana de Cataluña, y al estallar el Glorioso Movimiento Nacional, era concejal de este Ayuntamiento, entró a formar parte del comité revolucionario, después fue nombrado alcalde y como tal realizó un viaje a Rusia, comunicando por radio sus impresiones, sin menoscabo de su ignorancia, era un hombre enérgico pero moderado a la vez, ya que gracias a su energía y moderación pudo evitar algunos desmanes y otros actos delictivos, como asesinatos, etc. carecía tanto él como su esposa de toda clase de bienes de fortuna.»³⁰⁵

Segons l'historiador Francisco Javier Ruiz:

«En aquest informe no apareix cap referència que Boada va protegir, encara que fos indirectament, aquest sacerdot, però trobem una certa intenció de suavitzar responsabilitats d'en Boada durant el conflicte, encara que sense obviar que Boada va pertànyer al CR i que va fer un viatge a Rússia, aspectes que van ser determinants en el Sumaríssim.»³⁰⁶

305 ATSJC. Expedient de Celestí Boada. Citat a: Francisco Javier RUIZ. «La repressió franquista a Santa Coloma de Gramenet: el cas de Celestí Boada», p. 162.

306 Ibidem.

Barcelona, circa 1965

Joaquina Borràs,
vídua de Celestí Boada,
amb cinc dels seus nets.

D'esquerra a dreta:

darrere, Jordi Requena
i Manrique Boada; davant,
Olga Boada, Albert Boada
i Núria Boada.

FBB

El 1941, tot i mort, encara se li «*impone la multa de pèrdua total de bienes, en concepto de responsabilidad civil*».³⁰⁷

Segons ens ha narrat la filla, Montserrat Boada i Borràs,³⁰⁸ ella, la germana gran Francesca i el seu germà petit Andreu són internats a la Casa de la Caritat de Barcelona. Els germans grans, Joan i Jaume, se'ls enduen a l'orfenat Ribas, al barri de Sant Genís dels Agudells, a Barcelona. La mare, Joaquina Borràs, treballarà a Can Frares, una masia originària del segle XVIII, que el 1917 la Mancomunitat havia adaptat com asil de dones i nenes epilèptiques, construïnt a més dos pavellons annexos per a nens tuberculosos. El 1947, Joaquina Borràs i els seus fills poden anar a viure de nou junts, a un pis del carrer Pare Antoni Maria Claret, de Barcelona. Van sobreviuint amb molta precarietat gràcies al treball de feines domèstiques de la mare, a casa de famílies benestants.

Durant la llarga nit del franquisme, la transició i els primers anys de la democràcia, l'oblit de la seva figura és total. Com si no hagués existit. El 27 d'octubre de 1981 —tot just recuperat l'autogovern de Catalunya i amb un alcalde capellà i comunista a Santa Coloma de Gramenet, Lluís Hernández— mor el quart fill del matrimoni, Joan Boada i Borràs. Els primers ajuntaments democràtics de Santa Coloma no fan cap gest en record de Celestí Boada, amb l'excepció, el 1989, cinquanta anys després del seu assassinat pels feixistes, d'un primer record de la seva figura. Si més no, un article al butlletí municipal que anuncia un homenatge en el marc de les Festes Majors d'Hivern, que finalment no es va dur a terme.³⁰⁹

El 1993, mor Joaquina Borràs i Rovira, als vuitanta-vuit anys de vida. Mare, vídua i exemple d'honestetat i valentia en fer créixer cinc fills enmig de la dissort de la pèrdua de l'home estimat.

307 «Tribunal de responsabilidades políticas. Sentencias», *Hoja del Lunes*, 20 d'octubre de 1941, p. 2.

308 Entrevista a Montserrat Boada i Borràs, 3 de juliol de 2022.

309 «Es compleix el 50è aniversari de la mort del penúltim alcalde de república», *L'Ajuntament Informa*, 20 d'octubre de 1989, p. 2.

9.2. Memòria de l'alcalde màrtir de Gramenet de Besòs

En el plenari del 28 d'octubre de 1996, l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, a petició de la secció local d'Esquerra Republicana de Catalunya, dona el seu nom a un jardí de la ciutat, situat en la confluència del carrer de Lluís Companys i l'avinguda de Francesc Macià.³¹⁰ Jaume Abelló, en nom d'ERC, subratlla en un article a la revista *Gram*:

«La seva execució, esdevinguda el 18 d'octubre del 1939, va ser l'inici d'un llarg silenci sobre la seva gestió i d'un imperdonable oblit de la seva persona. I aquest va ser el fil conductor de la nostra reivindicació.»³¹¹

El 18 d'octubre de 1998, dos anys després de l'aprovació municipal, s'homenatja a l'alcalde Celestí Boada amb la presència de familiars, veïns i membres de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. A l'acte, hi intervenen amb parlaments: Jaume Abelló, president de la secció local d'ERC; Albert Boada i Ubach, net de Celestí Boada en nom de la família; Antoni Fogué, tinent d'alcalde ponent de Cultura; i Manuela de Madre, alcaldessa de la ciutat. L'orfeó Tanit clou l'acte amb la interpretació de «El Cant dels Ocells» i «Els Segadors». Segons la premsa, hi assisteixen un centenar de persones.³¹² Els escultors Jordi Dalmau i Lúcia Górriz, professors titulars de la Universitat de Barcelona, són els creadors de l'obra dedicada a la figura de Celestí Boada, inaugurada in situ en el mateix homenatge. La publicació *SC Magazine* defineix l'obra així:

310 Donaven suport a la petició de dedicar un espai urbà a la figura de Celestí Boada, a més d'ERC, Grup d'Estudis Històrics «Gruenent del Besòs», Federació d'Associacions de Veïns de Can Mariner, Centre Excursionista Puig Castellar, Comissions Obreres i mossèn Josep Maria Galbany i Viñamata (rector de l'Església Major).

311 Jaume ABELLÓ. «Carrer a l'alcalde Celestí Boada», *Gram*, novembre-desembre de 1996, p. 9.

312 Raquel BEGINES. «Un centenar de colomencs compleixen el "deure" d'homenatjar l'alcalde republicà Celestí Boada», *El Punt*, 19 d'octubre de 1998, p. 6.

Santa Coloma de Gramenet, 18 d'octubre de 1998

Primer homenatge públic a l'alcalde Celestí Boada.

D'esquerra a dreta: el regidor Antoni Foguè, el net Albert Boada, l'alcaldessa Manuela de Madre i el president de la secció local d'Esquerra Republicana, Jaume Abelló.

ALFONSO GÁLVEZ «SITO» / AHSCG-MTB

«L'escultura creada per Jordi Dalmau i Lúdia Górriz és una obra de 20 peces de ferro col·locades a modus de "tanca" protectora de l'olivera que hi ha a l'esmentat jardí d'en Celestí Boada.

Els autors pretenen amb aquesta obra "crear el lloc donant-li una entitat i un motiu d'ésser; així com una petita fita dintre de l'espai limitat i difícil que ocupa". Tot això, atenent a l'entorn més immediat i intentant no competir amb ell, sinó assimilar i establir un joc d'idees, que dins el seu treball personal, sobretot els darrers anys, estableix un joc de proteccions i cuirasses.

Segons els artistes, la idea d'encerclar l'olivera amb una tanca respon també a la protecció típica d'un jardí. Si tenim en compte que l'olivera és un símbol mediterrani i del món clàssic, i atenent a la seva simbologia progressista, què menys que protegir aquest concepte i, ahora, establir un joc d'iguals a on el propi arbre se situa com a eix central de la peça. Hi ha, també, possibles connotacions, a més de la d'encerclar, i és la de recrear un recorregut visual amb certs aires funeraris com a element de memòria. Per tant, les fites funeràries i proteccions fictícies/tanques (recordem que unes i altres són la mateixa cosa) donaran peu a la figura de Celestí Boada com a eix fonamental d'aquest recorregut.»³¹³

El net, Albert Boada, en el seu discurs durant l'homenatge, remarca en parlar de la figura del seu avi:

«En Celestí Boada va ser un PATRIOTA en tota la seva extensió. Un decidit defensor de les llibertats col·lectives de Catalunya. Un lluitador per conservar els signes d'identitat de Catalunya com a nació.

En Celestí Boada va ser un home compromès amb el seu temps i amb els seus ideals. En Celestí Boada va ser un defensor de valors i principis tan bàsics com la llibertat i la justícia. Persones com ell són les llavors que ens han permès arribar als nivells de llibertat i justícia de què gaudim avui.

I, en tercer lloc, com a conseqüència lògica del seu patriotisme i del seu compromís amb els valors i prin-

cipis, en Celestí Boada va ser un valent. Era un home enèrgic i un home de conviccions. Però també un home valent que no va defugir en cap moment les seves responsabilitats. Ans al contrari, sempre va assumir obligacions i deures del seu temps. Només així es pot entendre el seu paper en moments tan difícils que segurament aconsellaven evitar els protagonismes. O no és ser valent acceptar el càrrec d'alcalde en plena Guerra Civil? O anar al front deixant enrere dona i quatre fills i un altre a punt de néixer i quan la seva lleva encara no havia estat cridada? Només un home amb conviccions molt fortes i assentades podia ser tan valent.»³¹⁴

Manuela de Madre s'expressa amb aquestes paraules:

«Les llàgrimes d'avui són compartides; tots tenim algú a la nostra memòria que va morir per la llibertat. És també un petit homenatge a tots ells.»³¹⁵

Dos dies abans de l'homenatge, els historiadors colomencs Juan José Gallardo i José Manuel Márquez, pronuncien la conferència «Boada i els represaliats pel feixisme», al Centre Cívic de Can Sisteré, amb la voluntat no només de recordar l'alcalde de Gramenet de Besòs, sinó també d'altres executats i perseguits pels franquistes. Als actes commemoratius s'hi afegeix una acció espontània que el diari *El Punt* recull amb aquests mots:

«A banda de la petició que va fer pública en el ple d'octubre de fa dos anys, ERC també va fer sonar el nom de Celestí Boada en aquells dies en un acte simbòlic en què van canviar el nom a un carrer. En concret, membres de l'agrupació local van tapar la placa del nom del carrer de Baró amb el de Celestí Boada. A banda de reivindicar el record de la figura de l'alcalde republicà, també es va deixar constància del fet que

313 Juan José GALLARDO; José Manuel MÁRQUEZ. «Homenatge a Celestí Boada, alcalde de Santa Coloma durant la República. L'obra.», *SC Magazine*, octubre-novembre de 1998, p. 5.

314 FBB. Parlament d'Albert Boada i Ubach, durant l'homenatge a Celestí Boada i Salvador, el 18 d'octubre de 1998.

315 Raquel BEGINES. «Un centenar de colomencs compleixen el "deure" d'homenatjar l'alcalde republicà Celestí Boada», *El Punt*, 19 d'octubre de 1998, p. 6.

Santa Coloma de Gramenet, 18 d'octubre de 1998

Primer homenatge públic a l'alcalde Celestí Boada.

Les seccions locals d'Esquerra Republicana i de les JERC cantant «Els Segadors».

Entre la militància republicana: Jordi Cañigüeral, Gemma Espanyol, Daniel Garcia, Josep Miquel Garcia, Ramon Soldan...

ALFONSO GÁLVEZ «SITO» / AHSCG-MTB

Baró fos el nom d'un col·laboracionista amb les tropes franquistes.»³¹⁶

El 19 de gener de 2007, l'indret urbà dedicat a Celestí Boada, canvia de lloc i es trasllada a la rambla del Fondo, tocant amb la població veïna de Badalona i en una cruïlla de difícil accés ja que se la situa enmig d'una rotonda; i renovant l'obra dels escultors Jordi Dalmau i Lúcia Górriz. La crònica de l'acte, publicada a l'edició del Barcelonès Nord del diari *El Punt*, explica la intenció dels artistes i la significació de l'obra:

«Els artistes Jordi Dalmau i Lúcia Górriz formen part dels nous corrents creatius que han revitalitzat i regenerat l'art públic. En les seves obres imprimeixen rotundes imatges sobre la memòria històrica amb estratègies lúdiques, sempre amb un toc fi d'humor i ironia. Ahir van inaugurar una escultura a la rambla del Fondo de Santa Coloma de Gramenet que ret tribut a l'alcalde màrtir Celestí Boada. L'honora de la manera següent: dues ics de ferro pintades de vermell, de dimensions grans però no monumentals, custodien una olivera. És una segona versió del monument que, aquests mateixos artistes, van fer a l'avinguda Francesc Macià i que, per motius urbanístics, s'ha hagut de traslladar. [...]

La ics és un símbol polièdric. El món és rodó però els grans misteris de la vida s'amaguen darrere una ics. Una ics representa un enigma, una incertesa, un interrogant. [...] La ics també simbolitza una acció: eliminar, suprimir. Però, és que es pot esborrar la memòria?

No és una sinó dues les ics que formen l'escultura de la parella d'artistes Dalmau i Górriz. L'una al costat de l'altra representen el segle XX, el segle de Celestí Boada.»³¹⁷

L'abril de 2010 un conjunt d'organitzacions d'Argentina i de l'Estat espanyol així com també de familiars de les víctimes del feixisme, juntament amb el premi

316 Laura GARCIA. «Santa Coloma recorda l'alcalde republicà Celestí Boada amb un jardí que durà el seu nom», *El Punt* [Barcelonès Nord], 14 d'octubre de 1998, p. 10.

317 Maria PALAU. «Ics contra l'oblit», *El Punt* [Barcelonès Nord], 20 de gener de 2007, p. 36.

Nobel de la Pau Adolfo Pérez Esquivel, presenten als tribunals de Buenos Aires una querella per tal que s'investiguin els crims comesos pel franquisme durant la Guerra Civil i la dictadura de Franco. La causa es basa en l'aplicació del criteri de justícia universal, que permet investigar crims contra la humanitat.³¹⁸ S'albira la possibilitat que la jutgessa argentina Maria Romilda Servini, al capdavant de la recerca judicial, pugui obrir una investigació per tal d'aclarir els assassinats, entre els quals el de l'alcalde Boada. ERC presenta la querella, que segueix un camí difícil per les traves que hi posa l'Estat espanyol.

El 28 de gener de 2016, mor Francesca Boada i Borràs, la filla gran, als vuitanta-nou anys. Malgrat la dissort de la mort, va poder veure en vida com la reparació de la memòria del seu pare es duia a terme.

Durant l'etapa d'Alfred Bosch com a cap del grup municipal d'ERC a l'Ajuntament de Barcelona, i a instàncies de l'Associació de Veïns i Veïnes del Bon Pastor, es proposa que un espai del barri del Bon Pastor —uns jardins que duïen el nom de Fra Junífer Serra, situats a tocar d'on havia viscut la família Boada-Borràs— s'anomeni plaça Celestí Boada, ja que el frare mallorquí ja disposava d'un vial amb el seu nom. En el moment de fer el canvi, la secció local barcelonina d'ERC del Districte de Sant Andreu s'hi mostra contrària argüint que cal posar noms de dones al nomenclàtor, sense tenir en compte que l'acord s'havia pres en ferm en la legislatura anterior. Tanmateix, ERC de Barcelona rectifica i finalment el canvi de nom es du a terme. El 17 d'octubre de 2019, es realitza l'acte de batejar l'espai verd entre els carrers de Lima, Sas i Caracas, com a plaça de Celestí Boada i Salvador. Desgraciadament el seu fill Jaume no ho pot presenciar, atès que mor dos mesos abans, el 13 d'agost. En l'acte hi prenen la paraula el net Albert Boada i Ubach i l'historiador del Bon Pastor Josep Capsir.

I a mesura que anem passant els anys els homenatges es van reproduint amb formes i dissenys diferents. El 27 d'octubre de 2018, l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, presidit per l'alcalde Núria Parlon,

318 Marc BATALLER. «L'Argentina, la solució als crims franquistes?», *Presència*, 16 de juny de 2013, p. 9.

**Barcelona,
19 d'octubre de 2019**

L'historiador Josep Capsir,
la presidenta
de l'AAVV del Bon Pastor
Paquita Delgado,
i el net i besnet
de Celestí Boada,
Albert Boada i
Biel Boada,
en la inauguració
de la plaça dedicada
a la seva memòria
al barri barceloní.
XAVIER PADRÓS

col·loca una placa commemorativa a la casa on va viure els darrers anys de la seva vida, al carrer Major número 19 —antigament número 17— amb aquesta inscripció:

«En aquesta casa va viure CELESTÍ BOADA I SALVADOR (1902-1939) Alcalde de Gramenet del Besòs d'octubre de 1936 a març de 1938.³¹⁹ Morí afusellat pel règim franquista al Camp de la Bota el 18 d'octubre de 1939. MEMÒRIA HISTÒRICA. AJUNTAMENT DE SANTA COLOMA DE GRAMENET.»

El 15 de març de 2019, mor el seu fill Andreu Boada i Borràs, restant com a única supervivent la Montserrat. I l'octubre d'aquell any s'inaugura l'exposició en commemoració dels 80 anys de la seva mort al Museu de la Torre Baldovina de Santa Coloma, inclosa dins de la mostra «1939. L'abans i després», amb un mòdul museogràfic sota el títol «Celestí Boada, en el 80è aniversari del seu afusellament». L'espai expositiu compta amb documents textuais i gràfics del període en que va ocupar la batllia així com dels darrers anys de la seva vida.

El 18 d'octubre de 2020, en plena pandèmia, la secció local d'ERC organitza un acte d'homenatge davant la casa del carrer Major.

El 10 de març de 2021 s'organitza una taula rodona al Centre d'Art de Can Sisteré, sota el títol «Els processos sumaríssims als alcaldes republicans: el cas de Celestí Boada», en el marc de la vuitena edició del programa de Memòria Històrica de Santa Coloma de Gramenet i amb la participació dels historiadors Queralt Solé, Juan José Gallardo i Pau Vinyes.

La secció local d'Esquerra, el 4 de novembre de 2021, engega la primera edició dels Premis Alcalde Boada, a la sala d'actes del Museu de la Torre Baldovina i un any després, el 27 d'octubre de 2022, es du a terme la segona edició a l'auditori de Can Roig i Torres. Aquests premis pretenen honorar a persones i entitats que hagin destacat pels seus valors democràtics, de justícia social i republicanisme, tot recordant la figura de qui va ser alcalde de la ciutat colomenca en temps de la República en guerra.

Gràcies als esforços de familiars, veïns i veïnes, entitats de la ciutat, la secció local d'ERC i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, el record de Celestí Boada i Salvador ha estat recuperat i dignificat. El repte és que aquesta memòria segueixi ben viva i les futures generacions se la facin seva.

³¹⁹ La data del març de 1938 és errònia, ja que fins a finals de maig d'aquell any va actuar d'alcalde de Gramenet de Besòs, segons la documentació conservada.

**Entreviu amb Celestí Boada i Salvadó, alcalde de Gramenet del Besòs,
que formava part de la delegació espanyola
que assistí a les festes del Primer de Maig a Moscou**
per Àngel Ros

De Barcelona a Moscou, via Londres, en nou dies

Celestí Boada i Salvadó, alcalde de Gramenet del Besòs, que formà part de la delegació espanyola que va anar a la URSS amb motiu de les festes del Primer de Maig, ha començat el seu relat així:

—La delegació espanyola la constituíem trenta-tres treballadors. Jo vaig anar-hi en representació de la Unió de Rabassaires, als rengles de la qual milito, i com a delegat de la Conselleria d'Agricultura. Vàrem sortir de Barcelona el dia 21 d'abril i arribàrem a Moscou el 30, al matí. L'itinerari que seguirem fou: Barcelona, París, Londres, Leningrad i Moscou.

—L'expedició es dividí a Leningrad?

—Sí. Vuit elements, designats per sorteig, no van venir amb la resta de l'expedició. Es quedaren a presenciar les festes de Leningrad. Els altres anàrem a Moscou, després a Ucraïna i més tard a Crimea. Com us dic, arribàrem a Moscou el 30 d'abril al matí, i després de tretze hores de tren, des de Leningrad.

Impressió global de l'arribada a la URSS

—No trobaria paraules —diu Boada— per a exposar amb exactitud la formidable impressió que ens va produir a tots la URSS. La nostra arribada a Leningrad ja fou apoteòsica. Tots els russos, sense excepció, senten per Espanya i per la nostra causa una gran admiració. En les poques hores que vam estar-nos a Leningrad —temps de sopar i anar a l'estació a prendre el tren que ens havia de dur a Moscou— ja vam poder comprendre el que seria la nostra estada a la URSS. La gent ens feia objecte de totes les atencions, ens abraçaven, ens feien mil preguntes relacionades amb la nostra guerra, etc. A tot arreu on vam anar en tot el nostre viatge, fórem rebuts amb extraordinàries manifestacions de simpatia, no

solament per part del partit i de les autoritats, sinó de tot el poble treballador, la massa anònima, xics i grans, homes i dones. Tothom, absolutament tothom, viu al corrent dels esdeveniments de la nostra guerra per la llibertat, i tothom desitja amb vehemència que el triomf nostre sigui ràpid i definitiu. La germanor que vam trobar a la URSS no l'oblidarem mai més.

El primer de maig a Moscou

A Moscou —afegeix Boada— ens estàvem al Gran Hotel un magnífic hotel. Els hotels de la URSS estan perfectament ben instal·lats, amb tot el confort imaginable. El servei va a càrrec de persones d'edat, ja que els joves dediquen llurs energies a feines més productives. Però com que aquest extrem no pot deixar-se abandonat, l'Estat ha disposat que en tinguin cura els elements que no serviren per a feines més pesades. El menjar que ens donaven a Moscou, així com també a totes les altres bandes, era abundós i molt nutritiu. Només us diré que mai no ens vam poder acabar el que ens donaren. A totes les nostres cambres del Gran Hotel teníem el corresponent bany, ja que la higiene és una de les coses que a la URSS està més avançades.

—¿Quina impressió us va produir la gran parada del Primer de Maig a la Plaça Roja?

—No crec que hi hagi ningú que sigui capaç d'expressar-la amb paraules. A les nou en punt, amb una puntualitat extraordinària i envejable, començà la festa amb un discurs del camarada Budioni, el qual tingué paraules d'encoratjament per al poble espanyol. Seguidament s'inicià la desfilada. Primer passaren les forces de la marina i les d'infanteria, en nombre d'uns 60.000 homes. Seguiren després les altres forces. No us donaré detall de tot perquè és difícil de recordar. Com a dades interessants esmentaré la parada de canons que va durar una hora i això que passaven de sis en sis, i la dels tancs que també va durar aproximadament una hora.

—Tot plegat, quantes hores va durar?

—Començà, com us he dit, a les nou del matí, i s'acabà a quarts de vuit del vespre. Us fareu càrrec de les dificultats que hi ha per a recordar tot el que veiérem des de la nostra tribuna, a peu dret. La desfilada de la

cavalleria fou imponent, així com la de les ambulàncies. Però el que més impressiona foren les forces motoritzades, les motocicletes equipades amb una metralladora cadascuna, els tancs-erugues que passaven a una velocitat sorprenent i els 1.600 avions que evolucionaren damunt la Plaça Roja. I més que això, encara, la desfilada dels obrers, darrera la de les forces armades. La Plaça Roja té uns 200 metres d'amplada. Doncs bé, durant sis hores passà gent i més gent, tothom posseït d'un entusiasme que no es pot explicar, i ovacionant els homes del govern. Per cert que succeí una cosa que ens va fer molta gràcia. Mentre desfilaven els tancs i evolucionaven els avions, si haguéssiu vist la cara que posaven els representants d'Alemanya, d'Itàlia i del Japo! I quan desfilà la multitud, amb pancartes contra Hitler i Mussolini, els representants dels països feixistes van abandonar la tribuna. Estic segur que si no se'n van, la gent se'ls menja. M'oblidava de dir-vos que hi hagué també una gran desfilada d'esportius, homes i dones. Desfilaren a milers durant una hora i mitja, tots uniformats i somrients. Formaven quadres de dotze fileres i a cada filera hi havia trenta atletes.

—I quan s'acabà la parada?

—Ja us he dit que va durar fins a quarts de vuit del vespre. En acabar-se, tots els homes del govern ens van abraçar un per un a tots els membres de la delegació espanyola. Fou un moment de gran emoció, perquè el poble de Moscou sabia que aquelles abraçades no anaven exclusivament per a nosaltres, sinó per a tot el poble espanyol antifeixista. En abraçar-me a mi, abraçaven a tots els pagesos de Catalunya.

L'estada a Moscou

—Mentre vàreu estar a Moscou, què féreu?

—Ens vam estar a Moscou —diu Boada— fins el 12 de maig. I mentrestant vam visitar escoles, moltes escoles, i moltes fàbriques de gran importància. Recordo una fàbrica de xocolata i una altra de galetes, formidables. Però la més impressionant fou una de teixits que en diuen «Les Tres Muntanyes», que és la que té més història de totes les de Moscou, per haver exercit un paper important en la revolució. En aquesta fàbrica vam tenir ocasió de parlar extensament amb els tre-

balladors, els quals ens van explicar detalladament llur situació en l'època capitalista i la diferència d'aquella d'aleshores amb la magnífica que tenen ara. En l'època tsarista treballaven catorze hores diàries. Ara en treballen set. Abans els tractaven com a bèsties, i ara viuen esplèndidament. Totes les contingències estan previstes —vellesa, invalidesa, malaltia— de manera que l'obrer no s'ha de preocupar mai per al dia de demà. A les dones, dos mesos abans d'ésser mares, els donen vacances. I també els concedeixen els dos mesos següents al part. I quan les dones van a la fàbrica, els infants els tenen unes guarderies, on són molt ben atesos pel personal especialitzat. Això de les guarderies ens va agradar molt per la forma com ho tenen muntat. Per tenir els infants en aquests llocs, cadascú paga segons les seves possibilitats i es resol cas per cas, i tan respectat és el que paga més com el que paga menys. Vam visitar també, les casernes de l'Exèrcit Roig. Són unes casernes esplèndides. Els soldats hi estan com a casa seva. Tenen un llit confortable, tenen tauleta de nit, amb la seva ampolla d'aigua i el seu vas, i poden llegir, si volen, a les hores de dormir. Les biblioteques de les casernes els deixen els llibres. Però el que impressiona més de l'Exèrcit Roig és la gran germanor que hi ha entre els soldats i els caps oficials, des del soldat ras al cap de més graduació. Tenen una organització perfecta i una gran disciplina.

Visió de Moscou

—¿Com viuen els treballadors de Moscou? —pregunto a Boada.

—Molt bé. Tots guanyen el suficient per a viure bé, i els stajanovistes poden gaudir de millors comoditats, segons llur afició al treball i a superar-se. La qüestió de l'alimentació està molt ben resolta, de manera que tothom tingui abundant menjar i molt nutritiu. En el pla quinquennal d'ara quedarà resolt el problema de la venda i dels transports urbans.

—Els infants, estan ben atesos?

—Ja ho crec. Els governants es preocupen d'ells com de ningú. Fins a l'edat de deu anys han d'anar forçosament a l'escola. Després treballen fins a l'edat de fer el servei militar, que és obligatori i no se n'escapa ningú, ni els fills de vídua. Aquests casos tots estan

previstos. Quan un xicot que era la base econòmica de la mare ha de deixar el treball per a ingressar a files, la fàbrica on treballa aquell es fa càrrec del sosteniment de la seva mare fins que ell deixa la caserna.

—L'aspecte de la ciutat, quin és?

—Al costat dels edificis vells i rònecs de l'època tsarista, s'aixequen a Moscou les modernes edificacions, esplèndides de debò, a base de ciment armat i fusta, i en les quals hi ha gran abundor de vidres. Vaig visitar la Redacció del diari "Pravda", que està magníficament instal·lada en un edifici esplèndid. Els teatres de Moscou són únics en el món. La ciutat compta amb magnífics parcs, entre els quals sobressurt el Parc de la Cultura, de quinze quilòmetres d'extensió.

—¿Com està Moscou en matèria de transports?

—Es veu molt de carruatge a la URSS A base d'animals, però el nombre de camions és elevadíssim i augmenta considerablement de dia en dia. Moscou té un Metro que és el millor i el més bonic del món. Cada tren consta de deu vagons, i les estacions totes són de marbre i totes diferents. Per l'agost inauguraran un altre Metro i més tard un tercer, en la construcció del qual ja fa temps que hi treballen. El que tenen ara és molt millor que els de París, Londres i Barcelona. Hi ha també bons tramvies a la capital, i alguns autobusos esplèndids. També hi ha taxis, que són igualment de l'Estat. I per alguns carrers de Moscou circulen uns curiosos autobusos amb trollei.

—Es veuen molts automòbils?

—Molts. La majoria són «Ford», fabricats allà mateix. Els cotxes són gairebé tots oficials, però els particulars també en poden tenir. El que no li està permès a un particular és tenir xofer, ja que ningú no pot explotar ningú. L'explotació de l'home per l'home s'ha suprimit del tot. Ara, a primers de juliol, l'Estat canvia tots els cotxes de la URSS A tothom que tingui un cotxe vell, l'Estat li canviarà per un de nou, moderníssim, un «Ford» del darrer model. N'hi ha 60.000 a punt per a fer el canvi.

—Vàreu veure el gran canal?

—El van inaugurar quan hi érem nosaltres. Quina

meravella! Té 124 quilòmetres de llargada i uneix cinc mars. En general, té cinc o sis metres de fondària i en alguns llocs per sota el canal, hi passen les carreteres. Es una obra mestra que només la podien fer ells, a base d'un govern que governi tan magníficament com aquell, i pot fer aquests treballs sense que cap empresarí exploti els obrers.

—Es veuen esglésies a Moscou?

—Sí, s'en veuen poques, però n'hi ha. Ara, que no més hi van que els vells. De jove no n'hi veureu entrar mai cap.

Ucraïna és una de les Repúbliques més riques de la URSS

—El dia 12 de maig —segueix relatant Boada— vam deixar Moscou i ens adreçarem a Ucraïna. Es una de les repúbliques més riques de la URSS. Meravella la gran netedat de les vivendes i les persones. A Kiev, capital d'Ucraïna, vam anar a visitar el govern. El president del Consell, camarada Utchenko, va preguntar si entre la delegació hi havia algun pagès de Catalunya. En dir-li que jo n'era, m'abraçà emocionat i em va demanar una pila de coses de la nostra terra i del nostre problema del camp. Senten una gran admiració pel pagès de Catalunya, que ha esta explotat com ells i que ara s'emancipa com ho feren també ells. Ukrània gaudeix d'una completa autonomia, com les altres repúbliques de la URSS, i allà parlen de la seva llengua.

—Devíeu interessar-vos per la forma com es cultiva la terra...

—Sí, vaig visitar tres kolkoses. Es treballen set hores cada dia, i el camperol que en aquest termini rendeix més, està millor retribuït. I si hi ha algun stajanovista que vol, després de la jornada, fer hores extraordinàries, les hi deixen fer, el responsable els hi apunta al carnet, i al cap del trimestre, el semestre o l'any, les hi paguen.

—I aquest sobressou, en què l'empren?

—El Reglament dels kolkos permet tenir una quarta part d'hectàrea per a ús particular. Hi ha qui té una vaca, pel sosteniment familiar, o bé dos o tres porcs o

unes quantes gallines. Aquest sobressou no es pot capitalitzar, i ells l'empren en millorar les seves condicions de vida: vestir millor, menjar més bé, anar a passar una temporada de repòs a la Crimea, etc.

—El sistema de treball individual existeix en el camp d'Ucraïna?

—Si un pagès vol treballar a compte propi, pot fer-ho, ja que li és permès d'anar a vendre al mercat. Altres pagesos treballen en grans kolkoses de l'Estat, a jornal. En resum, us diré que la qüestió agrícola la vaig trobar molt ben resolta, ja que les col·lectivitzacions són voluntàries, i el que no hi vol ésser no l'obliguen a ficar-s'hi.

—Què es cultiva a Ucraïna?

—Cerals, molts cereals. Un blat esplèndid. I també molta ramaderia i avicultura. Hi ha kolkosos que per la seva situació es presenten a tenir bestiar, i crien vaques, bous, cavalls i porcs. Vaig veure unes quantes granges magnífiques, amb incubadores elèctriques i muntades amb tots els darrers avanços.

Crimea és un país meravellós

—D'Ucraïna —diu Boada— vam anar a Crimea. És un país calorós, al sud de la URSS. És meravellós. Cullen vi, en gran escala. Allà és on els rics de l'època tsarista tenien els seus llocs d'estiu. Ara totes aquelles torres —i entre elles el Palau del tsar— estan convertides en hospitals, sanatoris, cases de repòs i clíniques. Això permet que el proletariat sigui ben atès en totes les seves necessitats. A Crimea hi van a reposar els obrers de tota la URSS. Les fàbriques organitzen les temporades de vacances, i amb els seus autocars hi porten els respectius obrers.

—A la Crimea és on hi ha els infants espanyols, no?

—Sí. Els refugiats espanyols són a Ater. Estan molt ben atesos. Tenen tot el que volen, i els ensenyen conjuntament el rus i l'espanyol.

—N'hi ha molts?

—Quan nosaltres hi vam anar hi havien setanta-un infants, tots de Madrid i València. Però ens van dir que esperaven sis-cents més, de Bascònia.

Final

—De la Crimea —acaba Boada— vam tornar a Moscou, d'aquí a Leningrad i de seguida embarcàrem cap a Londres, per tornar a Barcelona, fent la mateixa ruta que a l'anada. Hem tornat tots meravellats del que hem vist, del gran ambient que hem trobat a tota la URSS a favor de la nostra causa, de les grans atencions de què hem estat objecte, i sobretot del nivell de vida dels proletaris russos. La nostra estada a la URSS fou una continuada demostració de germanor i de simpatia. A tot arreu ens omplien el cotxe de flors, a tot arreu ens abraçaven. Quan anàvem a un teatre o a un cinema, havíem de marxar d'amagat, abans d'acabar-se la representació, perquè després la gent no ens deixava sortir. I una vegada que a Kiev vam anar a futbol, va venir de poc com no se suspèn el partit, perquè els espectadors, aixíí que descobriren la nostra presència, es desinteressaren del que succeïa al camp de joc, i tot era aplaudir i victorejar-nos a nosaltres i a l'Espanya lleial.

UN CAMPEROL CATALÀ A LA URSS

El tractor. Heus aquí una arma eficaçíssima per a guanyar la batalla de la terra. A les planúries de la regió de Stalingrad, sobre el Volga, aquests tractors amb remolc faciliten enormement la tasca dels camperols. D'aquest sistema combinat en funcionaran, aquest any, 38.000 a tota la URSS... (Universal)

A Catalunya podem treure molt bones ensenyances de la transformació de Rússia...

Celentí Bonda, rahassaire català, anà a la URSS amb molts de les festes commemoratives del primer de Maig. El anà com a integrant de la delegació espanyola i, en retornar a la nostra Catalunya, aconseguí les seves impressions del país dels Soviets, puix que la seva estèria d'Agricultura, en les seves emissions radiofòniques, organitzà als camperols catalans, organitzà un interviu radiat amb Celentí Bonda i aquell pensà expressar l'esperança trista de la seva victòria a la URSS.

Alts. segons manifestacions dels tantíssims peons russos, ha estat el que ha acompanyat al rus, segurament agrari de la Unió Soviètica, perquè el camperol rus, en donar-se-li, absoluta llibertat de col·lectivitzar-se o de treballar individualment, ha pogut posar a la col·lectivitat l'efecte de la veritable voluntat.

Així va fer-se primer que en aquest fet de llibertat poder podia trobar-se l'explicació del perquè a Catalunya hi ha col·lectivitzats agrícoles que van cap al treball, perquè no hi ha dubte que és necessari que el país treballi amb la satisfacció que neix de la llibertat i es sol que doni el resultat que

Primera a la Unió Soviètica... La kolkhoriana Nina Prilepko mostra orgullosament el seu fill, fill de la Revolució russa, que tant ha fet pels pagesos... (Foto Universal, presa al jardí del kolkhós Txapayev, a Kiev)

mirador
UN TREBALLADO

El que ha
i el que
J. Jané

ANNEX 2

Article publicat a Última Hora, 21 de juny de 1937, p. 4.

matèries paginades
en la to enfrontant de la llum i la
any encà -tot- és que té existència
demostrant l'escriptor J. Jané i Oliver
d'una sèrie de ensaïes de caràcter
total dels dignitat.
Quan a la revuenda dels escriptors
donat de nos ells i tan desat de
primer de la revolució i després de la gu
pòeta, continua al seu punt de sempre,
el seu treball el to d'una revuenda
poca solta.
Molt sovint un preguntaria: «On és el
«Que s'ha fet d'aquell assaigista, d'aquell
tañer. Bon tota, l'un a la recerca de
ocasions, l'altre arrossegant la seva in
felicitat pels carrers d'una gran ciutat.
Jané, en canvi, com el vell timoner
tern a pesar dels embals de la tempest
borat perquè no es perdi ni en dimit
hont espiritual que era el nostre mil
abans d'escalar l'alçament faccós.
La tempesta cruel destremada sobre
fet caure i tremolar moltes coses d'ord
Per un moment ha semblat que podria
de coses profundament ranat. Jané ha
cipal col·laborador d'aquesta obra en
tur l'autèntica Catalunya d'abans.
I a pesar de l'escassetat de paper,
de les primeres matèries i de la distr
rencia de la crisi durant els primers in
volació, Josep Jané ha continuat an
de coses que publica.
Éra una nova oportunitat veure en el
les llibres el futur català, nostra es
tència, ensaïes de quicòm molt import
catalana.

Jané acaba guardat de publicar la
titula que anuncia de la Biblioteca de
Vents. Noms marquen «Els amants de
ri de Bèlgica, i «Antologia lírica», de
Amb la publicació d'aquests dues
tems de la Rosa dels Vents s'obren els
etapa de la seva trajectòria.
El número 20 apareixerà amb una
luna nova que incorpora al català e
importants d'autors estrangers
dones. Huelo han la en preparació
següent obra s'ha de quaranta col
matèria les «Consideracions sobre les
nàries, de Georges Duhamel i una
total i sensible de Maurice Baring.

Dissabte co-
mençaren a
actuar "SAGE-

A Catalunya podem treure molt bones ensenyances de la transformació de Rússia...

Celestí Boada, rabassaire català, anà a la URSS amb motiu de les festes commemoratives del Primer de Maig. Hi anà com a integrant de la delegació espanyola i, en retornar a la nostra Catalunya, aconseguírem les seves impressions del país dels Soviets, puix que la Conselleria d'Agricultura, en les seves emissions radiofòniques dedicades als camperols catalans, organitzà un interview radiat amb Celestí Boada i aquest pogué expressar l'experiència treta de la seva visita a la URSS.

Considerant interessantíssimes les declaracions de Boada, i estimant que la rapidesa d'una emissió radiofònica no permet, moltes vegades, captar íntegrament els conceptes emesos i les idees exposades, avui reproduïm —acompanyada d'unes fotografies inèdites— una part d'aquell interview, especialment allò que fa referència al camp, que és on Celestí Boada pot interessar més al lector, per tal com ell és, abans que altra cosa, un camperol.

Escolteu —llegiu— les impressions d'un rabassaire català a la URSS:

Lliurement han decidit el sistema

«Allò que de bones a primeres ja em va cridar l'atenció fou la germanor amb què conviuen i treballen els pagesos de kolkhós. I, sobretot, tots estan satisfets de treballar en aquesta forma perquè han estat lliurement ells els qui han decidit aquest sistema.

Durant els últims anys del segon pla quinquennal, els enemics de classe volien forçar la col·lectivització i l'agricultura en sortí molt perjudicada, ja que es matà bestiar, es van inutilitzar màquines i molts conreus quedaren parats. Però la política agrària que els dirigents del poble van dur a terme, va acabar amb la lluita de classes d'aquell període, i deixant el pagès en llibertat de triar el seu règim de treball no solament va refer-se econòmicament l'agricultura, sinó que el nou aspecte social va anar guanyant la lliure voluntat dels pagesos fins al punt que actualment ja hi ha prop de dos-cents cinquanta mil kolkhosos o col·lectivitats arreu del país. Però cal tenir en compte que fins al cap de dotze anys després de la Revolució no fou aconseguit l'establiment definitiu de les col·lectivitats.

El que ha assegurat el ressorgiment agrari

Va haver-hi un seguit d'estudis i experiències sobre aquest problema, per tal que la pagesia pogués comprovar directament l'eficàcia de les col·lectivitats ben organitzades i voluntàriament es decidís per aquest sistema. Això, segons manifestacions dels mateixos pagesos russos, ha estat el que ha assegurat el ressorgiment agrari de la Unió Soviètica, perquè el camperol rus, en donar-se-li absoluta llibertat de col·lectivitzar-se o de treballar individualment, ha pogut apostar a la col·lectivitat l'esforç de la veritable voluntat.

Això va fer-me pensar que en aquest fet de llibertat potser podia trobar-se l'explicació del perquè a Catalunya hi ha col·lectivitats agrícoles que van cap al fracàs, perquè no hi ha dubte que és necessari que el pagès treballi amb la satisfacció que neix de la llibertat si es vol que doni el rendiment que el país necessita.

Màquines

Perquè una col·lectivitat pugui donar bons resultats cal fer amb maquinària la major part del treball, i això reclama grans extensions de terra plana. Perquè a Rússia, a més de les col·lectivitats, hi ha les granges i les estacions de maquinària agrícola de l'Estat que són les que faciliten els equips tècnics i mecànics als kolkhosos. L'any 1928, només tenien mecanitzats el 4 per 100 dels recursos de treball i l'any passat arribaren ja al 50 per 100, la qual cosa vol dir que la maquinària és indispensable a l'organització col·lectiva del treball agrícola.

Es per això que Rússia va entendre que una qüestió prèvia a la transformació agrària era donar un gran increment a la indústria, tota vegada que ja pot prendre's fins a quin punt li és necessària la maquinària agrícola a un país que, com aquell, té més de sis milions de quilòmetres quadrats aplicats a l'agricultura, sense comptar els nou milions de quilòmetres quadrats que ocupen els boscos.

Atenció al problema agrari

L'Estat soviètic ha prestat sempre la màxima atenció al problema agrari i, per això mateix, ha estudiat particularment les possibilitats dels kolkhosos i els ha

donat tota mena de facilitats per que fa a crèdits, llavors, perfeccionament dels sistemes de conreu, orientacions tècniques, etcètera.

Producció intensa

Però el kolkhós col·lectivitzat és organització que per a tenir raó d'existir cal que doni una producció intensa. Per això el preu del treball hi és establert en un sistema que ve a ésser una mena de preu fet. Així l'estímul hi té una influència més directa que dona impuls a moviment «stakhanovista», que tendeix a augmentar el rendiment directe dels obrers i fer que es tornin allò que nosaltres en diem «llargs de feina».

La jornada de treball als kolkhosos és de 7 hores diàries i cadascú cobra la feina que fa. A més, si hom vol treballar més hores per a la col·lectivitat, té la llibertat de fer-ho i, naturalment, la col·lectivitat li abona la feina extraordinària.

La família

A part d'això, a cada família integrant de les col·lectivitats l'Estat li cedeix un quart d'hectàrea de terra per al seu profit particular i fa que cada família posseeixi, també, particularment, una vaca, dos o tres porcs, aviram i tot allò més necessari. Es amb aquesta política agrària com hem arribat a fer fort l'edifici de la Revolució.

La col·lectivitat representa una base important de l'economia agrària

De les més importants de l'economia del país. Pot dir-se que el gran experiment de Rússia té dos aspectes principals: l'industrial, que ha fet possible la seva independència econòmica; i l'agrícola, que és el que, amb la independència aconseguida per la indústria, ha posat el puntal més ferm a la gran transformació social que representa el règim soviètic.

El règim agrícola és dels més perfectes que es coneixen

Cal tenir present que sí el kolkhós o col·lectivitat és una forma superior de l'organització del treball dels pagesos, a aquesta forma no pot arribar-se d'una manera improvisada i molt menys per força. Cal una labor

progressiva, a través de la qual puguin posar-se en joc tots els factors que són imprescindibles per a l'èxit.

I, per a acabar, vull dir que a Catalunya podem treure molt bones ensenyances de la transformació de Rússia. Especialment si es té en compte tot allò que pot servir d'exemple per evitar per endavant els obstacles i les dificultats que, ultra els perjudicis materials, podrien fer perdre molt de temps en el camí de les reivindicacions socials de la pagesia.»

Barcelona, 24 de novembre de 2021

L'autor de la biografia, Pau Vinyes, i el portaveu del grup d'Esquerra Republicana a Santa Coloma de Gramenet,
Sam Núñez, amb Montserrat Boada i Jordi Requena, filla i net de Celestí Boada.

FJI

Fons documentals i gràfics

AFB	Arxiu Fotogràfic de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHGCB	Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona
AHMG	Archivo Histórico Militar de Guadalajara
AHSCG-MTB	Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet Museu Torre Balldovina
AMSAB	Arxiu Municipal de Sant Adrià de Besòs
AMSCG	Arxiu Municipal de Santa Coloma de Gramenet
AMV	Arxiu Municipal de Vallirana
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
ATMT3	Archivo del Tribunal Militar Territorial Tercero, Barcelona
BC	Biblioteca de Catalunya
CDMH	Centro Documental de la Memoria Histórica, Salamanca
ERC-SCG	Esquerra Republicana de Catalunya Santa Coloma de Gramenet
FJI	Fundació Josep Irla, Barcelona
FBB	Família Boada-Borràs, Granollers
FCM	Família Clavell-Miejimolle, Santa Coloma de Gramenet
FVR	Família Vinyes-Roig, Barcelona
ICGC-CEC	Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya Fons Centre Excursionista de Catalunya
IMHR	Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació, Barcelona
UB-BPR	Universitat de Barcelona - Biblioteca del Pavelló de la República

acions de l'Abadia de Montserrat

RAMON BATALLA I GALIMANY
**ELS CASINOS
REPUBLICANS:
POLÍTICA, CULTURA
I ESBARJO**
**EL CASINO DE RUBÍ
1884-1939**

**BIBLIOTECA
SERRA
D'OR**
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Montserrat Carreras García

La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet

Helena Ruiz Tossas

Josep M. Solé i Sabaté
*La repressió franquista
a Catalunya*

1938-1953

**perill de
bombardeig!**

Barcelona sota les bombes (1936-1939)

Santiago i Elisenda Albertí

Jordi Pomés

LA UNIÓN DE RABASSAIRES

**REVOLUCIÓN Y GUERRA
EN GRAMENET DEL BESÓS
(1936-1939)**

Juan José Gallardo Romero
José Manuel Márquez Rodríguez

Prólogo de Miquel Izard

Bibliografia

A. MONOGRAFIES

- AADD. *Esquerra a Mèxic 1941-1980*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2012 (segona edició)
- AADD. *Les masies de Sant Andreu de Palomar. Inventari de cases de pagès andreuencs*. Sant Andreu de Palomar: Llop Roig, 2014.
- AADD. *Sant Andreu de Palomar, més que un poble*. Barcelona: Ver. Art, 1998.
- AADD. *1934-1939. Pioneres del municipalisme feminista*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2019.
- ALBERTÍ I GUBERN, Santiago; ALBERTÍ I CASAS, Elisenda. *Perill de bombardeig. Barcelona sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona: Albertí, 2004.
- Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona, Año 1909*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1909.
- ARROYO BOTE, Diego. *De l'escola tradicional a ciutat educadora. Santa Coloma de Gramenet (1822-2020)*. Santa Coloma de Gramenet: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, 2021.
- BATALLA I GALIMANY, Ramon. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí, 1884-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- BERRUEZO SILVENTE, José. *Por el sendero de mis recuerdos (1930-1939)*. Santa Coloma de Gramenet: Grupo de Estudios Histórico-Sociales de Santa Coloma de Gramenet, 1987.
- CAPSIR I MAÍZ, Josep. *Baró de Viver, 1939-1944. Els consells de guerra*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2018.
- *Bon Pastor, 1939-1944. Els consells de guerra*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2015.
- CARRERAS I GARCIA, Montserrat; RUIZ I TOSSAS, Helena. *La República i la Guerra Civil a Sta. Coloma de Gramenet*. Badalona: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet – Generalitat de Catalunya, 1986.
- CHECA I ARTASU, Martí; TRAVÉ I FERRER, Carme. *Bon Pastor. Història d'un barri*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2007.
- *Bon Pastor. Sociabilitats d'un barri*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003.

- CLAVELL I MIEJIMOLLE, Magda (coord.); LÓPEZ I BERRUEZO, Manuel; NOGUERA I CARRERAS, Albert; OLIVÉS I JUANOLA, Jordi; RICO I VILLORIA, Agustina. *100 anys de l'església major de Santa Coloma de Gramenet (1915-2015)*. Santa Coloma de Gramenet: Parròquia de Santa Coloma de Gramenet, 2015.
- CORRAL I BELORADO, Josep Maria. *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936-1979*. Barcelona: Ediciones Carena, 2021.
- DAPENA BUGALLO, Ainhoa. *Petjades de la Guerra civil a Santa Coloma de Gramenet. Refugis antiaeris i rastres de bombardeig*. Treball de final de Grau d'Arqueologia. Curs 2018-2019. [Inèdit].
- FABRE I FORNAGUERA, Jaume; HUERTAS CLAVERÍA, Josep Maria. «El Bon Pastor». Dins: *Tots els Barris de Barcelona*. Volum VI. Barcelona: Edicions 62, 1976.
- GALLARDO ROMERO, Juan José. «La reorganización de las fuerzas republicanas colomenses en el tránsito de la dictadura a la república (1930-1931)». Dins: *Àgora. Història de Santa Coloma de Gramenet*. Santa Coloma de Gramenet: Grupo de Historia «José Berruero», 1998.
- GALLARDO ROMERO, Juan José; MÁRQUEZ RODRÍGUEZ, José Manuel. *Revolución, guerra y primer franquismo en Gramenet del Besòs (1936-1940)*. Santa Coloma de Gramenet: Grupo de historia «José Berruero», 2019.
- LÓPEZ I BERRUEZO, Joan. *Recull de reminiscències*. Santa Coloma de Gramenet: Centre Excursionista Puigcastellar, sense data d'edició.
- MÁRQUEZ BERROCAL, Manuel. *Sant Adrià de Besòs 1900-1939. La lluita per la llibertat: política, societat i cultura*. Sant Adrià de Besòs: Ajuntament de sant Adrià de Besòs, 2020.
- OLIVA I LLORENS, Jordi. «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938-1939)». Dins *Miscel·lània Cerverina*, Cervera, núm. 18, 2008.
- POMÉS I VIVES, Jordi. *La Unió de Rabassaires*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- RICO I VILLORIA, Agustina. *Memòria d'un recorregut. 50 anys del Centre Excursionista Puigcastellar*. Santa Coloma de Gramenet: Centre Excursionista Puigcastellar, 1996.
- RUIZ SANTÍN, Francisco Javier. «La repressió franquista a Santa Coloma de Gramenet: el cas de Celestí Boada». Dins: *Una ciutat dormitori sota el franquisme. Santa Coloma de Gramenet 1939-1975*. Barcelona: Ediciones Carena; Grup d'Història José Berruero, 2006, p. 155-163.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; VILLARROYA I FONT, Joan. *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

B. PREMSA

Barcelona

Boletín de la Cruz Roja de Barcelona (1937-1938)
Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya (1936)
Día Gráfico, El (1921)
Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (1936-1937)
Diario de Barcelona (1937)
Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional (1938)
Diluvio, El (1916-1934)
Hoja del Lunes (1941)
Humanitat, La (1932-1938)
Noticiero Universal, El (1937)
Opinió, L' (1932-1934)
Opinió Andreuenca (2016)
País, El (2022)
Punt, El [Ed. Barcelonès Nord] (1998-2007)
Rambla, La (1930-1937)
Terra Lliure (1938)
Treball (1937)
Última Hora (1935-1937)
Vanguardia, La (1934-1937)

Badalona

Acció
Front (1935-1936)
Lluita (1931)
Som-hi (1936)

Girona

Presència (2013)

Sant Adrià de Besòs

Foc Nou (1934)

Santa Coloma de Gramenet

Alba, El (1933)
Brollador (1930-1931)
Gramma (1996)
Renovació (1933)
SC Magazine (1998)

Índex onomàstic

Abd el-Krim 29
Abelló i Teruel, Jaume 165, 166
Abril, Sebastià 159
Aiguader i Miró, Artemi 133
Aiguader i Miró, Jaume 130
Alai, Josep 57
Albamonte, Encarna 133
Alcalá-Zamora, José 121
Aldosa, Rogeli 61
Alemany, Josep 75, 77
Alfons XIII 35
Alfonso, Jaume 143
Allendesalazar, Manuel 29
Aloy i Fusté, Jaume 109
Aloy Viñas, Isidro 151
Aloy, Josep 85, 157, 159
Altés, Santiago 42
Álvarez Quintero, Joaquín 133
Álvarez Quintero, Serafín 133
Amor, Francisca 19
Antónov-Ovséienko, Vladímir 118
Aparicio i Perales, Manuel 47, 85
Aragay i Daví, Amadeu 63
Arasa, Joaquim 61
Areu i Pons, Francesc 47
Arís i Ribas, Lleó 55
Armadas, Pere 159
Arnando, Pere 121
Artís i Balaguer, Avel·lí 91
Aymamí-Serra, Josep 54, 55
Ayuso Jareño, Miguel 109, 161
Aznar-Cabañas, Juan Bautista 35, 43
Badia Brandia, Manuel 151, 157
Badia i Capell, Miquel 48, 59
Baget i Soler, Josep 92, 93
Balcells i Morera, Pau 127
Ballart, Carles 103
Ballester i Llasat, Carme 67
Bargalló i Serra, Maria Dolors 48, 55, 59

Barrofet i Molins, Joan 68, 89
Bartrolí i Llorens, Francesc 71, 73, 85, 95
Bastida, Assumpció 33
Batalla i Galimany, Ramon 91
Battestini i Galup, Nicolau 61, 93
Bech i Mora, Agnès 124
Berenguer y Fusté, Dámaso 35
Berruezo Silvente, José 16, 79, 81, 103, 108, 109, 111, 117, 133, 143, 149, 159
Bertran de Quintana, Josep Maria 48, 55
Blasco, Emili 137
Blasco, Vicente 121
Boada i Borràs, Andreu 153, 165, 171
Boada i Borràs, Francesca 31, 46, 106, 162, 165, 169
Boada i Borràs, Jaume 139, 165
Boada i Borràs, Joan 61, 106, 165
Boada i Borràs, Maria 31
Boada i Borràs, Montserrat 5, 17, 61, 106, 165, 171, 182
Boada i Bou, Biel 170
Boada i Campderrós, Celestí 19, 21, 23
Boada i Centeno, Manrique 164
Boada i Centeno, Núria 164
Boada i Encinas, Olga 164
Boada i Romagosa, Jaume 19, 23
Boada i Salvador, Andreu 20, 46
Boada i Salvador, Carme Madrona 21
Boada i Salvador, Francesca 21
Boada i Salvador, Maria Montserrat 21
Boada i Ubach, Albert 17, 164, 165, 166, 167, 169, 170
Bofill i Mates, Jaume 39
Boguñà, Antònia 31
Boronat i Font, Roc 48, 55, 59, 75, 95
Borràs i Oriol, Jaume 89
Borràs i Roig, Jaume 31
Borràs i Rovira, Joaquina 30, 31, 155, 162, 165

Borràs, Antoni 31
 Bosch i Cuenca, Pere 17
 Bosch i Pascual, Alfred 169
 Bové i Vidal, Josep 69, 95, 105, 109
 Bruimelis, J. 55
 Brunet, Francesc 145
 Budioni 174
 Caballó, Antonieta 162
 Calvet i Mora, Josep 125, 145
 Campderrós i Huerta, Francesca 19, 23
 Canturri i Ramonet, Enric 61
 Cañiguerà i Íñiguez, Jordi 168
 Capdevila i Puig, Andreu 101
 Capdevila i Villalonga, Lluís 95
 Capsir i Maíz, Josep 17, 27, 169, 170
 Cárdenas del Río, Lázaro 119
 Carreras i García, Montserrat 17, 45, 77, 105, 117, 119, 129, 131
 Carreres, Jaume 139
 Carreté i Margarit, Maria 95
 Carretero, Plácido 121
 Casabayó, Esteve 59, 61
 Casals, Rossend 103
 Casanovas i Maristany, Joan 99
 Casona, Alejandro
 (veure Rodríguez Álvarez, Alejandro)
 Castelló i Juvé, Jaume 103, 137, 139, 161
 Cattini, Giovanni 17
 Celades i Pastor, Miquel 69, 71, 73, 95, 105
 Cerezo, Mamerto 159
 Cervera Subirats, Antoni 161
 Checa i Artasu, Martí 25
 Clavell i Miejimolle, Magda 17
 Clavell, Jaume 79
 Closa, Jaume 61
 Codó, Josep 59, 61
 Colet, Tomàs 47
 Collado, Agustí 107
 Companys i Jover, Lluís 63, 67, 77, 79, 130, 133
 Cordoní i Pujolar, Joan 67
 Coromines i Montanya, Pere 92
 Corral i Belorado, Josep Maria 17, 105, 111, 133, 153
 Cortadas Brunet, Pere 161
 Cruellas i Serra, Rosa Maria 17
 Cruells, Joaquim 93
 Cruz i Sala, Xavier de la 17
 Cucurella, Esteve 111
 Cucurella, Medí 61
 Cuixart i Torelló, Joan 71, 85, 95, 157
 Dalmau i Sivila, Jordi 12, 165, 167, 169

Dalmau, B. 55
 Delgado Espín, Francisca 170
 Dencàs i Puigdollers, Josep 39, 48, 55, 59, 61, 66, 67, 75, 77, 79
 Díaz i Sandino, Felip 101, 147
 Dicenta Benedicto, Joaquín 89
 Diego, Francesc 75
 Domingo i Sanjuan, Marcel·lí 67
 Duart i Fabà, Frederic 69, 71, 73, 95, 105
 Duran i Albesa, Ramon 57
 Duran i Guàrdia, Josep 75
 Duran, Joan 67
 Duran, Lluís 48, 55, 56, 57, 59
 Elias i Bracons, Lluís 86, 88, 89, 91
 Escobar Huertas, Antonio 101
 Escofet i Alsina, Frederic 101
 Espanyol i Cornet, Gemma 168
 Estadella, Isidre 69, 105
 Estadella, Miquel 139
 Esteve i Arlandís, Miquel 47
 Fabre i Fornaguera, Jaume 27
 Fané, Joan 61
 Faro, Joan 143
 Favà i Compta, Maria 17
 Fernández Santacró 127
 Fernández Silvestre, Manuel 29
 Fernández, Timoteo 81
 Ferrando i Franquesa, Ramon 21, 23
 Ferrer i Brugués, Enric Jacint 48, 55
 Ferrer, Cèsar 39
 Ferrer, Joan 39
 Fogué i Moya, Antoni 165, 166
 Foix i Cases, Pere 67, 92, 93
 Folch, Joan 61
 Font i Ros, Narcís 43, 47, 71, 73, 81, 83, 95, 97, 103, 129
 Font Royo, Manuel 151
 Font, Josep 101, 155
 Fontbernat i Verdaguer, Enric 66
 Fontbernat i Verdaguer, Josep 59
 Fortunado, Jaume 143
 Fortuny, Manel 55
 Franco Bahamonde, Francisco 15, 151, 156
 Freixas, Júlia 31
 Fuertes, V. 55
 Galbany i Viñamata, Josep Maria 165
 Galés i Martínez, Manuel 92, 93
 Galí, Isidre 61
 Gallardo Romero, Juan José 17, 37, 39, 45, 51, 95, 97, 101, 103, 105, 109, 111, 167, 171
 Galloso, F. 121

Galobardes, Joan 121
 Galobardes, Salvador 55, 61, 81, 129
 Galofré, Pere 17
 García García, José Luis 161
 García Hidalgo, José 161
 García i Castañé, Daniel 168
 García i Castañé, Josep Miquel 168
 García i Oliver, Joan 133
 García Nato, Cándido 161
 García, Francesc 39
 García, Josep 109
 García, Rafael 121
 Garriga, Emili 39
 Gassol i Rovira, Ventura 35, 59, 66
 Gasulla, Pere 61
 Gatell, Amadeu 59
 Gibert i Perotti, Maria Teresa 48
 Gil-Robles, José María 77
 Gil, Miquel 141
 Ginestà, Salvador 59, 137
 Girbau Creus, Joaquín 151
 Gironès i Pla, Josep 55, 69, 81, 105
 Gironès, Joan 129
 Goded Llopis, Manuel 101
 Goicoechea i Mayayo, Justa 69
 Gomà, Ramon 85
 González Esteban, Desiderio 103, 109, 135, 161
 González i Sabater, Josep 66, 71, 72, 77, 79, 81, 82, 83, 85, 88, 95, 103, 105, 109, 139, 161
 González, Eduard 139
 Górriz i Nicolás, Lúcia 12, 165, 167, 169
 Gost, Anton 85
 Granollers, Anna 77
 Grau, Jaume 139
 Grau, Magdalena 162
 Grossi Mier, Manuel 99
 Guaita i Jiménez, Pere 17
 Guerra i Buscarons, Narcís 39, 61, 67
 Guimerà i Jorge, Àngel 89
 Guinart, Anton 83
 Gurgui i Asensi, Xavier 17
 Harguindey, Alejandro 159
 Hernández García, Vicente 121
 Hernández i Alcàsser, Lluís 15, 165
 Hernández i Cardona, Francesc Xavier 17
 Hill, Joan 83
 Huertas Clavería, Josep Maria 27
 Huguet, Alfons 59
 Huguet, Josep 137, 157, 159
 Ibàñez, Martí 141
 Íñiguez i Gràcia, David 17

Irurita Almandoz, Manuel 27
 Isamat, Albert 37
 Iserte, Manuel 47
 Jofre, Elvira
 (veure Victoriano, Elvira)
 Jordà, Rafael 85
 Jornet i Artal, Enric 103, 109, 159
 Julià, Ivó 81
 Juncosa, Elvira 17
 Junyent i Vila, Ramon 57
 Just i Gimeno, Juli 66
 Largo Caballero, Francisco 141
 Layret i Foix, Francesc 67
 Leon i Llanos, Lluís 103, 109, 161
 Lerroux García, Alejandro 37, 65, 85
 Lladó i Figueres, Josep Maria 55, 72, 77
 Launeta i Camps, Simó 75
 Llavador, V. 55
 Llobet i Coll, Francesc 55, 59, 61, 69, 71,
 73, 85, 95, 105, 109
 Llobet, Laieta 57
 Llorens i Renom, Amadeu 55, 61, 85, 109
 Llorens, Maria Teresa 131
 Llovet i Antolín, Hermenegild 161
 Lloyd, Nick 155
 Lluch i Cuñat, Salvador 103, 109, 161
 López Esteve, Manel 17
 López Tormo, Francisco 161
 López, Elvira 147
 López, Francisco 109
 López, Visita 88, 91
 Macià i Llussà, Francesc 35, 43, 49, 56,
 57, 58, 65, 96
 Madre Ortega, Manuela de 165, 166, 167
 Maeterlinck, Maurice 105
 Magriñà 77
 Manent, Josep 47, 61
 Mansilla, Hermenegildo 121
 Marco, Vicente 121
 Marín i Hidalgo, Anton 69, 71, 73, 81, 95
 Márquez Rodríguez, José Manuel 17, 95,
 97, 101, 103, 105, 109, 111, 167
 Martí i Feced, Carles 130
 Martí i Ibàñez, Fèlix 129
 Martí, Antoni 59, 61
 Martí, Josep 61
 Martínez i Martínez, Rupert 47, 67, 69, 71,
 73, 79, 81, 97, 95, 103, 105, 137, 161
 Martínez Martínez, Bartomeu 161
 Martínez, Joan 61
 Masies, Caterina 57
 Maura Gamazo, Miguel 29
 Melchor, Manuel 77

Mesas, Francisco 79
 Messeguer, Miquel 31
 Mestre Avinyó, Miquel 129
 Mestre i Puig, Josep 66
 Mestre, Josep Oriol 21
 Mestres, Joan 85
 Micó i Busquets, Mercè 67
 Miejimolle i Roca, Dídac 74, 82, 88, 89,
 91, 139
 Mir, Dídac 88, 91
 Miralles, R. 55
 Miralles, Sebastià 137
 Miras, Dídac 111
 Miravittles i Navarra, Jaume 130, 139
 Montseny i Mañé, Frederica 133, 141
 Morell i Núñez, Jordi 17
 Morelló, Joan 133
 Muñoz Castelló, Ramón 157
 Navarro i Martínez, Adolf 39, 67, 69, 71,
 73, 75, 79, 81, 83, 97, 95, 103, 105, 109,
 139, 161
 Nicolau d'Olwer, Lluís 39
 Nin i Pérez, Andreu 135
 Noguera i Carreras, Albert 17
 Nogueras i Seda, Consol 69
 Núñez i Amela, Samuel 17, 182
 Obach i Pujol, Joan 47
 Oliva i Llorens, Jordi 17, 145, 147
 Oliver i Martínez, Elvira 17
 Ollé i Jové, Miquel 41, 57, 67
 Ollé, Ramon 131, 139
 Oller, Jaume 101
 Orlov, Aleksandr 135
 Pairó, Joan 88
 Pallarès i Arcod, Gregori 21, 23
 Pallarès-Personat, Joan 151
 Pàmies, Mercè 61
 Paradís i Martín, Ricard 17
 Pardo, Eugenio 159
 Paredes i Candela, Antonio 103, 109, 133,
 151, 159
 Parlon Gil, Núria 169
 Pedragosa, Salvador 43, 47
 Pereira, Abília 121
 Pérez Esquivel, Adolfo 169
 Pérez i Farràs, Enric 101
 Pérez, Alesban 159
 Pérez, Amadeu 127
 Perramon i Playà, Llorenç 75
 Perun i López, Jaume 103, 109
 Pi i Sunyer, Carles 113, 139
 Picasso González, Juan 29
 Picó, Carles 51

Piera i Pagès, Simó 66
 Pijuan, Pere 159
 Pilar, sor 162
 Pinar, Josepa 129
 Pinós, Ramon 47
 Pinyol, Joan 47, 85, 139
 Piquer, Josep 39
 Pla i Arús, Pere 47, 51, 56, 57, 69, 71, 73,
 95, 105, 115, 129
 Pons, Martí 59
 Pons, Miquel 139
 Pont, Genís 39, 61
 Prats i Pedragosa, Isidre 161
 Primo de Rivera y Urbaneja, Miguel 25,
 31, 35
 Puig i Ferreter, Joan 59, 89, 90, 93
 Pujal, Josep 55
 Puy i Juanico, Josep 17
 Queralt i Clapés, Josep 61
 Rabassa i Massons, Jordi 101
 Ràfols, Joan 129
 Rebull i Capdevila, Cristòfor 145
 Renom i Soler, Fidela 69
 Requena i Boada, Jordi 17, 164, 182
 Reyes Cárdenas, Alfonso de los 17, 145,
 146, 147
 Ribó Casamichan, Miguel 119, 157
 Ric, Manuel 48
 Riera i Claramunt, Francesc 63
 Riera, Ignasi 55
 Riera, J. 55
 Roca i Riera, Jaume 49, 83, 95
 Roca i Vera, Genís 135, 161
 Roca, Joan 85, 139
 Roca, Rafael 109
 Roca, Salvador 88
 Rodà, Josep 59
 Rodríguez Álvarez, Alejandro 107
 Roger Colomina, Esteve 161
 Roger, Domènec 59
 Roger, J. 55
 Roig i Boté, Francesc 131
 Roig, Eulàlia 31
 Roige, Francesc 61
 Roldán, Ramón 79
 Ros, Àngel 123, 173
 Rouret i Callol, Martí 95
 Rovira Fita, Fernando 145, 155, 157
 Rovira Fita, Hermenaldo 151
 Rovira i Boguñà, Elvira 31
 Rovira i Virgili, Antoni 39
 Rovira, Josep 31, 157, 163
 Rubió i Tudurí, Marià 95

Ruiz Gaspar, Joaquín 17, 147
 Ruiz i Tossas, Helena 17, 45, 77, 105, 117, 119, 129, 131
 Ruiz Santín, Francisco Javier 155, 163
 Rusiñol i Prats, Santiago 91
 Sàbado, D. 55
 Sàez del Ejido, Genís 69, 105
 Sagarra de Castellarnau, Josep Maria de 133
 Sagrado i Cortés, Manuel 59, 61, 85, 139, 161
 Sagrado, L. 55
 Sala, Ignasi 25, 33
 Saladrigas Viñas, Lluís 161
 Saladrigas, Josep 101
 Saladrigas, Miquel 82, 88, 89, 91, 101
 Saladrígues, Francesc 43, 47
 Sallent, Sebastià 33
 Salvadó i Castell, Hilari 139, 143
 Salvador Amor, Francisca 18, 19
 Salvador i Rosés, Felip 66, 72, 81, 97, 129, 139, 161
 Salvador, Manuel 19
 Salvans, Jaume 37, 39
 Salvatella, Jaume 129
 Sánchez González, Jesús 17
 Sanchís i Ros, Enric 25, 43, 45, 47
 Sangüesa, Marià 61
 Sanjurjo Sacanell, José 49
 Sans Coll, Eusebio 151
 Sauret i Garcia, Joan 141
 Sbert i Massanet, Antoni Maria 95, 116, 130
 Segú, Jaume 81
 Segú, Josep 55, 61
 Seguí i Coca, Àurea 55, 59, 61
 Sempere i Roig, Roger 17
 Serós, Àngel 85
 Serra i Badosa, Llorenç 36
 Serra i Hünter, Jaume 95
 Serra i Pujol, Joaquim 161
 Serra i Serra, Josep Maria 47
 Servini, Maria Romilda 169
 Sesma Ballesteros, Ricardo 159
 Sol i Pla, Josep 85, 89, 91, 107
 Soldan i Gonzàlez, Ramon 168
 Solé i Barjau, Queralt 171
 Solé i Iglésias, Salvador 69, 71, 73, 95, 105
 Solé i Sabaté, Josep Maria 105, 153
 Soler i Bru, Joan Baptista 93
 Soler, Narcís 91
 Soto, Mateu 127

Sucre i Grau, Joan 85, 92, 93, 99, 102
 Sucre, Carme 131
 Susana, sor 162
 Talens i Giner, Manuel 61
 Tocino, Joan 85
 Toimil, Manuel 159
 Tolrà, J. 55
 Torrades i Vila, Joaquim 151
 Torralba Rodríguez, Jesús 81
 Torrero, Francesc 139
 Torres i Sarquellas, Jaume 69, 71, 73, 85, 95, 105
 Trabal i Sans, Josep Antoni 48, 55, 59, 92, 93, 95
 Travé i Ferrer, Carme 25
 Tresserres, Francesc 39
 Triadú, Antonieta 162
 Turon, Josep 139, 141
 Urrutia, Gustavo 81
 Utchenko 176
 Vall i Segura, Josep 16
 Ventós i Casadevall, Ernest 63
 Vicente, Luis de 159
 Victoriano, Elvira 91
 Vilalta, Jacint 31
 Vilaplana i Jordana, Josep 69, 105
 Vilaseca i Sagalés, Manuel 45, 47, 49, 57, 71, 83, 85, 95
 Villarroya i Font, Joan 17, 105
 Viñas Ferrer, Josep 109, 161
 Viñas i Bayà, Miquel 97, 99, 151
 Viñas i Dordal, Francesc 34
 Vivancos, Santiago 61
 Vives, Antoni 59, 85, 139
 Vives, Conxita 55, 57, 61
 Voltà i Batlle, Joan 71, 73, 83
 Yagüe Blanco, Juan 149
 Yarza i Planas, Nativitat 69
 Zamora, Climent 103

Celestí Boada i Salvador (Barcelona, 1902-1939), gramenetenc des de la joventut, treballa de jornalер alhora que esdevé líder rabassaire local.

El compromís sindical camperol l'amplia també al camp polític quan, amb l'adveniment de la República, comença a militar a Esquerra Republicana de Catalunya. Esdevé president del Centre Republicà Català «Les Carolines» i, a partir de 1934, regidor a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, i pateix, com milers de catalanistes republicans, presó pels Fets d'Octubre de 1934.

Arran de l'esclat de la Guerra Civil és elegit alcalde de Gramenet de Besòs, maldant per evitar les morts a la rereguarda i per governar en temps de conflicte armat. Esdevingut un dels líders de la Unió de Rabassaires abandona l'alcaldia en incorporar-se la seva lleva a l'Exèrcit Popular de la República.

Amb la derrota republicana, no marxa a l'exili, amb la consciència tranquil·la de qui no ha fet cap malvestat. Però la lògica dels colpistes franquistes acusa de «rebel·lió militar» als qui s'han mantingut lleials a la democràcia republicana i, jutjat en un irrisori Consell de guerra sumaríssim, és condemnat a mort i executat.

Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet

Pau Vinyes i Roig (Barcelona, 1964)

Llicenciat en Història per la UB, on també va realitzar un màster d'Estudis Històrics. Membre fundador del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias de Sant Andreu de Palomar i de Tot Història Associació Cultural. Forma part del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals, vinculat a la UB. Ha estat educador en el lleure infantil i juvenil i dinamitzador cultural.

Entre els seus llibres destaquen: *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític i traductor* (2010); *La ciutat republicana s'enlaira. L'Avantprojecte de l'Aeroport de Barcelona, 1931-1934* (2011); *Hilari Salvadó, alcalde de Barcelona sota les bombes* (2017); i *Melcior Font, guerriller cultural. Poeta, periodista, traductor, cineasta i secretari personal de Ventura Gassol* (2019).